

T. C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
KÜRT DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS

BİNGÖL / KIĞI YÖRESİ
MASAL ÖRNEKLERİ VE TAHLİLİ

HAZIRLAYAN

Sedat GÜRSU

121302115

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. Mehmet YAZICI

BİNGÖL

2017

Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Kürt Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Tezli Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Mehmet YAZICI

Üye: Yrd. Doç. Dr. Canser KARDAŞ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

KURTE	VII
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
ÖNSÖZ	X
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	6
BİNGÖL KIĞI YÖRESİ VE ÖNEMİ	6
I. 1. Kiğı'nın Tarihi	6
I. 2. Coğrafi Konumu	8
II. BÖLÜM	10
MASALIN TARİHSEL GEÇMİŞİ VE MASALLA İLGİLİ TEORİLER	10
2.1. Masalların Genel Özellikleri	14
2.2. Masallarda Dil, Üslûp, Anlatım Biçimi.....	17
2.3. Masallarda Zaman ve Mekân Kavramı	17
2.4. Masalların amacı ve teması	18
III. BÖLÜM	21
KÜRT HALK EDEBİYATINDA MASALLAR VE MASALLARIN İŞLEVLERİ 21	
3.1. Kürt Masallarında tipler	25
3.2. Kürt Masallarında Formeller:	28
3.2.1. Başlangıç (Giriş) Formelleri	28
3.2.2. Geçiş Formelleri	29
3.3.3. Bitiş Formelleri	30
IV. BÖLÜM	31
BİNGÖL/KIĞI YÖRESİNDEN DERLENEN MASAL ÖRNEKLERİ.....	31
4.1 Amca ve Yengenin Yetimleri.....	32
4.2. Yedi Başlı Dev	34
4.3. Tilki ile Yaşlı Kadın	36
4.4. Baba ile Kız	39
4.5. Tavuk ile Kartal	41
4.6. Eşek İle Tilki	43

4.7. Medin.....	45
4.8. Ali ile Fatma	47
V. BÖLÜM	49
DERLENEN ÖRNEKLERİN İNCELENME METODU	49
5.1. Vladimir Propp Kimdir?.....	49
5.1.1. Propp'a Göre Masalların İşlevleri.....	50
5.1.2. Masalların V. Propp'un İşlevsel Dizinine Göre İncelenmesi.....	53
5.1.2.1. Amca ve Yengenin Yetimleri	53
5.1.2.2. Yedi Başlı Dev	57
5.1.2.3. Tilki ile Yaşlı Kadın	61
5.1.2.4. Baba ile Kız.....	64
5.1.2.5. Tavuk ile Kartal	68
5.1.2.6. Eşek İle Tilki.....	71
5.1.2.7. Medin	74
5.1.2.8. Ali ile Fatma	78
EKLER	81

KURTE

Di vê xebatê de em ê li ser çîrokên kurdî rawestin ku di edebiyata kurdî ya devkî de çîrok, bargirên sereke ne û xwedî cihekî taybet in. Di vê xebatê de pêşî têgeh, teorî û dîroka prosesa geşedana çîrokan digel taybetmendiyan giştî wekkarakter, ziman, şewaz, dem, cih, armanc û temaya çîrokan re hatiye ravekirin. Paşê jêrk û girîngiya çîrokan di wêjeya Kûrdî de hatiye çespendin.

Piştî peyitandina erk û girîngiya çîrokan di wêjeya Kûrdî de, çîrokên li devera Gêxiyê hatine berhevkirin û li gorî metoda dahûrandina çîrokan ya Vladimir Proppî hatine vekolînkirin.

Devera Gêxiyê di qonaxa dîroka Çewlîkê de xwedî cihekî taybet e. Çîrokên li devera Gêxiyê yê ku îro roj gihîştine destê me ji aliyê dewlemendiya çandî ve gencineyên bi qîmet ên devera Gêxiyê ne.

Di vê xebatê de ev gencîne hatine berhevkirin û ji çend layên curbecur ve hatine hêlengandin. Di vê xebatê de ji çîrokbêjan çîrok hatine guhdarîkirin û qeydkirin paşê jî hatine nivîsîn û tehlîlkirin. Bi vî awayî ev çîrokên aîdî Gêxiya ku ji mêj ve bûye warê gelek şaristanan, dibin milkê nifşên nû û tê ber destê xwendevanên ku bi vê babetê re eleqedar dibin.

Peyvên Sereke: Çîrok, erkên çîrokên Vladimir Propp, wêjeya Kûrdî, gevera Gêxî, dahûrîndin.

ÖZET

Bu çalışmadaki amacımız, Kürt edebiyatında önemli bir yere sahip olan ve sözlü kültürün temel taşıyıcılarından biri olan masal türünü ele almaktır. Masallar ele alınırken öncelikli olarak masal kavramının tanımı, tarihsel gelişimi, masallarla ilgili teoriler, masalların genel özellikleri, masal tipleri, masalarda dil, üslûp, zaman, mekân, işlenen tema ve amaç üzerinde bilgiler vermek amaçlanmıştır. Sonraki aşamada ise; masalın Kürt edebiyatındaki önemi ve işlevi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kürt edebiyatında masalın yeri ve işlevi hakkında temel tespitler yapıldıktan sonra, Kiğı yöresine ait derlenen bazı masallar Vladimir Propp'un masal değerlendirme yöntemine göre incelenmesi amaçlanmıştır.

Kiğı yöresi, Bingöl'ün tarihi sürecinde önemli bir yere sahiptir. Kiğı yöresinde ait günümüze kadar ulaşabilmiş masallar bu yörenin kültürel zenginliklerini yansıtmaları bakımından kıymetli bir hazinedir.

Çalışmada bu zengin hazineler derlenmiş, daha sonra da çeşitli yönleriyle incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışmada sırasıyla masal anlatıcılardan dinlenen masal örnekleri kaydedilmiş, yazıya geçirilmiş, daha sonra da tahlil edilmiştir. Böylelikle tarihsel süreç açısından birçok medeniyete kucak açmış olan Kiğı'ya ait bu masal örneklerinin geleceğe taşınması sağlanmış, bu alana ilgi duyan okurlara ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Masal, Vladimir Propp'un masal işlevleri, Kürt edebiyatı, Kiğı yöresi, tahlil etmek.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to address the tale which has an important place in Kurdish literature and is one of the main carrier of oral culture. When considering the tale, the primary aim is to give the definition of tale in Turkish literature. Then telling about the historical development of theories on tale, the general characteristics of the tale, tale types, language, style, time, place, theme and purpose in tale. And finally to explain the functions of the the tale in Kurdish literature.

While giving information about the functions of tales in Kurdish literature at the same time we analyzed these tales, which are compiled in Kiğı region, according to Propp's method.

Kiğı is one of the most important milestones in the history of Bingöl. These tales, which belong to Kiğı, have survived until today and are precious treasure of region in terms of reflecting the cultural richness of it.

Our goal is to compile and analyze examples of ongoing tales told until today in the Kiğı region. First of all we put down these tales on paper that we have listened from storytellers, then we moved to the analysis of these samples. Our aim is to bring the fairy tales of K1gi region, which has embraced many civilizations in terms of historical processes, to the future and readers who are interested in this field.

Key words: Tale, Vladimir Propp tale functions, Kurdish literature, Kiğı region, analysis.

ÖNSÖZ

“Bingöl/Kığı Yöresi Masal Örnekleri ve Tahlili” adlı yüksek lisans çalışmamızın temel noktalarını, masal, Kürt edebiyatında masal ve işlevleri oluşturmaktadır. Çalışmamızın esasını ise Bingöl/ Kığı yöresindeki masalların derlenip, tahlil edilmesi ve Vladimir Propp’un masal işlevlerine göre incelenmesi konusu oluşturmaktadır.

Bu amaçla, çalışmanın giriş bölümünde masal hakkında ve çalışmamız hakkında genel bilgiler verilmiş. Bu bilgiler ile yapılacak olan çalışmanın okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmamızın temel noktalarından bir tanesi olan, masal kavramının tanımı ve genel özellikleri, masalın tarihsel gelişimi ve masalla ilgili teoriler, masalların genel özellikleri, masalarda tipler, masalarda dil ve üslûp, masalarda zaman ve mekân kavramı, masalların amacı ve teması bilgilerine kısaca değinilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Kürt edebiyatında masallar ve işlevleri ile masal derlediğimiz ve masalları tahlil ettiğimiz yöre olan Kığı yöresinin tarihi ve coğrafi özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, masal anlatıcıları hakkında bilgi ve derlenen masal örneklerinin Türkçe çevirileri verilmiştir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde de derlenen bu masal örneklerinin incelenme yöntemleri verilmiştir. Masallar tahlil edilirken her masal kişiler, mekân, zaman, dil ve üslûp, kullanılan motifler, işlenen temalar ve olaylar bakımından ayrı ayrı incelenmiştir.

Çalışmanın sonuç ve değerlendirme bölümünde ise masalların genel özellikleri, işlevleri, masalda tipler, zaman ve mekân anlayışı, motifler, işlenen temalar, masalda geçen olaylar ve bunların Kığı yöresi masallarıyla karşılaştırılmasına değinilmiştir.

Bu alışma, Bingöl/ Kiği yöresinde hali hazırda bulunan masal örneklerinin derlenip tahlil edilmesi ve Vladimir Propp'un masal işlevlerine göre incelenmesini amaçlamaktadır. Yapılan bu çalışma ile bu alanda yapılacak daha sonraki çalışmalara katkı sunmak, birtakım tespitlere varmak hedeflenmektedir.

Çalışmamızda desteğini bizden esirgemeyen danışmanım Sayın Yrd. Doç.Dr. Mehmet YAZICI'ya, fikirleriyle bize katkıda bulunan Yrd.Doç.Dr.Yusuf AYDOğDU'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser

b.n.b: Berhema navborî

bnr: Binêrin

bs. Baskı

c: Cilt

r: Rupel

s: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

Yay: Yayınları

wer: Wergêr

weş: Weşan

GİRİŞ

Bu çalışmayı hazırlarken öncelikli olarak neler yapmalıyız sorusunu kendimize sorarak işe koyulduk. Bunun için de başta bu çalışmanın sınırlarını belirlemeye çalıştık. Bu çalışmanın sınırlarının belirlenmesinde en önemli etkenlerin başında da Bingöl ili Kiğı yöresine ait zengin tarihsel ve edebî dokunun geldiğini söylemek mümkündür.

Bunun için, bu tarihsel ve edebî doku ile masalların birbirleriyle bağlantısının ne denli bir farkındalık yaratacağının çalışmalarını da yapıyorduk.

Yörenin sahip olduğu zengin kültürel birikimin başında, bu yöreye ait masalların geldiğini söyleyebiliriz. Çalışmamız da bu edebî mirasın, yani masalların kaybolup gitmesini engellemek ve gelecek nesillere aktarımını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde yola çıkarken öncelikle çalışmamızın sınırlarını çizmeye çalıştık, daha sonra da takip etmemiz gereken aşamaları da bir bir belirlemeye gayret ettik. Böylece tez çalışmamızın konusunu, Bingöl ili sınırları içerisinde yer alan Kiğı yöresine ait masalların derlenip tahlil edilmesi olarak belirledik. Kiğı yöresinin hem tarihsel hem de kültürel dokusunun zenginliği, bu çalışmanın ortaya çıkmasının en büyük nedenlerinin başında gelmektedir.

Masalların derlenip tahlil edilmesi için masalın bizzat anlatıcıları ile yerinde buluşmamız gerekiyordu. Bu masalların derlenip tahlil edilmesinin aşamalarından ilki olan masal anlatıcılarını yerinde dinlemek için sahaya inmeye karar verdik. Masalları masal anlatıcılarından ses kayıt yöntemi ile dinledik. Masalları dinlerken aynı zamanda masal anlatıcılarının kendilerinin bu masalı kimden ve nasıl dinlediğini de öğrenmiş oluyorduk. Masalları, masal anlatıcılarından dinledikten sonra bu masalları yazıya geçirdik. Masalların yazıya aktarılmasında öncelikle bu masalların orijinal dili esas alındı, daha sonra da masallar Türkçeye çevrildi.

Masallar yazıldıktan sonra, masal kavramının tanımı, masala ilgili var olan gerekli bilgileri bir araya getirmeye çalıştık. Masal kavramının edebiyattaki tarihsel geçmişi ve masalla ilgili teoriler, masalların genel özellikleri, masallarda tipler, dil, üslûp, anlatım biçimi, zaman, mekân, amaç ve masalda geçen temalar üzerinde

gerekli bilgileri derleyip topladık. Masala ilgili çalışmaları incelediğimizde masalın çok önemli bir konuma sahip olduğunu tespit etmiş olduk. Masal içerisinde geçen her figür ve motifin özenle seçilmiş olduğunu ve bunların hemen hemen hepsinin belli bir amaç ve nedenle kullanıldığını gözlemledik.

Bu çalışmalar yapıldıktan sonra masalın Kürt halk edebiyatındaki tanımı, önemi, işlevleri, tarihsel gelişimi ve masal ile ilgili olarak yapılan çalışmaları inceledik. Bu çalışmaları incelediğimizde Kürt halk edebiyatında masal kavramının yerinin ne kadar önemli olduğunu görmüş olduk. Aynı zamanda Kürt halk edebiyatında masal türünün tarihsel süreç içerisinde her daim kendi varlığını koruduğunu, bunun da temel sebebinin bu dilin sözlü kültürünün güçlü olmasıyla ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

Türk Dil Kurumunun (TDK'nin) Türkçe sözlüğünde masal kavramı için şu tanım yapılmaktadır. “ *Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, olağan dışı olayları anlatan hikâye*”¹

“Milleti oluşturan temel değerlerin başında dil, din, inanç, felsefe, folklor, gelenek ve görenekler gelir. Buna bağlı olarak milletin varlığını devam ettirmesi ve tarih sahnesinde ben de varım diyebilmesi bu kültürel değerlere bağlıdır. Bu değerler, milletlerin varlıklarını sürdürmesi için şarttır ve kendi kültürlerini geliştirmeleri için takip etmeleri gereken en önemli yoldur. Bu değerler çerçevesinde oluşan bu kimlik ve kendi kültürü geçmiş ile gelecek arasındaki bağlantısını ancak bu değerler sağlayabilir”.²

Bu açıdan masallar, ulusların sosyolojik ve kültürel yaşantısını kendi içinde bulduran halk edebiyatının önemli mihenk taşlarındandır, bunun yanı sıra zaman içerisinde devam eden bir değerler bütünüdür.

Masallar, ulusların dünyayı anlama, algılama ve maddi kültürüne yönelik dünden bugüne taşımış oldukları değerlerle de çok önemli bir köprü görevi üstlenmiştir. Her ne kadar mantıksal gerçekliğin hâkim olduğu çevreler tarafından

¹ Türkçe Sözlük, TDK Yay, s.1349, Ankara, 2005.

² Yardımcı, Mehmet, *Türk Halk Edebiyatında Nesir*, Ürün Yayınları, 2004, s.216

masallar, hayal ürünü ve bilinçaltı bir gerçeklik olarak kabul edilse de masaldaki hayal, masal kahramanının imkânsız bile olsa imkânsızın adeta boyut değiştirircesine bir mucize gibi gerçekleştiğini görmeyi dilediği kavramlar bütünü içerir.

Şemseddin Sami, masal kavramını Kâmûs-ı Türkî isimli sözlüğünde “Çocuklara anlatılan, çoğu insanlarla ilgili, olağan ve olağan dışı hadislere dayanan, öğüt verici hikâye”³ şeklinde tanımlamıştır.

Kurnaz’a göre masal; “Bir eğlence ve eğitim aracı olarak bütün milletlerde görülen bir türdür. İnsanlığın hayat ve tabiat karşısındaki ortak duygu, düşünce ve hayallerini konu alırlar. Söyledikleri dile göre millilik özeliği gösterirler. Türk halk edebiyatında da yüzyıllardan beri sözlü geleneğe yaşamaya devam etmektedir.”⁴

Burada masalın belki de en fazla üzerinde durulması gereken özelliğinin, topluma özgü bir gerçeklik olduğu varsayımıdır. Her toplumun kendine ait olan duygu ve düşüncelerinin bir yansıması olduğu asla unutulmamalıdır. Masalların, aynı zamanda insanı eğlendirirken eğittiği gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Aynı zamanda masalla büyüyen insanların eğlendirici yönlerinin baskınlığından söz edilmektedir.

Masallar, içerik bakımından halk tarafından ağızdan ağıza aktararak nesilden nesile geçen, genellikle hayal ürünü olayları ve kahramanları olan, oluşum bakımından zaman ve mekân sınırı olmayan kendi içinde edebî bütünlüğü olan anlatımlardır.

Masal, yüzyılları bulan bir serüveni olduğundan köklü bir geleneğe sahiptir. Hayal ve gerçek benzeri zıt kavramların birtakım konu, olay ve olağan dışı durumların yine aynı tarzda kahramanlarla anlatıldığı anlatım şeklidir. Bir diğer yönüyle de masallar, anlatılırken düşündüren, eğlendiren hoş ve sade bir dili olan özel ve kişisel bir dille anlatılıp yazılan edebî bir türdür.

Masalların, her ulusun sözlü geleneğinde yeri olan ve aynı zamanda her ulusun dilinde farklı isimlerle anılan türleri vardır. Bu açıdan masallar aynı zamanda

³ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Enderun Kitapevi, s.1288-1289, İstanbul, 1989.

⁴Cemal Kurnaz, *Eski Türk Edebiyatı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2004, 4.Baskı, s.3.

anonimdir. Meydana geldikleri ulusun, milletin yaşam tarzını, kültürünü, değerlerini, inançlarını kolektif bir şekilde yansıtmakla beraber diğer birçok ulus ile de ortak özellikler taşırlar.

Elçin masal için şunu söylemektedir,:

“ İşte böyle bir zaman içinde köklü geleneğe bağlı, kolektif karakter taşıyan, ‘hayalî-gerçek’, ‘mücerret-müşahhas’, ‘maddi-manevi’, birtakım konu, macera, vak’a, problem, motif ve unsurlar, nesir dili ile vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle, husûsî bir üslûpla anlatılır veya yazılır.”⁵

Aslan’ a göre “Sözlü kültürün en önemli ürünlerinden olan masalı, karakteristik özelliklerini dikkate alarak; kendisine ait kavramları ve anlatım dili ile olağan ve olağanüstü olayları anlatan eğitici nitelikli, geleneksel ve kolektif karakter taşıyan nesil ürünleri olarak tanımlayabiliriz. Bu tanıma ayrıca, masalarda zaman ve mekân kavramının olmadığını, herhangi bir zamanda ve genellikle herhangi bir yerde (ülkede) geçtiğini de eklemeliyiz.”⁶

Masala bu yönüyle baktığımızda masalın bütün dünyada kendini hissettirdiğini ve evrensel özelliklerinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu özellik ön plana çıktığında masalda başka kavramlarında değer kazandığını gözlemleriz. Bunların ise iyilik ve kötülük kavramları olduğunu görürüz. İnsanların daha çok iyilik çerçevesinde devam eden masallardan yana olduklarından bahsedebiliriz. İnsanın iyilik yanının da olması bu masalların daha da değerli olduğunu gösterir. Yine insanlar masalı nasıl görmek isterlerse o anlamda masala göre anlamlar yüklerler. İnsan, bir masal içerisinde akarken o masalın onu gitmek istediği âleme doğru götürmesini ister. Bu açıdan aslında kendi yüklediği anlamlarla da çoğu zaman yol alır.

⁵ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1986. s.369.

⁶ Ensar Aslan, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi, Ankara, 2008, 1. Baskı, s.270.

Sakaoğlu ise masalı “*Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde, dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türü*”⁷ şeklinde tanımlar.

Burada anlatılmak istenen masalların dinleyiciler üzerindeki inandırabilirlik etkisinin ne kadar kuvvetli olduğudur. Dinleyici kendini tamamen masala bırakmıştır. Masalda anlatılanların gerçek olmadığını bildiği halde ona inanmaktadır.

⁷ Saim Sakaoğlu, *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002. s.12.

I. BÖLÜM

BİNGÖL KIĞI YÖRESİ VE ÖNEMİ

I. I. Kiğı'nın Tarihi

Kiğı yöresini masal konusunda seçmemizin en büyük sebeplerin başında, Kiğı'nın tarih içerisinde kendine has bir konumunun olması gelir. Kiğı, tarih içerisinde birçok medeniyete beşiklik etmiştir. Bu farklı medeniyetler, büyük bir kültürel birikimin oluşmasında etkili olmuştur. Bu zengin kültürel birikim içerisinde masalların da kendine özgü bir yerleri vardır. Bizler de bu gizli zenginliklerin ortaya çıkarılması gerektiği düşüncesiyle bu yöredeki masalları ele almış olduk.

“Nayiryan Krallığı döneminde Nimi olarak anılan Kiğı'ya, Urartular zamanında Utsana, Ermenilerin hâkimiyetinde bulunduğu sırada ise Khortsen adı verildi. Yunan hâkimiyetinde ise Khortsen, Khortsyan veya Geği olarak anılmıştır. Zamanla Geği kelimesi de değişime uğramış, farklı şekillerde telaffuz edilmiştir. Keği, Geği, Gyeği, Kığı, Kiğı ve nihayet Kiğı kasabası olarak anılmıştır.”⁸

“Kiğı, kurulduğu zaman 17 nahiye, 221 köyden ibaretmiş. Kiğı merkezi 7900 hanelik iken, nüfusu 49.000 imiş.. 1 hükümet binası,18 cami ve mescit, 1 rüştiye mektebi, 9 sübyan mektebi,2 medrese, ,263 dükkan, mağaza ve meyhane, 250 değirmen, 1 puruthane,1 mum hane,2 kireç hane, 3 fırını varmış. Gelişmiş bir yerleşim yeri olduğu için Erzurum ve Elazığ arasında işlek bir ticaret merkezi imiş.” 221 köyden hicri 1314'te Tercan'a 12,1295'te Varto'ya 18,1926'da Sancak'a 21,1934'te Karlıova'ya 26, 1936'da Elazığ Karakoçan'a 33 köy verilmiş, sonuçta 111 köyü kalmıştır. Kiğı 'nın bucakları iken 1987'de Adaklı ve Yayladere, 1989'da da Yedisu ilçe olmuş; 40 köy Adaklı'ya, 26 köy Yayladere'ye, 17 köy de Yedisu'ya verilmiş, Kiğı 'ya 28 köy kalmıştır.”⁹

“Kiğı, millattan 20 yüzyıl önce Etiler'in (Hititler'in) ve daha sonra Urartuların egemenliğinde kalmıştır. Bir süre İskitlerin taarruzuna uğrayan Kiğı, İskender ve Haleflerinin kurdukları devletlerin egemenliği altında kalmıştır. Milattan önce 2. yüzyılda Roma'ya bağlanmıştır. Romalılardan sonra Bizans'a

⁸Osep Tokat, *Virane Kiğı*, Paros yayıncılık, Şubat, 2015, İstanbul, s.9.

⁹Doğunun Demir Kalesi, KİĞİ, Nisan, 2001, s.18.

bağlanan Kiğı, Arap-Bizans akımları sırasında sık sık MüslümanArapların saldırısına uğramıştır. Bu saldırılar geçici olmuş ve Emevilerin zayıflamasıyla yine Bizans'a bağlanmıştır. Türk akımları ile Kiğı bölgesi, akıncı ve göçebe Türklerle dolmaya başlamış ve 1071Malazgirt Savaşı'ndan sonra Kiğı Anadolu Selçuklularının bazı beyliklerinin, Akkoyunlular'ın ve nihayet Osmanlı Türklerinin egemenliğinde kalmıştır. ”¹⁰

“1514 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Çaldıran zaferi sırasında Osmanlı topraklarına katılmış, değerli hizmetlerinden dolayı Bıyıklı Mehmet Paşa’ ya mükâfat olarak verilmiştir. 1663 yılından itibaren Diyarbakır’a bağlı bir sancak iken, 1864 yılından itibaren Erzurum Vilayetinebağlanmıştır. 1926’ da ilçe statüsünde Erzincan’a, Bingöl’ün il olmasıyla da 1936’ da Bingöl’e bağlanmıştır.”¹¹

“Kiğı’nın adı konusunda birçok rivayet vardır. Bunların gerçeğe yakın olanlarını şöyle sıralayabiliriz: Kiğı’nın Türkçe Sözlükte anlamı yoktur. Erzincan tarihinde Kiğı’nın “Dağlar Memleketi” anlamına geldiği ifade edilmektedir.”¹²

Kiğı denince insanların aklına bugün var olan sadece bir ilçe gelmemeli. Kiğı 1987 yılına kadar Adaklı, Yayladere’ yi 1989 yılına kadar da Yedisu ilçelerini kendi bünyesinde barındıran, hâkimiyet alanı oldukça geniş olan bir bölgeyi kapsamaktadır. Her ne kadar bugün bu ilçeler kendi başlarına bağımsız birer ilçe olsalar dahi oradaki insanlar kendilerini her zaman bir Kiğılı olarak tanıtır.

“Kiğı, Romalılar zamanında Roma hanedanı Kiga’nın oğlu Talon’un hâkimiyeti altında kalmıştır. Talon’un oturduğu bu kaleye Kiga ismini koyduğu, Kiga’nın Kiğı’ya dönüştüğü de söylenenler arasındadır. Hayat Ansiklopedisinin 6.cildinde ise, Kiğı kelimesinin Key-Ağa’da aramak icap ettiği ve Key’in “Prens” manasına geldiği ve Kiğı’nın da bir Türk prensi namına izafe edildiği belirtilmektedir.”¹³

¹⁰ <http://www.turkcebilgi.com/> 14.02.2016

¹¹ Vikipedi, Özgür Ansiklopedi. 26.03.2016.

¹² Doğunun Demir Kalesi, KİĞİ, Nisan, 2001, s.17.

¹³ Doğunun Demir Kalesi, KİĞİ, Nisan, 2001, s.17.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde Kiğı, Erzurumeyaletinin idaresinde bulunan bir sancak beyliği idi. Kiğı, 1926 yılına kadar Erzurum'a bağlı bir kaza olarak kalmış. 1926'dan 1936 yılına kadar yaklaşık on yıl Erzincan'a bağlanmış. 1936 yılında Bingöl'ün il olması ile beraber Kiğı kazası Bingöl iline bağlanmıştır.

Kiğı Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusların işgaline uğramıştır. Bu Rus işgali, halk ve ordunun birlikteliği ile 20 Kasım 1926 tarihinde engellenmiş, büyük bir zafer kazanılmıştır. Mustafa Kemal ATATÜRK halkın düşmana karşı verdiği bu direnişi büyük bir takdirle karşılamıştır. 20 Kasım günü her yıl düzenli bir şekilde kurtuluş bayramı olarak kutlanmaktadır.

I. 2. Coğrafi Konumu

Kiğı, Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde yer alan, Bingöl iline bağlı küçük ve şirin bir ilçemizdir. İlçenin doğusunda Bingöl, batısında Tunceli, kuzeyinde Erzurum ve Erzincan, güneyinde Elazığ ve Diyarbakır illeri vardır. Bingöl, Tunceli ve Erzurum'a 150, Elazığ'a 200, Diyarbakır'a ise 250 km mesafededir. Kiğı'nın deniz seviyesinden yüksekliği 1700 metredir.

Kiğı, Erzurum'un güneybatısında yer alır. Doğusunda Erzurum'un Hıms kasabası, kuzeyinde Tercan bölgesi, kuzeydoğusunda Erzincan, güneybatısında Harput vilayeti, Dersim köyü ve Çarsacak, güneyinde Bitlis vilayeti Genç köyü ve Çapakçur vilayeti bulunur.¹⁴

Kiğı, Doğu Anadolu Bölgesi' nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer almaktadır. Kiğı'nın yer aldığı bu bölüm, oldukça engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Yukarı Fırat Bölümü'nde volkanik dağlar, platolar ve dağ sıraları çoktur. Volkanik dağların varlığı aynı zamanda 1. derece deprem bölgesine girmesine neden olmuştur. Etrafının dağlarla çevrili olması, yörenin dışarı ile bağlantısını zora sokmuştur. Meşe ormanlarının varlığı bu yörede oldukça önemlidir.

¹⁴ Osep Tokat, *Virane Kiğı*, Paros yayıncılık, Şubat, 2015, İstanbul, s.16.

Yöre engebeli ve dağlık bir arazi yapısına sahiptir. Bu yöre karasal iklim kuşaağının etkisindedir. Kışları, çok sert, kar yağışlı ve uzundur. Yazları, ise sıcak ve kurak geçmektedir.

“Yörenin yazları serin, kışları ise uzun ve serttir. Sağanak yağışlar sonbahar gelince düşmeye başlar, ama yeterli seviyede olmaz. En çok yağış kasım ayı içerisinde olur. Bazen bu ayın ilk günlerinde kar yağdığı görülür. Erken gelen bu kar o yıl kışın erken geleceğini belirtir. Sonbaharın kurak geçtiği yıllar, Kiği için kıtlık belirtisidir. Güzlükler ekilmez. Otlar bahar aylarında yeterince yeşeremez. Kış aylarında yağışlar başlar ve nadiren yağmur halinde olur. Kasım - nisan arası Kiği' da kıştır. Kış ilerledikçe kalın bir kar tabakası meydana gelir. Kışın Kuzeydoğudan esen rüzgârlar büyük kar fırtınalarına neden olur. Şubat ayından sonra kar, yerini sulu yağın kara ve sonrasında yağmura terk eder. Bu sıra ilkbahar ekim zamanı demektir. Bostan yerleri hazırlanmaya, ağaç dikilmeye başlar. Yalnız bu bölgede mart ayında yağmur yağsa da baharın geldiğine, havalar güzel gitse de yine de baharın geldiğine inanılmaz .”¹⁵

Halk arasında bu bölge Kiği yöresidir. Kiği, bölgesel olarak engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Kiği arazi yapısında bitki örtüsü olarak büyük bir kısmında ormanlar mevcuttur. Kiği'nin tarihini incelediğimiz zaman da Adaklı, Yayladere ve Yedisu ilçelerinden ayrıymış gibi düşünmek doğanın kanununa aykırı düşer.

¹⁵ Doğunun Demir Kalesi, KIĞI, Nisan, 2001, s.37.

II. BÖLÜM

MASALIN TARİHSEL GEÇMİŞİ VE MASALLA İLGİLİ TEORİLER

Masalların tarihsel gelişimi ve masalla ilgili birçok kaynak ve teoriden söz edilebilir. Masalların kaynağı hakkında bir şeyler söylerken masalların halk arasında bir değişim süreci yaşadığı asla unutulmamalıdır. Belki de masalların ilk varoluş aşamasının bir gerçek olaydan hareketle oluştuğu da söylenebilir.

Tezel'e göre "Mitoloji mektebi, halk masallarını, eski mitlerin parçalar halindeki bakıyeleri olarak görüyordu. Bu mektebin natüralist denilen bir şubesi, masalarda güneşe ve fecre yahut da bulutlara ve yağmura ait mitleri buluyordu. Antropoloji mektebi, bizimkilerle aynı masallar vahşilerin arasında da vardır. Ve bir mitin masal safına düşmesine ait kesin, açık örnek gösterilemez.

Edebiyat mektebi ise, halk masallarının menşeyini Hint'te aramıştır. Bazı İngiliz bilginlerinin temsil ettiği ritüalist ekol de; halk masallarını, bugün terk edilmiş birtakım ritüellerin son izleri ve alametleri olarak görüyor."¹⁶

Masalların varlığının ilk insan topluluğuyla beraber düşünülmesi bu anlamda masalın çok köklü ve derin bir geçmişinin olduğunun açık göstergesidir. Yine masalın bütün toplumlarda etkisinin ve varlığının olması onun geçmişinin uzun yıllara dayandığının bir işaretidir.

Yardımcı'ya göre "*Hint Avrupa Teorisi*, bu teoriye göre; *Hint Avrupa dil ailesine giren milletlerin masalları, bilinmeyen bir zamandan kalan Hint Avrupa medeniyetinin mirasıdır. Parçalanmış Mitler Teorisi*, bu teoriye göre; *Masallar eski mitlerin parçalanmış şekilleridir. Bunlar ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak izah edilmesiyle anlaşılır.*"¹⁷

¹⁶ Naki Tezel, *Türk Masalları*, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2009, s 8,9.

¹⁷ Mehmet Yardımcı, *Türk Halk Edebiyatında Nesir*, Ürün Yayınları, 2004, s.226,227.

Masalların bütün toplumlarda görülmesi onların insan üzerindeki etkilerinin ne kadar geniş kapsamlı olduğunu göstermektedir. Bu geniş perspektifin insanın hayal âlemine ne kadar değer verdiği ile arasında da bir bağlantı kurulabilir.

Masal için belki de unutulmaması gereken en önemli hususlardan bir tanesi de şu olabilir: Masallar, muhakkak ki insanların birbirleriyle iletişimi sonucu belli bir değişime uğramışlardır. Fakat var olan masalın asıl omurga kısmı belleklerde hep aynı kalmıştır. İnsanların bu ilişkileri sonucu masal kısmen değişim yaşadığı gibi, zamanla teknolojinin de bu değişimde etkili olduğu unutulmamalıdır.

Masal üzerinde teknoloji ve diğer değişimler o kadar etkili oldu ki, bu masalların kahramanlarının zamanla vahşi hayvanlardan ziyade insanların kahraman olduğu masallara doğru bir dönüşüm aşaması geçirdi.

Masal, bu kadar etki altına alındıktan sonra aynı kalması zaten beklenemez. Bu değişim neredeyse masal için artık kaçınılmaz olmuş. Masal, bu değişim ve dönüşümleri yaşarken aynı zamanda farklı farklı toplumların vazgeçilmezi olmuştur. Toplumlar masala kendi duygu, düşüncelerini ve benliklerini katmışlardır.

Yine masalın kaynağı hakkında çok farklı görüşler olduğu görülmektedir. Birçok kişi masalın tek kaynaktan beslendiğine çoğu zaman inanmıştır. Bu, aynı zamanda masalın var olan toplumun edebiyatı üzerinde önemli oranda etki ettiğinin de bir göstergesi olmuştur.

Tezel'e göre, "Halk masallarının çok eski bir geçmişi olduğundan şüphe yoktur. Bugün bir milletin tespit edilmiş bulunan bir masalına, memleketin değişik bölgelerinde rastlanması, hatta aynı masalın pek az ayrılıkla başka başka uluslarda yaşamakta olması, bunların geniş alanlara yayıldıklarını, dolayısıyla çok eski bir geçmişin malı olduklarını gösterir. Demek ki, masal, ilk insan topluluklarından doğmuştur. Olaylar, ağızdan ağza geçerek, topluluğun genişlemesiyle birlikte yayılmış, aileden klana, klandan kabileye, kableden de daha büyük birliklere ve sonunda milletler dediğimiz insan topluluğuna geçmiş, ona mal olmuştur."¹⁸

¹⁸ Naki Tezel, *a.g.e.* s.9.

Masalın kaynakları hakkında, Yardımcı' *"Grimm Kardeşler'in görüşlerinden hareket eden bazı araştırmacılar masalların kaynağı konusunda yeni teoriler geliştirmişlerdir. Bu görüşlerin en önemlileri; Mitolojik Görüş, Hindolojik Görüş ve Antropolojik Görüş'tür."*¹⁹ der.

Masalların geçmişine yönelik kaynakları hakkında araştırma yaptığımızda masalların çıkışı hakkında çok farklı görüşlerin olduğunu görürüz. Bu anlamda yapılan değerlendirme ve ileri sürülen görüşlerin hepsinin kendine göre birer dayanağının olduğunu görmekteyiz. Bu görüşlerin başında Mitolojik Görüş gelir. Bu görüşe göre; masalın çıkış noktası ve masalın var olduğu yer Hint- Avrupa medeniyetidir.

Masalın geçmişine yönelik olarak ortaya atılan önemli görüşlerden bir tanesi de Hindoloji Görüşü'dür. Bu görüşte masalın çıkış noktası olarak aranan yer Hindistan'dır. Bu görüşün öncülerinden biri olan "Benfey'e göre Hindistan'da şekillenen masallar üç yoldan diğer ülkelere geçmiştir.

Masalların bir kısmı X. yüzyıldan önce sözlü gelenekle Batı'ya geçmiştir.

Masalların bir kısmı X. yüzyıldan sonra İslamiyet'in etkisiyle Bizans ve İspanya yoluyla Avrupa'ya geçmiştir.

Asya'da gelişen Budizm'in hayat görüşü ve bu görüşün geliştirdiği çeşitli sözlü malzeme, Moğol hareketi sonunda Avrupa'ya ve diğer yakın ülkelere yayılmışlardır."²⁰

Burada belki de üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan bir tanesi, masalın toplumlar arası geçişte de hiçbir şekilde ilk çıktığı kaynaktan çok uzaklaşmadığı gerçeğidir.

Masal, toplum içerisinde benimsenen ve varlığını her dönem devam ettiren sözlü edebiyatın en önemli kaynaklarından bir tanesidir. Bunun içindir ki masalın kaynağı hakkında birçok görüş ortaya atılmıştır. Yine masalın doğuşu hakkında

¹⁹ Mehmet Yardımcı, *a.g.e.* s.227.

²⁰ Mehmet Yardımcı, *a.g.e.s.*228.

önemli görüşlerden bir tanesi de, Antropolojik Görüş'tür. Bu görüş, masalın varlığını ilkel dönemlere kadar götürmektedir.

Aslan' a göre "Masalların doğuşu ile ilgili görüş ve nazariyeler, Hint kaynağını esas olarak göstermektedir. Bunun yanında Arap ülkeleri, Binbir Gece Masalları'nın çıkış yeri olması bakımından önemli bir masal diyarı olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında masalların birçoğu, anlatıldığı ülkenin sosyal ve kültürel yapısına kolayca adapte olabilir.

Hindistan, zengin masal kaynaklarına sahip bir ülkedir. Hint masalları Arap, İran ve Türk dilleri yoluyla Batı'ya yayılmış, girdiği ülkenin inanç ve gelenekleriyle yoğrularak değişik bir renk almıştır."²¹

Yardımcı'ya göre, "Antropolojik Görüş'ün kurucuları Edvard Taylor ve Andrev Lang olup bunların görüşlerine göre masallar ilkel hayatın birer kalıntılarıdır. Bu görüşün kurucuları etnograf olduğu için bu görüşe Etnografik Görüş de denmektedir. Bu görüşe göre masallar mitolojinin değil, insanların bir arada yaşayışıyla oluşan hayatın, dönemine göre medeniyetin artıklarıdır."²²

Masalın kaynağı hakkında bu görüşler dışında farklı görüşler de bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını örnek vermek gerekirse, Von Der Leyen'in görüşü. Bir Alman folklorcusu olan Von Der Leyen' e göre masalın kaynağının, masalarda geçen olayları çok önceleri yaşanmış rüyalar olduğunu söylemektedir. Yine masal kaynağı için önemli görüşlerden başka bir tanesi de, Freud'un görüşüdür. Freud'un masalın kaynağı hakkındaki görüşünde ise masal, insanların gerçekleştiremediği heves ve isteklerin düş şeklindeki halidir.

²¹ Ensar Aslan, *a.g.e.* s.277.

²² Mehmet Yardımcı, *a.g.e.* s.228.

2.1.Masalların Genel Özellikleri

Halk edebiyatında önemli bir yere sahip olan masalın evrensel ölçekte görülen genel özellikleri vardır. Bu özelliklerin genel olması masalın dünyada ortak değerler etrafında toplanmasına neden olacaktır.

"Masalın en belirgin genel özelliklerinin başında anonim bir halk edebiyatı türü olması gelir. Sözlü edebiyatta çok önemli bir yer kaplamaktadır. Masalın anonim olması onun daha da halk ile bütünleşmesini sağlamıştır. Her insan anlatılan konu bakımından kendini masal içerisinde bir nebze olsun görebilir. Bir masal anlatılırken, masalın anlatım tarzı ve dili anlatıldığı bölgenin kendisini kişiye hissettirir. Masal, bulunduğu toplumun kültürel özelliklerini kendinde barındırır.

“Masallar giriş, gelişme ve sonuç bölümleri genellikle kalıp ifadelerle bezenir. Tekrarların yanı sıra anlatıcının metin dışı, ama metne bağlı ifadeleri de masalda yer alabilir.”²³

Masallar genel itibariyle üç bölümden oluşur. Sadece hayvan masalları bu kategoride istisnai bir duruma sahiptir. Masallarda anlatım biçimi kendine ait bir özgünlük gösterir. Masallardaki bu kendine özgü anlatım biçiminde, masalın başında, ortasında ve sonunda amacı önceden belirlenmiş bu anlamda da kalıplaşmış sözler bulunur. Dil sadedir. Üslûpta akıcılık görülür.

Masalların özelliklerini saydığımızda insanı masala bağlı kılan, onu cezbeden, masaldaki olay ve masal kahramanlarıdır. Masal kahramanları genellikle ulaşılmaz bir noktada olur. Masaldaki kahramanlar olağanüstü özelliklerle donanımlı hale getirilmiştir. Masal dinleyicisi, bir masalı dinlediğinde o da kendini masal kahramanı gibi görür. Bu özelliklerin olması onu mutlu eder. Okuyucu kendisini çoğu zaman masal kahramanının yerinde görmek ister.

“Yazılı eserlerde olduğu gibi, sözlü eserler de kendi içinde anlama ve estetiğe dair kodlara sahiptir. Anlamsal kodlar dilin kendisi, doğal dilin akışında verilen her şeydir. Estetik kod ise biçim ve içeriğin bulunduğu sanat düzeyinde kurulmuş bir

²³ Mehmet Naci Önal, *Muğla Masalları*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2011, s.6.

*iletişim aracıdır. Simgelerle dile kendi anlamı dışında yeni anlamlar yüklenir. Bu, metnin derin yapısını oluşturur.”*²⁴

Bunun yanında anlatılan olayın da masal kahramanlarına verilen özellikler kadar olağanüstü özellikler taşıdığını görürüz.

Masal, bir toplumu oluşturan değerlerin etkisinden kurtulamaz. Örneğin İslam dininin yaşandığı yerlerde anlatılan masalarda çok rahatlıkla İslamiyet’in etkisini masal üzerinde görebilirsiniz. Masalarda anlatılan ve masalın geçtiği yer kavramı gerçekte bulunan bir yer değildir. Masaldaki yerler gerçek değildir. Genellikle bu yerlere çok farklı onu ulaşılmaz kılan, çoğu zaman yer üstü özellikler verilir. Masalın geçtiği yer isimleri gerçek hayattaki yer isimleri olsa dahi masalda anlatılan yer hayalidir. “*Zaman boyutunun olmadığı masalarda, genç ve yaşlı da yoktur. Her kahraman anlatım içindeki yaşta ve çağdadır. Onların yıllar içindeki durumları verilmez.*”²⁵

Masallardaki zaman kavramı ile gerçek yaşamdaki zamanın birbirleriyle uyum sağlaması neredeyse imkânsızdır. Masalda belirli bir zaman dilimini göremezsiniz. Zaman belirsiz bir süreçtir. Masal içerisindeki zaman kavramı geçmiş ile ifade edilir. Bu zaman, masal anlatıcısının uyarladığı hayali bir zamandır. Masallar genelde, “Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, pireler berber iken, develer tellal iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken...” tekerlemesiyle başlar. Bu tekerleme de bize masalda zamanın belirsizliğini ve anlatılan olayın gerçek olmadığını açıkça gösteriyor.

Masal boyunca masalda var olan canlılığı görürsünüz. Bu canlılık masala çok farklı bir bağımlılık kazandırır. Canlılık, masal dinleyicisinin ona olan yönelimini daha sıcak tutar.

Masalarda çoğu zaman var olan tipler Yardımcı’ya göre, “*Büyü, Cin, Peri, Dev, Ejderha, Cadı, Zenci, Arap Bacı, Padişah, Padişahın oğulları, Keloğlan ya da*

²⁴ Doğan Günay, Metin Bilgisi, 2.bs, Multilingual Yay, s. 208-209, İstanbul,2003.

²⁵ Mehmet Naci Önal, *a.g.e.* s.6.

çoğu hayal ürünü olan tipler masal kahramanları olarak önemli görevler yüklenirler."²⁶

Masallar her zaman bir olay etrafında şekillenir. Bu olay şekillenirken olayın başlangıç aşamasının üzerinde çok da vurgu yapılmaz. Masaldaki nedensellik özelliği pek aranmaz. Olayın var olma nedeni aranmaz. Masalarda sebep sonuç ilişkisi bulunmaz.

Masalların etkisini dünya üzerinde çok geniş bir alanda görebiliriz. Bunun içindir ki aynı masalı farklı bölgelerde görebiliriz. Çünkü masallar yayılırken varyantlar halinde yayılır. Daha sonra bu masallar millilik kazanabilirler.

*“ İnsanlığın hayat içinde ve tabiat karşısında ortak duygu ve düşüncelerinin temelini işleyen masallar, söylendikleri dile göre milli karakter kazanırlar.”*²⁷

Masallardaki kahramanların barındırdığı iyi ve kötü kavramları ya da güzel çirkin kavramları genellikle tiplemelere verilen karakterle doğru orantılıdır. İyi, güzel, merhametli ve güçlü gibi özelliklerin iyide olduğunu; kötü, çirkin, merhametsiz ve korkak gibi özelliklerin zayıf karakterde olduğunu görürüz.

Masal kahramanı, genelde masaldaki her güçlüğün üstesinden gelebilecek bir konumdadır. Masalarda her türlü olağanüstü durum görülür. Masalların eğitici yönü vardır. Masallar, karşıdaki dinleyiciye ders verir. Bu ders verilirken iyiliklerin karşılığının ödül, kötülüklerin karşılığının ceza olduğunu çok rahat bir şekilde masal içerisinde görebiliriz. Masalın hiçbir zaman kötü sonla bittiği görülmemiştir. Masal hep mutlu bir sonla biter.

Masalda anlatılan olay, çok rahat bir şekilde ve ansızın masal kahramanın istediği şekilde gelişebilir. Bu da masalın kilit noktasının ne kadar başarılı bir şekilde işlendiğini gösterir. Masalın işlendiği tarih ve kişiler belli değildir.

Masalda anlatılan kişilerin belli bir topluluk veya yere ait oldukları söylenemez. Masaldaki kişilerin yeri ve yurdu yoktur.

²⁶ Mehmet Yardımcı, *a.g.e.* s.224.

²⁷ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, 1981, s.388.

Masalların anlatıcıları genellikle kadınlardır. Bundan dolayıdır ki masal anlatanlara “Masal Anası” denmiştir. Masalın anlatıldığı bölge ve yörelere göre kendine özgü kahramanlar ve tipler oluşturduklarını görürüz. Türkiye’deki Keloğlan masal kahramanı, İran’da keçel olarak adlandırılır.

2.2.Masallarda Dil, Üslûp, Anlatım Biçimi

Masallar anlatılırken halktan kopuk olmayan bir yalın dil kullanılır. Kısaca masalın dili halkın gündelik konuştuğu halk dilidir. Masaldaki dil Türkçedir. Masalda bu hareketliliği sağlayan en önemli etkenlerden bir tanesi de olayların varlığıdır. Masal içerisinde karşılıklı konuşmaların canlılığı da masaldaki hareketliliği artırır. Masal dinleyicisi masalda her zaman macera ister. Bu sebeple masalda beklenmedik anda bir hareketlilik görülür. Anlatıcı masaldaki hareketliliği tekerleme, kalıplaşmış söz ve deyimlerle sağlar.

Masallardaki anlatım biçimi genel itibariyle nesir biçimindedir. Masallarda şiirsel anlatım biçimi pek yoktur. Tekerlemelerin masal içerisinde düz anlatımı bozduğunu görebiliyoruz. Masaldaki tekerlemelerin masal içerisindeki bu anlatımda çok baskın olduğunu söylersek bu doğru bir ifade olmaz fakat masallardaki anlatımın en önemli biçimsel özelliklerinden biridir, diyebiliriz.

Yardımcıya’ a göre “ masallar, nesilden nesile sözlü olarak geçmiştir. Masal anlatanlar onları her anlatışta biraz ekleme ve çıkarmalar yapmışlardır. Masal anlatımında asla ayrıntılara sapılmaz, yer ve zaman arasında büyük boşluklar bırakılır, yüzlerce yıl bir tek sözcükle geliştirilir, masalda çok hareketli bir yaşayış olduğundan masal anlatan kahramanın başından geçen önemli olayların üstünde durulur.”²⁸

2.3.Masallarda Zaman ve Mekân Kavramı

Masallarda hiçbir zaman belirli bir yer bulamazsınız. Masalda anlatılan yer, hayal ürünü süslenmiş bir yerdir. İnsanların bu yerlere ulaşması çok zordur. Masallarda geçen başlıca yerler Kafdağı’nın arkasındaki ülke, periler padişahının

²⁸ Mehmet Yardımcı, *Türk Halk Edebiyatında Nesir*, Ürün Yayınları, 2004, s.223.

ülkesi veya yerin yedi kat altı vb. mekânlardır. Bu yerler, hayalden ibaret olan masal mekânlarıdır. Bu masal mekânlarının gerçeklikle alakaları yoktur. Mekân seçilen yerlere verilen isimlerden de anlaşılacağı gibi buralar, genellikle ulaşılması imkânsız olan yerlerdir. Bu yerlerin seçilme sebebi ise masalı daha da büyülü hale getirme isteğidir.

Masalın anlatıldığı zaman dilimi de belirsiz bir zaman dilimidir. Masal anlatılırken zaman geçmişte yaşanmış bir zaman dilimidir. “Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, pireler berber iken, develer tellal iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken.” Masalın bu tekerleme ile başlaması dahi masaldaki zamanın belirsiz ve tamamen hayal ürünü olduğunun açık bir göstergesidir. Masal anlatıcısı masalını anlatırken hep geçmiş zaman eki olan “miş” ekini kullanır. Masalı bu şekilde anlatması, masalın zaman olarak geçmişte yaşandığı anlamına gelmez.

2.4.Masalların amacı ve teması

Masallar, yazılırken en önemli amaçlardan bir tanesinin tabii ki masalların çocukların ruh ve düşünce âlemlerine hitap etmesi olduğunu çok açık bir şekilde görüyoruz. Masalda genellikle kahramanlar, iyiliklerle donatılmış bir halde kötülöklere karşı savaş verirler. Kahramanlar iyi kalpli, cesur, haksızlığa karşı çıkan birer iyilik timsalidirler. Burada zaten oluşturulmak istenen algı ve amaç kahramanlar üzerinde net bir şekilde verilir.

Aslan’a göre “Masallar; yaşadığımız dünyadan farklı bir dünya yaratarak, iyiliğin ve iyilerin kazandığı, kötülerin kaybettiği, insanların mutlu olduğu özlenen bir toplumsal düzen yaratarak insana umut verir. Masallar, hayali görünüşlerinin yanında, ince bir mantığı ve derin halk felsefesini telkin ederler. Masallar, boy bakımından da kısadrlar. Dinleyicileri sıkıp usandırmazlar. Masal bittiğinde, dinleyicinin ağzında tadı kalır. Dinleyiciler,”mutlu son”dan sonra bile kahramanların yaşantılarını merak eder ve masalın bittiğine üzölürler.”²⁹

²⁹ Ensar Aslan, *a.g.e.* s.270.

Aslan'ın da belirttiği gibi masal, kişiye asıl olarak yaşamak istediği ve özlediği bir dünya yaratmanın peşindedir. Kişinin hep hayal dünyasında iyiyi yaşatma ve kötülerle savaşıma arzusu görüldüğü aşikârdır. İnsanoğlu, masal içerisinde hep mutluluk ve umudun peşinde koşar. Masalın mutluluğuna ilk şahit olmak isteyenlerden biri olmak için umutla o anı bekler.

Masal yazılırken okuyucu ayrımı yapılmadan yazılır. Fakat masal okuyucusunun büyük bir bölümü çocuk olunca masalların en önemli amaçlarından bir tanesi de doğal olarak çocukların dünyasına hitap etmek olmuştur. Bu anlamda masalların amacı, çocukların hayal dünyasını zenginleştirme ve onlara hayatta verilebilecek en önemli duygular olan sevgi ve saygı duygularını onların anlayıp kavrayabileceği bir şekilde vermek olmuştur. Çocuk, masal içerisinde sevgi sözcüğünü gördüğü kadar, kin ve nefret sözcüklerini de görür. Burada çocuğa verilmek istenen, belli bir noktadan sonra çocuğun kendi özgür iradesiyle bunlardan hangisinin daha baskın olduğuna karar vermesi olacaktır.

“ Masalların çocuklar üzerindeki etkileri incelendiğinde, onların dil gelişimlerine ve kendilerini ifade etme becerilerine katkıda bulunduğu; daha yaratıcı oldukları, liderlik özelliklerinin sorumluluk alma duygularının ve öz güvenlerinin geliştiği gözlenlenmiştir.”³⁰

Masalların en önemli amaçlarından bir tanesi de çocuğa hayatta karşılaşabileceği sorunlara karşı o sorunu çözebilme yeteneğini kazandırmaktır. Çocuklar, masal sayesinde var olan sorunların üstesinden nasıl gelebileceklerini öğrenmiş olurlar. Sorunlar karşısında nasıl davranması gerektiğini öğrenen çocuk, bu anlamda kendine olan öz güvenini de en üst seviyeye çıkarmış olur.

Bilimsel anlamda yapılan araştırmalar, masalların çocuğun zihinsel gelişimine olumlu etkilerinin olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Her çocuğun kendine ait bir hayal dünyası vardır. Çocuk, bu gerçek dünya ile hayal dünyasını ayırt etmekte çoğu zaman zorlanır. Masal, çocuğa masal içerisinde

³⁰ Mustafa Şahin, “Masalların Çocuk Gelişimine Etkilerinin Öğretmen Görüşleri Açısından İncelenmesi,” Milli Folklor, Sayı 89, s.215, 2011.

var olan olağanüstü dünya ile gerçek yaşamdaki dünya arasındaki farkı görmesine yardımcı olur. Çocuk, bu sayede gerçek dünya ile hayal dünyasını rahatlıkla ayırt etmiş olur.

Masalların çocuk eğitimi üzerindeki etkisi ve önemi hafife alınmayacak bir boyut ve büyüklüktedir. Buradaki en önemli husus, çocuğun yaş düzeyine uygun masal seçimi yapmaktır. Çocuklar, kendilerine verilen masalarla kendi karakter ve kişiliklerinin oluşmasında yol almış olurlar. Masallar, çocukların bilgileri öğrenme aşamalarındaki en önemli yardımcılarından bir tanesidir. Çocukların bilgileri daha doğru ve hızlı bir şekilde algılamalarına ve öğrenmelerine öncülük ederler. Çünkü masal çocuğun tamamen iç dünyasına seslenir. Bu anlamda masalın çocuğun eğitimi üzerinde etkisi çok önemli bir yere sahiptir.

Masalların bütün bu amaçlar dışında, özellikle okul ortamından uzak olan bireyler üzerinde eğitici rolü olduğunu görüyoruz. Örnek vermek gerekirse dinleyici dinlediği masal da kendisine anlatılan iyi yönleri rehber alarak kötü yönleri ise uyarı olarak alır.

Çocuklar, o kadar zeki ve algılamaları kuvvetlidir ki aslında masal içerisinde gördükleri olağanüstü durumların gerçekle çok rahat karşılaştırmasını yapabiliyorlar. Fakat çocuklar, masal içerisindeki bu durumu çok sevdikleri için bunun bu şekilde devam etmesinden zevk aldıklarından buna karşı sessiz kalırlar. Yani mutluluklarının bu hayal dünyasındaki devamından yanadırlar.

Masal çocuğun ruh dünyasına seslenen bir ses, ona çok iyi bakan bir anne, onu koruyan bir baba ve onu geleceğe hazırlayan bir öğretmendir. Masal, Boratav'ın belirttiği gibi: *“Çocuğa ana dilinin, bir işçi elindeki alet gibi, nasıl kullandığını ilk öğreten, ona bu dilin türlü hünerlerini, kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ilk gösteren geniş ölçüde ilk aşıl原因 unsurudur.”*³¹

Masalların en önemli amaçlarından bir tanesi de çocuğun kendi ana dilini anlaması, kullanması ve benimsemesi gerektiğini vurgulamasıdır. Masal sayesinde çocuk, kendi ana dilini kullanmanın mutluluğunu yaşar.

³¹ Pertev Naili Boratav, *Zaman Zaman İçinde*, İmge kitabevi yayınları, İstanbul 1969, s. 15.

III. BÖLÜM

KÜRT HALK EDEBİYATINDA MASALLAR VE MASALLARIN İŞLEVLERİ

Kürtçe, birçok farklı sebepten dolayı yazılı edebiyata çok sonraları geçiş yapmış dillerden biridir. Bu durum, Kürt edebiyatının gelişimi açısından çeşitli sakıncalar oluşturmuşsa da bu edebiyatın sözlü kültür geleneğinin çok yönlü gelişmesine de katkı sağlamıştır. Dolayısıyla sözlü kültür geleneğinin önemli türlerinden biri olan masalın, Kürt edebiyatının sözlü kültür geleneğinde çok önemli bir yeri vardır.

Kürtçede masal kavramı, terimsel açıdan ele alınacak olursa bu kavram için Kurmancî lehçesinde “uydurulan şey” anlamında “çîrok”, “çirçîrok”, “hîkaye.~ söylemek. çîrok gotin.~ uydurmak. “Çîrok li ser derxistin”³² gibi sözcüklerle karşımıza çıktığını görmekteyiz.

“Masal, bütün milletlerin sözlü geleneğinden yer alan ve her milletin dilinde farklı adlarla anılan anonim bir türdür. Milletlerin yaşam tarzını, inançlarını, milli değerlerini, yansıtmakla beraber birçok yönüyle (tema, karakter, yapı özelliği...) diğer özelliklerle ortak özellikler taşır. Kürt masallarının olay örgüsü, yer, zaman, kişiler, şekilsel özellikleri ve masalın bütünlüğünü oluşturan formelleri, Kürtlerin yaşadığı coğrafi şartlardan, içine buldukları sosyal çevreden, inanç, gelenek ve göreneklerden etkilenecek kendine özgü bazı özellikler barındırmaktadır.”³³

Tarih Vakfı'nın hazırladığı Kürt Dili ve Edebiyatı ders kitabında ise, masal kavramı için “çîrvanok” terimi kullanılmıştır fakat bu kullanım yaygın bir kullanım değildir. Bunun nedeni, masal kavramının Kürt coğrafyasında çok farklı isimlendirmelerle karşımıza çıkmasıdır. Ayrıca masal için yaygın olarak “çirok” kavramının kullanılmasıdır.

Modern Kürt edebiyatında çîrok sözcüğü hikâye için de kullanıldığından bu tür için en uygun kullanım “xebrojik ya da xevrojik”tır. Sözlü geleneğin önemli bir

³² İzolî, D, *Kurdî-Tirkî, Türkçe-Kürtçe Ferheng*, Weşanên Deng, 2011, Amed, s.1068

³³ Kenan, BOZKURT, *Kimlik, Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı' dan Günümüze Kürtler*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 819-820

parçası olan masallar, kültürel değerleri de kapsar. Toplumların sosyal hayatı, maddî ve manevî değerleri çeşitli semboller altında masallarda yer alır.

Bütün milletler, tarih sahnesi içinde kendine özgü bir kültür oluşturur. Daha sonra bu kültürü çeşitli sembol ve kanıtlarla kuvvetlendirir. Toplum bunu yaparken daima kendi kültürünü rehber alır.

Bu açıdan masallar, ulusların sosyolojik ve kültürel yaşantısını kendi içinde barındıran halk edebiyatının önemli mihenk taşlarından, bunun yanı sıra zaman içerisinde devam eden bir değerler bütünüdür.

Masallar, ulusların dünyayı anlama, algılama ve maddi kültürüne yönelik dünden bugüne taşımış oldukları değerlerle de çok önemli bir köprü görevi üstlenmiştir. Her ne kadar mantıksal gerçekliğin hâkim olduğu çevreler tarafından masallar hayal ürünü ve bilinçaltı bir gerçeklik olarak kabul edilse de masaldaki hayal, masal kahramanının imkânsız bile olsa gerçekleşmesini ve imkânsızın adeta boyut değiştirircesine bir mucize gibi gerçekleştiğini görmeyi dilediği kavramlar bütünüdür.

“Ayhan Geverî Nûbihar Masal Antolojisi’inde der ki: “Eski Kürt edebiyatı çok zengindi, modern edebiyat için ise şunu söyleyebiliriz son yıllarda yazılanların etkisiyle değerlenmiş ve tanınmış. Bu edebiyat çevirisi sözlü ve yazılı edebiyat içerisindeki etkisini devam ettirmektedir. Birçok kimse “masal meselesini” bizim için masal ve mesele etmişlerdir. Bundan dolayı masal Kürtçe de eskinin öyküsüydü. Büyüklerimiz de bize bu öyküleri anlatırlardı.”³⁴

Bu kavram için Kürtçe ile aynı dil ailesinde yer alan Farsçada “dastan” ve “kıssa” kullanılmaktadır.

Güner’e göre masal: “İnsanların, rüya, hayal ve iyi düşüncelerini, çocuklar için hikâye etmelerinden çıkan kısa anlatım türüdür.”

³⁴ Ayhan Geverî, *Antolojiya Çîrokên Nûbiharê*, (Çapa Yekem), Weşanên Nûbiharê, Stenbol 2008, r. 12.

“Masal” sözü önceleri “mesl, mesle, mesel”olarak kullanılır ve bilinirdi. Kürtçede ise “Çerok” denilmektedir. Bu sözler, örnek vermek veya hikâye etmek manasına da geliyordu. Anneanem ise “metel” demektedir.³⁵

Mehmet Uzun, Kürt Edebiyatına Giriş adlı eserinde “Kürtlerde yazılı edebiyat değil, sözlü edebiyat çok güçlüdür. Yüzyılların baskısı, eğitim ve modern bilgiden yoksunluk, dışa kapalılık ve göçebelik, sözlü edebiyatı esas ve en etkin anlatım biçimi haline getirmiştir. Bazil Nikitin, Kürt edebiyatını inceleyen, izleyen araştırmacıya en çarpıcı gelen şeyin “aşırı folklor bolluğu” olduğunu söylemektedir. Okuryazar olmayan, gelenek olarak kitaptan fazla söze inanan Kürtler, yaşadıklarını, duyduklarını, düşündüklerini sözlü kültür yoluyla aktarmayı seçmişlerdir.”³⁶

Uzun’un da belirttiği gibi, masallar Kürt halk edebiyatının sözlü kültür bölümünde çok önemli bir yer edinmektedirler. Kürtlerde yazılı edebiyat sözlü kültüre göre zayıf olduğundan, sözlü kültür yazılı edebiyatın bu boşluğunu çok başarılı bir şekilde doldurmuştur. Tabii Kürtler arasında okuryazar oranın çok düşük seviyelerde olmuş olması da masalların varlığını devam ettirmesinde önemli bir etken olmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü Kürtler, burada var olan gerçekliğin söze dayalı bir şekilde devam ettirilmesinden yana olmuşlardır. Bu aynı zamanda zorunluluktan doğmuştur.

Masal, Kürt folklorunun sözlü türündendir. Masal bir yönden öğretici, bir yönden insanı düşündüren ve bir yönden ise öğüt verici nitelik taşır. Masalarda çoğu kişi/ kahraman (bazen masal kahramanı hayvan) olağanüstü, akıl dışı kuvvete sahiptir. Her ne kadar Kürt masalların konusu hayali olsa da önemini Kürt toplumunun yaşamından almış, Kürt toplumunun rüya ve hayalleri, ağrı, elem, ukde ve maceraları üzerine meydana gelmiştir. Masal, kış gecelerinde masal anlatıcılarının ağızlarından yüzyıllar ve nesiller boyu bu şekliyle günümüze kadar gelmiştir.³⁷

Kürt masallarında masalın kurgusal özelliğine göre olay örgüsünde değişiklik görülür. Asıl halk masalları, hayvan masalları ve zincirleme masalların olay

³⁵ Orhan Güner, *Kürt Halk Masalları ve Halk Hikâyeleri*, Kalan yayınları, Ankara 2002, s. 17.

³⁶ Mehmet Uzun, *Kürt Edebiyatına Giriş*, İthaki Yayınları, 2006, 5. Basım, s. 34.

³⁷ Mehmet Bozkoyun, *Beşek ji folklorê Kurdî: Çirok, (A Part in Kurdish Folklore: Tale)*, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, Yıl,1, Sayı,1,Kasım, 2015, s. 143.

kurgulanmaları nispeten birbirinden farklıdır. Hayvan masalları genelde bir bütünlük gösterir ve olay örgüsü bu bütünlük içinde şekillenir. Formellere pek yer verilmeden masala giriş yapılır ve bir bütünlük içinde olaylar sıralanarak hızlı bir şekilde masal sonuçlanır. Asıl halk masalları iç içe geçmiş birden çok olaydan oluşur. Bu olaylar benzer olaylar olabileceği gibi birbirleriyle hiç ilgili de olmayabilir.³⁸

Masal lügatı 1893 yılında bir Kürt-Arap sözlüğünde kullanılmış. Sözlüğün ismi, El- Hediyye el-Hemiddiyye fi'l-Lugat el-Kurddiyye'dir. Yusuf Ziya Paşa ile Halit el Meqdisi tarafından yazılmış ve İstanbul'da basılmıştır.³⁹

Kürtler, türkü ve masallar aracılığıyla umutlarını ve duygularını dile getirirler.⁴⁰

Masal; Çîrçîrok, çîrvanok, xevrişok, mesele, qewimîn, metelok, xeberoşk vb. şeklinde de kullanılır. .⁴¹

Kürtler içerisinde anonim masalları ilk kimler yazmıştır? Evet, yazılan anonim masallar Kürtler içerisinde de vardır. Biz, Alekdandr Jaba'nın arşivinden de biliyoruz ki 17. yüzyılda Hakkârili İmam Musa, 50' den fazla anonim Kürt masalını toplayıp onları düzyazı şeklinde Duru'l Mecalis ismiyle yazmıştır.⁴²

Derleme ve tescil ettirme alanında yapılan en geniş kapsamlı çalışma 1850' de Mela Mehmûdê Bazîdî tarafından (1797-1867) yapılmıştır. O, Kürt folkloru alanında birçok eser vermiştir. Kendi kitabı olan “Adat û Rusûmatnameyê Ekradiyye û Camiyea Rîsaleyan û Hikayetan bi Zimanê Kurmancî” Kürt folkloru için değerli

³⁸ Saim Sakaoğlu-Zekerya Karadavut, *Halk Masalları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2011, s. 17.

³⁹ Haşim Ahmedzade, *Ulus ve Roman*, (Wer Azad Zana Gündoğan), Weşanên Perî, Stenbol 2004, r, 190.

⁴⁰ Salih Kevirbirî, *Yirmi Olay, Yirmi kilam Kürt Halk Türkülerinden Seçmeler* (wer, Mazlum Doğan), Weşanên Ewrensel, Stenbol 2004, r. 10.

⁴¹ Ramazan Pertev, *Zarok û Çîrok* (Dêstpêka Pedogojîya Kurdî), Weşanên Doz, Stenbol 2009, r. 89-93

⁴² Ramazan Pertev, *Edebiyata Kurdî ya Gelêrî*, Weş. Avesta, Stenbol 2015, r.249. Bnr. Arşîva Aleksandr Jaba. Kopyeyeye arşîvê ya dijital di sala 2013 yan de ji aliyê Beşa Ziman û Çanda Kurdî ya Zanîngeha Mardîn Artukluyê ve li Petersburgê hat zêdakirin û niha li Mêrdînê ye.

bir eserdir. Bu eser, anonim Kürt edebiyatı üzerinedir. Bu eserin içerisinde 3 makale ve 40 tane anonim masal vardır.⁴³

XX. yüzyılın başında Kürt masal yurdunda başka kimseler de karşımıza çıkar. Bunlardan bazıları da Qedrîcan ve Nûreddin Zaza'dır. Yine XX. yüzyılın ortalarından sonra Mehmet Emin Bozarlan, Zeynelabidin Zinar, Çiya Mazî, Hasan Kaya, Rojbîn Özkan vb.vardır.⁴⁴

3.1. Kürt Masallarında tipler

Masallardaki tipleri bazen cinsiyet özelliği bakımından bazen de taşıdığı niteliğe göre masal içerisinde görebiliriz. Yine masallardaki tipleri, kahramanların iyilik ve kötülük durumlarına göre de masal içerisinde görebiliriz. Masalda oluşturulan tiplerin temel amacı hitap ettiği dinleyici kitlesini masal içerisinde o uzun yolculuğa çıkarmaktır. Masalarda her ne kadar kadın tiplemesinin baskın olduğunu görmüş olsak da erkek tiplerin de bir o kadar mevcut olduğunu görürüz. Kürt masallarında görülen başlıca masal tipleri şunlardır.

a. Köse

Kürt halk masallarında önemli bir masal tiplemesi olan “köse” tiplemesi masalarda hainlik, ev, kötülük kavramlarını sembolize eder. Köse tiplemesi, genelde masal içerisinde kötülükten zevk duyan insanları ve olumsuzlukları barındıran karakterleri simgeler. Bazı masalarda ise köse karakterini kötülük ve hainlikten ziyade bizleri güldüren bir karakter tiplemesi olarak da görebiliyoruz.

b. Dev

Kürt masallarında en önemli masal kahramanı tiplerinden biri olarak karşımıza çıkar. Dev tiplemesinin masal içerisinde bu kadar önem arz eden bir figür olmasının sebebi, devin şekil olarak çok kaba görülmesine karşın insanın vücut yapısıyla da bir benzerliğinin olduğu görülmektedir. Bu bakımdan dev tiplemesinin, Kürt masallarında kendine has bir ağırlığının olduğunu görürüz. Dev, masalarda çok

⁴³Ramazan Pertev, b.n. r.250.

⁴⁴Mehmet Bozkoyun, *Beşek ji folklorê Kurdî: Çirok, (A Part in Kurdish Folklore: Tale)*, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, Yıl,1, Sayı,1,Kasım, 2015, s. 148.

hızlı hareket etme kabiliyetine sahiptir. Yine devin en önemli özelliklerinden biri de insan etini yemesidir.

Devler masalarda insanların taşıdığı birçok özelliği taşır. Devlerin kendine ait çok güzel yaşam alanları vardır. Saray veya köşklere yaşarlar. Kendilerine ait bir yuvaları ve çocukları vardır.

c. Padişah

Önemli masal karakterlerinden biri de padişahdır. Padişah, masal içerisinde genelde sağlam bir mekânda bulunan, etrafı yüzlerce kişi tarafından korunan, istediği her şeyi istediği anda elde edebilecek güç ve kudrete sahip karakteri sembolize eden kişidir. Burada padişah ve saray içerisinde onunla bu ihtişamlı hayatı devam ettiren cariyeler ve güzel kızları görebiliriz. Padişah, masal içerisinde merhamet ve iyilikten yoksundur.

Kendileri için istedikleri kızı alma hakkını kendilerinde görürler ama başkalarının onların kızlarını almaları ise neredeyse imkânsızdır. Kendi kızlarını almak isteyen gençlerin çok zorlu sınavlara tabii tutulduklarına şahit oluruz. Kürt masallarında var olan padişahlık tiplemesinde, padişah eğer istediklerini elde etmişse onun beklenmedik anlık bir mertliğiyle karşılaşabiliyoruz.

d. Cadı karı

Cadı Karı tiplemesi Kürt halk masallarının en önemli tiplemelerinden biridir. Cadı Karı denince masal içerisinde hemen aklımıza büyü gelir. Cadı Karı ve büyü, masal içerisinde birbirlerini tamamlayan önemli iki figürdür.

Büyü, toplum tarafından her zaman kötülük ile eş değer görülmüştür. Bu anlamda bu karaktere baktığımızda Cadı Karı karakterinin toplum neznindeki karşılığını hemen görürüz. Bu ise kötülüğü simgeler. Cadı Karı karakteri, masal içerisinde sığındığı noktanın büyü olması bu karakterin güvenilmeyen bir karakter olmasına sebep olur. Cadı Karıların kendilerine verilecek ödül karşılığında yapamayacakları hiçbir şey yoktur. Gözleri bu anlamda karadır.

e. Keloğlan (Keçel)

Kürt masallarının en önemli karakterlerinden biri de Keloğlan karakteridir. Keloğlan'ın masalarda bize verdiği mesajlardan bir tanesi şudur: İnsanımızın aslında çok büyük hayaller kurabileceğini gösteriyor. Bu hayalleri kurarken elde ettiği zenginliği sevenlerini kaybetmemek için bunlardan hemen vazgeçebileceğini gösteren akıllı, olaylara sakin kafa ile yaklaşan, oldukça zeki bir karakteri simgeliyor.

Masalda sevilen ve hep kazanması istenen bir tiptir. Masalda genel itibariyle saflığından dolayı hep kaybedeceği düşünölen ama anlık kıvrak zekâ hamleleri ile hep galip gelen kahraman olur. Yine Keloğlan her zaman ezilen, hor görölen, zayıf ve fakirin yanında yer alır. Her zaman kötölüğe karşı iyiliğin galip gelmesi için elinden gelen mücadeleyi canla başla verir ve mücadeleyi kazanan taraf olur. Keloğlan hiçbir zaman zengin bir ailenin çocuğu olmaz. Bütün masallarında fakir aile çocuğudur ve annesi ile yalnız yaşar. Annesi ile çoğu zaman anlaşmaz.

ı.Avcılar ve Çobanlar

Masalarda iyilikleri ile ön plana çıkan masal tiplerindedir. Masalda geri planda bulunup Padişah ve Prenses'e verilen ağır cezalardan bunları kurtarmak için bir mücadeleye girerler. Bu mücadele sonucunda da başarıya ulaşırlar.

i. Periler

Peri padişahları ve onların kızları çok rastlanan öğelerdendir. İnsanlara benzer yaşantıları vardır. Bir insanoğluna âşık olup evlenirler.

Periler, masal içerisinde insanlara benzer yaşantıları olan güzel yaratıklardır. Masalda periler, genellikle bir insana aşık olur ve sonra da onunla evlenirler. Perinin erkeği ise cindir. Cinler, insanlara zarar verirler. Halk arasında, masalda geçen perilerin ve cinlerin yer altında yaşadıklarına dair çok önemli bir inanış vardır. Yine bu varlıkların kendi yaşam alanları içerisinde kendilerine ait bir hayatları olduğu algısı vardır.

3.2. Kürt Masallarında Formeller:

Masalları belki de en ilginç yapan bölümlerin başında masal içerisinde kullanılan formeller gelir. Masalın içerisindeki formeller masalın başında, ortasında ve sonunda yer alır.

“Masalın içinde dinleyenleri şaşırtmak, eğlendirmek ve onların ilgisini masala yoğunlaştırmak amacıyla kullanılan birtakım kalıp sözler bulunmaktadır. Masalın başında, ortasında ve sonunda yer alan bu kalıp sözler, ses ve sözcük benzerliklerinden oluşturulmuştur ve anlam bakımından tutarsızlık taşımaktadır. Arasöz, tekerleme, formel diye de adlandırılan masallardaki bu kalıp sözler, diğer halk edebiyatı türlerindeki kalıp ifadelerle nazaran daha belirgindir”⁴⁵

“Masalarda vazgeçilmez olan formeller, Kürt masallarının da en önemli yapısal özelliklerindedir. Kürt masal anlatıcıları, masalların giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine uygun kalıp ifadeler yerleştirerek dinleyicinin dikkatini toplamaya çalışmış, masalın anlatım olanaklarının sınırlarını bu kalıp ifadelerle genişletmişler. Kürt masallarında kullanılan formeller genel olarak benzer özellikler taşısa da yöreden yöreye veya bölgeden bölgeye göre kısmi bir farklılıklar gösterebilir.”⁴⁶

3.2.1. Başlangıç (Giriş) Formelleri

Masal anlatıcısının, masalı anlatıma başlamadan önce dinleyenlerinin dikkatini masala çekmek için kullandığı masal formelleridir. Kürt masallarında ve bizim derleyip tahlil ettiğimiz masalarda görülen giriş formellerine aşağıdaki örnekleri gösterebiliriz.

a) Sade bir giriş ile başlayanlar:

Carekî hewye tunebûye sêwîyên apû amojnê hebûne. Carek hewye tunebûye dew kî heft serî hebûye. Dêwa heft serî, heft keçikê wî hebûne. Hevye tûnebuye pîrekêk biçarê û bizin kî wî hebûye.

⁴⁵ Mustafa Ruhi Şirin, *Klasik Masaldan Sanat Masalına*, Dergâh, Sayı: 1, Mart 1990, s.20.

⁴⁶ Kenan, BOZKURT, a.g.e. s. 826.

b) Anne- babaya ve dinleyiciye dua ile başlayanlar:

Rojek ji rojan rahmet li dê û bavê hazir û guhdaran. Hebu tunebu, rehmet li dê û bavê min û we guhdaran bu.

c) Anne- babaya ve dinleyiciye dua etmekle beraber şeytanı lanetleyen ve kâfirleri aşağılayanlar:

Carek hebu ji caran rihmet li dê û bavê hazir û guhdaran, lanet bê şeytanê ber dîwaran.

d) Anne- babaya rahmet okurken başkalarını bu duadan hariç tutanlar:

Bazı Kürt masallarda anlatıcılar, anne babaya rahmet okurken “xeynê mışkê qulan, xeynê şeytanê qulê dîwaran, xeynê jenderme u tahsîldaran” diyerek okudukları rahmetten bunları hariç tutan kalıp ifadeler yer verir: “Hebu carek ji caran rehmet li dê u bavê hazir û guhdaran, xencî gorê ber dîwaran”, “Carek ji caran rehmet li hazirê mirîyê guhdaran, xeynê şeytanê qulê dîwaran”, “Hebu tunebu carek ji caran, rehmet li dê û bavên guhdaran, xeyn ji cendirme û tahsîldaran”⁴⁷

e) Allah’ ın birliğini ve büyüklüğünü vurgulayanlar:

Hebu tunebu, ji Xwedê xilaf kes tunebu. Hebu tunebu, qet ji Xwedê kes mezintir tunebu.

3.2.2. Geçiş Formelleri

Geçiş formelleri, masallardaki olayları, kahramanları, mekânları değiştirmek için kullanılan, uzun zamanı kısaca ifade etmeyi sağlayan, dinleyenlerin dikkatini artırmak için söylenen formellerdir. Kürt masal anlatıcıları bu tarz geçiş formellerini anlattıkları masallar içerisinde oldukça sık kullanılmaktadırlar. Bu formeller masallara çekicilik katmakta, dinleyicilerin ilgisini çekmektedir. Bu formeller içinde en sık tekrarlanan zamana ait formellerdir. Kürt masallarında eylemin belirsiz bir zamanda geçtiğini vurgulamak için “demek ji deman” ya da “rojek ji rojan”, çok zaman geçtiğini vurgulamak için “Wiha rojik, du roj, sê roj, meh û sal derbas bu” şeklinde

⁴⁷ Mehmet Emin Bozarslan, *Serketina Mışkan*, Weşanên Deng, Stenbol 2005, s. 23.

kalıp ifadeler kullanılır. Aradan çok zaman geçtiğini göstermek için de “Nav da roj û meh û sal derbas bu” denir. Zamanın hemen geçtiğini vurgulamak için de “nikulê xwe li tamekê xist yan nexîst”⁴⁸

3.3.3. Bitiş Formelleri

Kürt masallarında bitiş formelleri, olayın tamamen anlatılıp masalın bitme noktasında en son söylenen kalıplaşmış cümlelerdir. Masalın kısa veya uzun bir formelle bitirilmesi anlatıcının ustalığına ve dinleyenlerin dikkat ve ilgilerine bağlı olan bir durumdur. Derleyip tahlil ettiğimiz masal örneklerinden görülen bazı bitiş formelleri aşağıda verilmiştir.

Çîroka min xilasbû çû diyarana. Rexmet dêw û bawê guhdaran. Xwedê rexmê li wîke. Mirye we ke. We tew lihewra bike.

Çirokamin min çû dîyara rexmet li dê û bawê guhdara. Wel xasil û kelam çîroka min çû dîyara rexmet li dê û bawê guhdara. Xwedê neheqyê qebûl nake. Wan sê biran, qîza axê, jina axê û bûka axê ser xwe mardikin û bê miradê xwe şadibin.

Masal bitiş formellerin de verilen en net mesaj, anlatıcı,dinleyici ve kahramanlara olan iyi niyet temennilerin dile getirilmiş olmasıdır.

⁴⁸ Mehmet Emin Bozarslan, a.g.e. s.25.

IV. BÖLÜM

BİNGÖL KİĞİ YÖRESİNDE DERLENEN MASAL ÖRNEKLERİ

Kığı yöresi masal örneklerini incelediğimiz bu tezde, ele alınan masallar sahadan derlenip, toparlanmıştır. Masallarımız sekiz adettir. Masallarımız ve anlatıcıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Masallarımızın isimleri ise şunlardır. Amca ve yengenin yetimleri, Yedi başlı dev, Tilki ile yaşlı kadın, Baba ile kız, Tavuk ile kartal, Eşek ile tilki, Medin ve Ali ile Fatma masallarıdır.

Masal Anlatıcılar Hakkında Bilgi

Görüşülen Kişiler	Doğum yeri ve tarihi	Eğitim Durumu	Mesleği	Anlatığı masalların numaraları	Kimden dinlediği	Masalın derlendiği yer ve tarih
Hatun GÜRSU	Kığı /BİNGÖL	İlkokul Mezunu	Ev hanımı	1, 2, 3	Eşinin babaannesi	Bingöl Ekim 2015
Fahrettin AYDIK	Kığı/ BİNGÖL	İlkokul terk	Serbest Meslek	4,5,6	Babası	Adaklı Mayıs 2015
Türkan GÜRBEY	Kığı/ BİNGÖL	Okur-yazar değil	Ev hanımı	7	Babaannesi	Kığı Mayıs 2015
Rıza ORAL	Kığı/ BİNGÖL	Lise Mezunu	Emekli	8	Dedesi	Kığı Mayıs 2015

Masal anlatıcısı olarak bu kişilerin seçilmelerinin sebepleri şunlardır: Masalları en güzel şekilde bu bölgede kimlerden dinleyebiliriz sorusunu kendimize sorup ondan sonra bazı kişilerden masalları dinledik. Tez konusunun verildiği bölgemiz olan Kığı yöresinin sınırları içerisinde çok farklı masal anlatıcısına ulaşmak istedik. Bu anlamda çok büyük araştırmalar yaptık. Fakat tez bölgesinde bugünün şartlarında masal anlatan kişi sayısının çok az olduğunu gördük. Bunun bugünün şartlarında bölgede hâlihazırda masal anlatabilecek konumda olan bu kaynak kişilere ulaştık. Bu kaynak kişilerden masallarımızı dinledik ve yazıya geçirdik. Masallar, Kürtçe derlenmiştir. Çalışmanın dili Türkçe olduğu için, Türkçe

çevirileri yapılmıştır ve tahlillerde Türkçe çeviriler esas alınmıştır. Masalların Kürtçeleri Ek 1-de verilmiştir.

4.1 Amca ve Yengenin Yetimleri

Bir varmış bir yokmuş. Amca ve yengenin yetimleri varmış. Kızın adı Fatma erkeğin adı ise Ahmet'miş. Yengeleri yetimlere çok hakaret edermiş. Kendi çocuklarına ise çok iyi bakarmış. O diğer çocuklara ise sürekli eziyet edermiş. Yetimleri her zaman hayvanlara gönderirmiş. Çocukları sürekli hayvanların yanında aç bırakmış. Sarı bir inekleri varmış. Allah' u Te'ala emretmiş ve inekleri dile gelip, konuşmuş.

İnek dönüp yetim çocuklara demiş ki:

-Allah'u Te'ala sizin rızkınızı vermiş. Rızkınız budur, benim boynuzlarımın altındadır. Boynuzlarımın altında Allah'u Te'ala her şeyi size vermiş. Siz, her gün gelin benim boynuzlarımı kaldırın ve rızkınızı yiyin. Gidin, kimseye de söylemeyin. Yetim çocuklar, rızıklarını yiyip, güçlenirler.

Yengenin çocukları ise her geçen gün zayıflarlar. Yenge, çocuklarının durumuna bakar ve çok üzülür. Kendi çocuklarına, yetimleri takip edin, bu yetimler ne yiyor, der. Çocuklarda kalkıp yetimleri takip etmişler. Hayvanlara yaklaştıklarında bakarlar ki, hayvanlar ağacın altındadır. Öğle yemeği vaktidir. Yetimler de hayvanların yanına giderler. Yengenin çocukları bakmışlar ki, yetimler o ineğin boynuzlarını kaldırıp bir şeyler yiyorlar. Onları fark eden yetimler, yengesinin çocuklarını çağırıp derler ki sizde gelin yiyin. Ama gidip annenize söylemeyin. Yengenin çocukları da, evet biz gidip annemize söylemeyeceğiz. Çocuklar, yetimlerin yanından kalkıp evlerine gelirler. Evlerine yetişir yetişmez hemen meseleyi annelerine anlatırlar. Anne, kendi kendine, ben ne yapayım der. Anne, kalkar yatağını indirir, yatağa girer. Kendini hasta olarak gösterir. Akşam olur evin erkeği gelir.

Hanımına, ne oldu sana, niye yatağa girdin der. O da döner der ki:

-Ben hastayım, canım et istiyor. Adam kalkıp ben sana şehirden et getireyim, der.

O da der ki:

-Ben, şehir eti yemem. Ben, sarı ineğin etini yerim.

Yetimlerin amcası hanımına der ki:

-Ben, sana sarı ineği keseceğim. Ses yetimlere gider, yetimler çok üzülürler. Yetimler, sabah erkenden kalkıp sarı ineğin yanına gidip bütün meseleyi en ince ayrıntısına kadar ona anlatırlar. Sarı inek onlara der ki:

- Üzülmeyin. Kimse benim etimi yiyemez. Sizden başka kim benim etimi yerse benim etimle hastalanır. Sarı inek yetimlere der ki:

-Amcanız beni kestiğinde, onlar benim etimi yiyemeyecekler. Siz, benim etimi ve kemiklerimin hepsini alın yerin altına koyun. O et ve kemiklerimin hepsi sizin için altın, gümüş ve elbise olacaktır.

Köyde padişahın oğlunun düğünü olur. Çocukların yengesi, yetimleri evde bırakır. Kendi çocuklarını ise düğüne götürür. Yenge, bir kova getirir, yetimlerin önüne bırakır.

Der ki:

- Ben geldiğimde bu kova sizin gözyaşlarınızla dolmalı. Yenge, düğüne gider. Yengeden sonra komşuları gelir bakar, yetimler ağlıyor. Yetimlere der ki:

- Siz niye ağlıyorsunuz?

Yetimler komşuya derler ki:

-Bizim yengemiz dedi ki, ben gelene kadar siz bu kovayı gözyaşlarınızla doldurmalısınız. Komşu kalkıp bir kovaya su doldurur. Suyun içine biraz da tuz atar. Yetimlere der ki:

-Siz kalkın düğüne gidin. Yetimler kalkar, gider. Sarı ineği koydukları yeri, kazarlar. Bakmışlar ki, sarı ineğin eti ve kemikleri renkli elbiseler olmuş. Yetimler, o elbiseleri giyip düğüne giderler. Düğünde oynarlar, dans ederler kimse onları tanımaz.

Düğünde herkes yetimlere bakıp kendi aralarında der ki:

-Bu genç kız ve erkek kimdir?

Düğün biter. Yetimler acele edip oradan giderler. Elbiselerini yerin altına koyarlar. Yolda yürüdükleri zaman kızın ayakkabısı ayağından çıkar. Kız ayakkabısının düştüğünü anlamaz. Yetimler kendileri, yengelerinden önce eve yetişirler. Kovanın üzerinde durup ağlarlar.

Yengeleri yetimlere der ki:

-Siz daha ağlıyor musunuz?

İki çok iyi genç düğüne geldi. Herkes onlara aşık oldu. Sabah olur. Padişahın oğlu yolda yürürken, bir ayakkabı görür. Padişahın oğlu gördüğü ayakkabıyı eline alır. Bu ayakkabı kimin ise ben onla evleneceğim der. Padişahın adamı kalkar, ne kadar kız varsa hepsini çağırır. Padişahın oğlunun bulduğu ayakkabı kimseye olmaz. Bakarlar, köyde sadece yengenin yetimini çağırmamışlar.

Padişahın adamları kalkıp, gider yetimi çağırırlar. Yetimi getirip ayakkabıyı yetimin ayağına giydirirler. Ayakkabı yetimin ayağına olur. O vakit padişahın oğlu, ben bu kızla evleneceğim, der.

Padişahın oğlu gider, babasına olanları anlatır. Padişah, oğlu için bir düğün başlatır. Düğün, yedi gün yedi gece devam eder. Yetim Fatma ile padişahın oğlu muradlarına ererler. Benim masalım bitti, gitti diyarlara. Rahmet, dinleyicilerin anne ve babalarındadır.

4.2. Yedi Başlı Dev

Bir varmış bir yokmuş. Yedi başlı dev varmış. Yedi başlı devin yedi tane kızı varmış. Bir gün dağdaki bir kız, yedi başlı devin evine gitmiş. Yedi başlı devin kızları, kıza demişler ki:

-Çabuk git annemiz kalkarsa seni yer.

- Eve vardığında da evin kapısını kilitle,

-Annemiz kalkar kokuyu alırsa gelip seni yer. Yedi başlı dev kalkar, der ki:

-Burada Bedii Âdem'lerin kokusu var. Yedi başlı devin kızları annelerine

demişler ki:

-Anne, hangi insanoğlunun bu dağın başında işi olabilir ki?

-Sen cin misin, canavar mısın?

Yedi başlı dev der ki:

-Gerçek neyse bana söyleyin yoksa sizi de yerim. Yedi başlı devin kızları olayın aslını annelerine anlatırlar. Dev kalkıp kızın kokusunu takip edip kızın kapısına gelir ve kapısına vurur. Kız kapıyı açar açmaz, dev der ki:

-Parmağını bana ver, eline bir yüzük takayım.

Dev, kızın parmağını o kadar emer ki kızın kanı biter. Kız düşer, dev kızı bırakıp gider. Kızın kardeşi gelip bakar ki, kız kardeşinin durumu hiç iyi değildir. Erkek kardeşi, kız kardeşine der ki, ne oldu sana?

Kız, erkek kardeşine bütün meseleyi anlattıktan sonra der ki:

-Dev yine gelir, diye korkuyorum.

Erkek kardeş, o vakit kılıcını alıp kapının arkasına geçer. Dev, kapıya vurup kıza der ki:

- Kapıyı aç.

Erkek kardeş, kız kardeşe der ki:

-Sen kapıyı aç. Ben devin başını koparırım.

Kız kapıyı açar, erkek kardeş kılıcını yedi başlı deve saplayıp devı öldürür. Erkek kardeş, kız kardeşini kızağa bindirip onu doktora götürüyüm, der. Az gider, çok gider, gece çöker. Bir dağın başında kalırlar. Kız kardeş, kızağın üzerinde uyuya kalır. Erkek kardeş, kız kardeşini bırakıp gider.

Kız kardeş uyanır, bakar ki sabah olmuş ve kimse yanında yok. Etrafına bakınıp erkek kardeşine beddualar eder. Der ki:

-Kardeş, sen gidesin evlerin altına, ayağına batsın yılanların dikenini. Sen doktorlar gezesin ama derdinin dermanı olmasın. Benim iğnem sana değmeyene kadar. Kız, biraz aşağı iner, bakar ki bir nehir aşağı akıyor. Kız, suyun üzerine gider, karşıdan bir atlı gelir.

Kıza der ki:

-Senin ne işin var bu dağın başında? Kız der ki:

-Ben ne cinim ne canavarım, erkek kardeşim beni bu dağın başına attı. Bunun üzerine o atlı kızı arkasına atıp doktora götürür. Doktor, kıza bakıp kıza merhemler yapar ve kıza verir. Kız iyileşir. Atlı, kızı kendisine nikâhlar. Evlilikten sonra yedi yıl geçer. Günlerden bir gün kızın erkek kardeşi der ki, ben o köye gidip kendi ayağıma bir merhem bulayım. Kızın kardeşi yola düşer ve köye gider. Köyde bir eve gider, der ki:

-Ben çok doktorlar dolaştım, kendime bir derman bulamadım. Evin sahibi der ki:

-Bu köyde bir gelin var, senin hastalığından anlar. Biz sana o gelini çağıralım. Gidip gelini çağırırlar. Gelin gelir. Erkek kardeşini tanır. Der ki:

- Kardeş, ben sana beddua etmişim, demişim ki:

-Benim iğnem sana değmeyene kadar sen iyileşmeyesin. Kız kardeş rahmete gelir. Kendi iğnesini kardeşine vurur. Yılanın dikenini çıkarır. Kız kardeş ile erkek kardeş orada barışırlar.

4.3. Tilki ile Yaşlı Kadın

Bir varmış bir yokmuş. Bir zamanlar kimsesiz yaşlı bir kadın ve bir keçisi varmış. Yaşlı kadın her gün düzenli bir şekilde keçisinin sütünü sepetin altına koyuyormuş. Sonra bir gün bakmış ki sepetin altında süt kalmamış. Yaşlı kadın

bakmış ki ne bir gün ne iki gün sepetin altında hiç süt kalmıyormuş. Yaşlı kadın sütü çalanı bulmak için kendini gizlemiş ve görmüş ki tilki gelip sepetin altına girmiş. Yaşlı kadın yavaş yavaş sepetin yanına gitmiş. Ki o vakit tilkinin kuyruğu birazcık dışarıda kalmış. Yaşlı kadın, tilkinin kuyruğunu kesmiş.

Tilki kalkıp yaşlı kadına demiş:

-Benim kuyruğumu bana ver, ben arkadaşlarımın arasına gideyim.

Yaşlı kadın:

-Senin kuyruğunu sana vermem, önce git benim sütümü bana getir.

Tilki kalkıp keçinin yanına gitmiş, keçiye demiş ki:

-Bana biraz süt ver, ben de sütü götüreyim yaşlı kadına vereyim ki o da bana kuyruğumu versin.

Keçi dönüp demiş ki:

-Git bana biraz yaprak getir.

Tilki kalkıp ağacın yanına gitmiş, ağaca demiş ki:

-Biraz yaprak ver bana, ben yaprağı götüreyim keçiye vereyim. Keçi de bana süt versin, ben de sütü götüreyim yaşlı kadına vereyim o da bana kuyruğumu versin.

Ağaç dönüp tilkiye demiş ki:

-Git biraz su getir, benim kökümü sula.

Tilki dönüp gitmiş çeşmenin yanına, çeşmeye demiş ki:

-Biraz su ver bana ki onu götüreyim ağacın köküne dökeyim, ağaç bana yaprak versin, ben de o yaprakları götüreyim keçiye vereyim, keçi de bana süt versin. Ben de o sütü götüreyim yaşlı kadına vereyim, yaşlı kadın da bana kuyruğumu versin.

Çeşme dönüp demiş ki:

Git bana paşanın kızını çağır, gelsin benim üzerimde oynasın.

Oradan kalkıp padişahın kızının yanına gidip ona şöyle demiş:

-Gel çeşmenin üstünde biraz oyna ki çeşme bana biraz su versin, ben de götürüyüm ağacın köküne dökeyim, ağaç bana yaprak versin, ben o yaprakları götürüyüm keçiye vereyim, keçi de bana süt versin. Ben de o sütü götürüyüm yaşlı kadına vereyim, yaşlı kadın da bana kuyruğumu versin.

Padişahın kızı şöyle demiş:

-Git bana bir çift ayakkabı al ki ben de gelip çeşmenin üzerinde oynayabileyim.

Tilki kalkıp ayakkabıcının yanına gitmiş. Ayakkabıcıya demiş ki:

-Bir çift ayakkabı ver bana, ben onları götürüp padişahın kızına vereyim. Padişahın kızı da gidip çeşmenin üzerinde oynasın. Çeşme de biraz su versin bana, ben de götürüyüm ağacın köküne dökeyim, ağaç da bana yaprak versin, ben o yaprakları götürüyüm keçiye vereyim, keçi de bana süt versin. Ben de o sütü götürüyüm yaşlı kadına vereyim, yaşlı kadın da bana kuyruğumu versin.

Ayakkabıcı demiş ki:

-Git bana birkaç yumurta getir.

Tilki kalkıp tavuğun yanına gitmiş. Tavuğa şöyle demiş:

-Birkaç yumurta ver bana, ben de yumurtaları götürüp ayakkabıcıya vereyim. Ayakkabıcı bir çift ayakkabı bana versin. Ben onları götürüp padişahın kızına vereyim. Padişahın kızı gidip çeşmenin üzerinde oynasın. Çeşme biraz su versin bana, ben suyu götürüyüm ağacın kökünün üstüne bırakayım, ağaç bana yaprak versin, ben o yaprakları götürüyüm keçiye vereyim, keçi de bana süt versin. Ben de o sütü götürüyüm yaşlı kadına vereyim, yaşlı kadın da bana kuyruğumu versin.

Tavuk da demiş ki:

-Git bana yem getir.

Tilki kalkıp gitmiş, ambardaki yemi alıp getirmiş tavuğa vermiş. Tavuk, yumurtayı tilkiye vermiş. Tilki, yumurtayı ayakkabıcıya götürüp vermiş. Ayakkabıcı ayakkabıları tilkiye veriyor. Tilki ayakkabıları padişahın kızına götürüyor. Padişahın kızı gelip çeşmenin üzerinde oynamış. Çeşme, tilkiye suyu vermiş. Tilki, suyu alıp ağacın köküne dökmüş. Ağaç, tilkiye yaprakları vermiş. Tilki, yaprakları alıp keçiye vermiş. Keçi, tilkiye süt vermiş. Tilki, sütü alıp kadına götürüp vermiş. Yaşlı kadın, da tilkinin kuyruğunu vermiş. Tilki, oynayarak arkadaşlarının arasına gitmiş.

4.4. Baba ile Kız

Bir varmış bir yokmuş, bir baba ile kızı varmış. Kız, babasının yanındaymış. Yaş olarak büyükmüş. Evlilik vakti geçmiş. Bir gün adam, hanımına der ki:

- Kızımızın evlilik yaşı geçti. Bu kız evde kaldı. Ne yapacağız?

Kadın der ki:

-Bey, kader Allah'tandır. Demek ki daha kaderi yazılmamış. Adam der ki:

-Kadın! Ben, hayırlısıyla yarın kızımı alıp bir yola gideceğim. O yolda ister hayvan, ister insan olsun bana ne denk gelirse gelsin ben kızı verip eve geleceğim. Adam sabah namazını kılıp kızının elini tutup çıkmış. Epeyce yol gittikten sonra o yolda ona bir ayı denk gelmiş. Kızına demiş ki:

-Kızım ben Allah'ıma söz verdim seni bu ayıya vereceğim. Kız der ki, babam benim kader, takdir Allah'ındır. Sen kabul etmişsen ben de kabul ederim. Ayı, kızın elini tutar ve gider.

Bayağı zaman geçtikten sonra adam hanımına der ki:

-Biz kızımızı o hayvana verdik ve bayağı zaman oldu ona sahip çıkmadık.

Bu neydi ben böyle yaptım. Adam sabah olunca, ayının yolunun üzerine gitmiş. Ayının izini takip etmiş gitmiş bakmış ki, duman çıkıyor. Gidip bakar ki orada bir ev var. Evin kapısını çalar, kapı açılır.

Bakar ki kendi kızı. Orada beraber sevinirler. Birbirlerinin hasretini giderirler.

Adam kızına der ki:

-Kızım çok şükür sen yaşıyorsun.

Kız der ki, ben Allah tarafından yazılan kaderidem memnunum. O bir ayı değildi, o yirmi yaşındaki bir gençti. Allah, kaderimi onla yazmıştı.

Adam der ki:

-Hani, benim bu damadım nerede?

Kız der ki:

-Babam benim ava gitti.

Babası der ki:

-Hayırlısıyla akşam gelir, doğru mudur kızım?

Kız:

-Evet baba, akşam gelir.

Akşam olur, adamın damadı gelir bakar ki, kayınbabası evinde oturuyor, gidip onun elini öper. Keyifli bir şekilde adam üç gün orada kalır.

Üçüncü gün kızına der ki:

-Bakıyorum da sizin bu ev çok büyük. Bahçe ve bağlarınız çok geniş. Sen atı ver bana, ben biraz burada dolaşayım. Kız, atın eyerini atın kafasına geçirir ve ağzına gemini takar.

Der ki:

-Babam benim, at nerede durur ve gitmezse sen oradan dön gel. Adam, tamam der.

Ata biner gezer, epeyce yol gider; bakar ki damadının bahçesinin sonuna gelmiş. Komşunun sınırına varmış. At durmuş.

O ise atı zorla damadının komşusunun bahçesinden geçirip çarşıya gitmiş. Bakmış, Bir adam elma satıyor. Gitmiş yanına demiş ki, adamım elmanın kilosu kaç?

Adam demiş ki:

-Elmanın kilosu bir besmeleye.

Öyle deyince adam inmiş ve bir besmele çekmiş. Ya Allah demiş. Bir kilo elmasını alıp, atına binmiş. Eve dönmüş.

Kızı demiş ki:

-Babam benim, sen nereye gittin? Adam demiş ki:

-Ben çarşıya kadar gittim.

Ben, sizin sınıra kadar gittim. Sonradan ise atı zorla çarşıya kadar götürdüm. Akşam damadı avdan gelir. Beraber otururlar. Besmele çekip elmaları yerler. Her birinin elinde bir elma yerler ama elmalardan bir eksilme olma. Adam ertesi gün döner, evine gelir, bir vakit sonra hastalanır. O hastalıktan ölür ve cennete gider. Bütün huriler koşarak gelir. O der bana, diğeri der bana. Sonra koşarak giderken total bir huri arkada varmış.

Demiş ki:

-Hiç birinize de değil. Bu sağlığında benim binama geldi. O beni itti, ben de merdivenlerden düştüm, ayağım kırıldı. O günden beri ben totalim. Bu benimdir, kimseye vermem. Orada o total huri, adamı cennete götürür. Allah, ona rahmet eylesin. Ölülerinize eylesin. Sizi hep beraber eylesin. Masalım gitti diyarlara, rahmet dinleyicilerimin anne ve babalarına.

4.5. Tavuk ile Kartal

Bir varmış bir yokmuş bir tavuk ile kartal varmış. Adamın eşi tavuğunu kuluçkaya bırakmış. Tavuk, kuluçkalanmış. Kadın tavuğu kuluçkaya bırakmış demiş ki:

-Bize civciv çıkarsın. Dokuz on yıl, tavuk bu şekilde civciv çıkarmış. Bahara doğru insanlar yaylalara çıkarlar. Kadın, tavuk ve civcivleri bakması için kendi eşine bırakır.

Der ki:

-Sen sadece bu tavuk ve civcivlere bakacaksın. Adam, tavuk ile civcivlerin ayaklarını ip ile birbirine bağlar. Kartal gelip tavuğu kaldırıp götürür. O vakit civcivlerin hepsi korkup sesler çıkarırlar. Hepsi beraber, adam bu tarafa, tavuk diğer tarafa bir bakar ki, kendisi budur gökyüzünde. Kartalın almasıyla adam kendi başına vurmaya başlar, sırtına vurmaya başlar.

Çaresiz kalan adam bir bilge adamın yanına gider. Der ki:

-Tavuk kaç günde civciv çıkarır. Bilge adam der ki:

-Kırk günde çıkarır.

Adam gider yirmi tane yumurta satın alır. Getirir tavuğun yuvasına koyar. Sonra elbiselerini çıkarıp kendini çıplak eder. Yumurtaların üzerine gider ve der ki:

-Ben yumurtaların üzerine oturayım.

Tavuğun yerine bu defa ben civciv çıkarayım. Kırkıncı gün hanımı yayladan gelir.

Seslenir: Bey, bey, bey!

Adam evin arka tarafında kiler kısmından der ki ne var, hanım ne oldu?

Kadın der ki bey, sen neredesin?

-Adam der ki:

-Ben buradayım.

Kadın der ki, sen orada ne yapıyorsun?

Adam der ki:

-Ben burada yumurtaların üzerindeyim. Sen, yaylaya git, yarın gel. Yarın ben civciv çıkarırım. Sen yarın gel.

Kadın der ki:

-Ne civcivi?

Adam der ki:

-Kartal bizim tavuğumuzu civcivleriyle beraber götürdü. Bu defa da tavuk yerine ben yumurtaların üzerine oturdum. Kuluçkalık oldum. Bu defa civcivleri ben çıkaracağım. Kadın, o onda bir çubuk alıp, adamı döver. Adam yumurtaların üzerinden kaçır.

Kadın der ki:

-Hiç insan civeiv çıkarır mı? Adam kaçır, kadın arkasından koşar. Velhâsıl, kelim benim masalım gitti diyarlara, rahmet dinleyicilerimin anne babalarına.

4.6. Eşek İle Tilki

Bir gün tilki muhtarın tavuklarına aksi gider. Tavuklarını alıp götürür yer.

Muhtar da der ki:

-Ben bunu ne yapayım?

Kalkıp gider tilkinin hanımının yanına.

Tilkinin eşi der ki:

-Sen kendi eşeğini bizim kapının önüne getir ve bağla. Ben de tilkinin başına bir çorap öreyim.

Muhtar gidip kendi eşeğini tilkinin kapısının önüne getirir. Onu bağlar.

Akşam tilki ve eşi yatarken gece, tilkinin eşi birden kalkar.

Der ki:

-Sofi!

Tilki:

-Evet,

-Ben bu gece çok ağır bir rüya gördüm.

Tilki:

-Ne gördün?

Der ki:

-Ben bizim kapının önünde büyük, siyah bir şey gördüm.

Sofi der ki:

-Ben bir kalkıp kapının önüne bakayım, ne var ne yok?

Gidip bakar, siyah bir şey kapının önündedir. Tilki, sevinçten eşeğin etrafından gidip gelir ve keyif yapar.

Hanımına seslenip der ki:

-Biz bunu nasıl evin içine götürelim?

Kadın der ki:

-Kemerini belinden çıkar, eşeğin boynuna at. Onu içeri götürelim. Tilki, kendi kemerini eşeğin boynuna atar ve der ki.

- Nasıl çekelim?

Der ki:

-Kendi beline at, o şekilde çekelim. Tilki kemerini beline atar, atmaz eşek yerden kalkar, kaçar. Tilki arkasından yerden sürüklenir.

Kadın arkasından seslenip der ki:

- Sen gidersen ufaklıklar arasına, ayaklarını at büyüklerin arkasına.

Gidersen evlerin içine, ayaklarını at kayalar arkasına.

Velhasılıkelam tilkinin bütün sırtı soyulur. Eşek de kendi sahibinin evinin önüne gider. Muhtar tilkiyi döver. Bayağı vurur. Sonra ona kırmızı bir üst giydirir. Kafasına da kırmızı bir külah geçirir. Ertesi gün olur. Tilkinin eşi arkasından bakar.

Baktığı yolun diğer tarafından bir kişinin geldiğini görür.

Seslenip der ki:

-Yaya!

Yaya der ki:

-Evet!

Kadın tekrar seslenir.

Der ki:

Elbisesi kırmızı, külahı kırmızı yaya!

Tilki bakar ki kendi eşi.

Der ki:

-He kadın, he kadın! Sen benim başımı birçok belaya saldın, daha da başıma büyük belalar salacaksın. Sen benim evimi yaktın.

Tilkinin eşi der niye, ne oldu?

Tilki der ki:

-Muhtar beni perişan etti, beni dövdü. Tilki kalkıp kendi evine gelir. Benim masalım gitti diyarlara, rahmet dinleyicilerimin anne babalarına.

4.7. Medin

Bir varmış bir yokmuş Medin ve iki kardeşi varmış. Bu kardeşler kalkıp ava gitmişler. Medin tembel biriymiş. İki kardeşi ise çok çalışıyorlarmış. Medin dolaşıp akşama eve geliyormuş. Kardeşlerden biri, buna ekmek vermeyin, bu çalışmıyor demiş. Diğer kardeş ise gizliden gidip kardeşine ekmek veriyormuş. Bunların öküzleri varmış. Bir gün bu öküzleri paylaşmışlar. Öküzler içerisinde kötü olanını, çalışmayan tembel kardeşlerine veriyorlar. Tembel kardeş, bu öküzü önüne alıp gidiyor. Bakıyor ki bu öküze çobanlık felan olmaz bir dağın başında bırakıyor.

Orada siyah kargaya diyor ki:

- Bu öküz sana emanet ve geri gelir. Belli bir zaman sonra yine gider. Bakar ki öküzü bayağı şişmanlamış. Döndükten sonra kardeşine der ki benim öküzüm bayağı şişmanlamış. Biz onu keselim, etini de kavurma yapıp satalım.

Kardeşi de der ki:

-Git yanında dur, belli bir süre geçsin biz gidip getirip keseceğiz. Üç dört gün geçiyor, gidip bakıyor ki, kurtlar öküzünü paramparça etmiş. Kargalar etrafında gidip geliyorlar ve sesler çıkarıyorlar. Kendini kaybedip ve üzölmüş. Allah u Te'ala rızık verirse, verir.

Taşları kargalara atıp demiş:

- Sen niye öküzümü kurtlara ve aylara verdin?

Taşları attığı sırada, bir şey şing şing! diye bir ses çıkarır. Biraz koşup oradan uzaklaştıktan sonra tekrar geri döner, kendi kendine der ki:

- Medin'e ne rast gelebilir, Medin kötü biridir. Yine de toprağı kazıyor ve bir küp altına rast geliyor. Altınları koynuna doldurup getiriyor. Kardeşine der ki:

- Ben altın gördüm.

Kardeşi inanmaz der ki, bu deli nerede altın bulur?

Der ki:

-Biz bu kadar akıllıyız, çalışıyoruz, altın bulamıyoruz da senin gibi bir deli mi buluyor? Medin o vakit altınları getirip kardeşlerinin önüne döküyor. Kardeşleri bakıp demişler ki:

- Yalan söylemiyor, altınlar gerçekten var. Medin kalkıp gidiyor. Diğer iki kardeş aynı zamanda caminin hizmetkârlarıdır. Bunlar imamın yanındalar. İmam, aynı zamanda köyün ağasıymış.

Bu iki kardeş ağanın iki atını getirip, altınları yüklüyorlar. Medin gariban ve çaresizdir. Yürürken altınları arkasından atıp evine gelir. Ağanın oğlu der ki:

- Ben camiye gittim, namaz kılıp geldim. Kapınızın önü dolu altındı.

Medin der ki:

-Gel, ben dört tane sana vereyim. Ağanın oğlu gelince, Medin, ağanın oğluna vurup kafasını koparır. Ağanın oğlunun kafasını alıp götürür, çukura koyar. Dönüp evine gelir. Ağa der ki, oğlum kaybolmuş siz görmediniz mi? Onlar da der ki:

-Amca biz görmedik, bir baş orada, belki de senin oğlunun başıdır. Ağa gidip bakar, bir oğlak başıdır.

Ağa der ki:

- Siz benimle eğleniyorsunuz. Çocuklar da biz sizinle eğlenmiyoruz, varsa yoksa budur, başka da kafa yoktur. Ağa ordan gider. Bu kardeşler çok zengin olur. Ağanın eceli gelir, ölür. Ağanın kızı, ağanın eşi ve ağanın gelini bu üç kardeşe kalır. Allah haksızlığı kabul etmez. Bu üç kardeş, ağanın kızı, ağanın eşi ve ağanın gelinini kendilerine nikâhlayıp muradlarına ererler.

4.8. Ali ile Fatma

Bir varmış bir yokmuş bir kız kardeş ile erkek kardeş varmış. Bu kız kardeş ile erkek kardeşin babaları yokmuş. Öz anneleri de ölmüş. Üvey anneleri varmış. Üvey anneleri, bir gün çocuklara der ki:

-Kalkıp gidin kenger toplayın demiş. Kız kardeş ile erkek kardeş kalkıp kenger toplamaya gitmişler. Bu kardeşlerden Fatma toprağı kazıyor, Ali'de kengerleri çuvala koyuyormuş. Fatma bakıyor ki çuvalda bir şey yok. Der ki:

-Hepsini sen yedin, hemen o elindeki aleti kaldırıp Ali'nin kafasına vurur. Ali hemen orada ölür.

-Fatma bir çukur kazıp kardeşini o çukura koymuş. Akşam olmuş. Fatma eve gelmiş. Ona Ali nerede diye sorarlar.

-Fatma der ki:

-Ben bilmiyorum, nerede olduğunu.

Bunlar evde çok sıkıştırırlar.

-Fatma der ki:

- Kardeşimi öldürdüler.

-Derler ki, kim öldürdü?

-Fatma der ki:

-Ben öldürdüm.

-Kim yıkadı?

-Ben yıkadım.

-Kim defin etti?

-Ben defin ettim.

-O vakit Fatma ağlar, dövünür vurur ve der ki:

-Ya Rabbim bu neydi, ben kendi başıma getirdim. Allah u Te'ala'ya yalvarır der ki:

-Sen beni pepuk kuşu gibi yap ve dağların başına at. Allah u Te'ala Fatma'nın duasını kabul eder ve Fatma pepuk kuşu olur.

V. BÖLÜM

DERLENEN ÖRNEKLERİN İNCELENME METODU

(Masalların Yapı ve İçerik Bakımından İncelenmesi)

Derlediğimiz bu masal örneklerini tahlil ederken kullandığımız yöntem için şunları söyleyebiliriz: Masalarda öncelikli olarak kahramanlar ele alındı. Kahramanlar incelenirken insanlar, hayvanlar ve olağanüstü varlıklar olarak ayrıldı. Daha sonra masaldaki mekânları ise kapalı dar mekânlar ve açık dar mekânlar olarak ayırdık. Mekân incelendikten sonra, masalarda zaman kavramının nasıl ele alındığına baktık. Masalarda yirmi dört saatlik zaman diliminin kullanıldığını gördük. Bu zamanın, masala göre daha kısa veya daha uzun olmasından bahsedebiliriz. Masalardaki dil ve üslup için ise cümle yapısının kısa olduğu, yalın ve duru bir dil kullanıldığı söylenebilir. Masallar daha sonra ise sırasıyla, işlenen motifler, işlenen temalar ve olaylar bakımında teker teker ele alınmıştır.

5.1. Vladimir Propp Kimdir?

Sovyet halk bilim uzmanı (Petersburg, 1895 – 1970) Germen kökenli olan Vladimir Yakov-liyeviç Propp, Petersburg’da Slav Filolojisi Bölümünde okudu ve 1915’te Rus bilgini S.A. Vengerov’un (1855-1920) o dönemde büyük etki yaratan Puşkin konusundaki seminerini izledi. 1918’de öğrenimini tamamladıktan sonra ortaöğretimde, ardından da yükseköğretimde Almanca, Rusça ve Rus edebiyatı dersleri verdi. 1932’de öğretim üyesi olarak girdiği Leningrad Üniversitesi’nde 1938’de profesörlüğe yükseldi. Almanca, halk bilim, edebiyat konusunda dersler verdi; özellikle halkbilim ve etnoloji konularında çeşitli tartışmalara ve konferanslara katıldı, birçok tez ve çalışma yönetti.

Propp, halk bilim dışında kalan bazı sorunlarla (söz gelimi, Almancanın dil bilgisi) ilgilendiyse de asıl çalışmalarını folklorla yöneltti. Bu alanda da dört kitap yayımladı: Masalın Biçim Bilimi (Morfologiya Skazki; 1. baskı 1928; gözden geçirilmiş ikinci baskı 1969); Olağanüstü Masalların Tarihsel Kökenleri (1946); Rus Kahramanlık Destanı (1955); Rus Tarım Şenlikleri (1963).⁴⁹

⁴⁹<http://www.biraz.gen.tr/20.07.2016>.

5.1.1. Propp'a Göre Masalların İşlevleri

V. Propp'un işlevsel dizisine göre incelenmesi V. Propp'a göre işlev, kişinin eylemidir ama bu eylem de olay örgüsünün akışı içindeki anlamına göre belirlenmiştir. Masallardaki kişilerin, birbirinden farklı olmalarına karşın, yaptıkları eylemler birbirine benzer. Bu eylemler, masalların sürekli olan öğeleridir. Ancak, bütün masallarda bu işlevlerin hepsine birden rastlanmayabilir.⁵⁰

Propp'a göre, kişilerin eylemleri masalların temel bölümleridir; Propp bu eylemleri kişilerin her masalda sürekli değişebilen özelliklerinden soyutlayarak ele alır. Her eylemi, anlatının akışı içindeki yerini dikkate alarak belirler. Bu yolla otuz bir işlev saptar.⁵¹

V. Propp, dünyada bulunan tüm masallarının aynı iskelet çerçevesinde oluştuğunu düşünür. Zaman içerisinde masallarda farklılaşma eğilimi görülür. Propp, çalışmasını olağanüstü (peri) masallarla sınırlandırır. Olağanüstü masallar dışındaki masal türlerini incelemesine almaz. Olağanüstü masallar teriminden ise Aerne-Thompson'ın dizisinde 300 ile 749. numaralar arasında sınıflandırılmış masalları anlar. V. Propp, incelemesini çeşitli konulara yönelik yüz masal üzerinde yapar. A. N. Afanasyev'in derlediği "Rus Halk Masalları"nda 50 ile 150. numaralar arasında yer alan masalları inceler. Propp'a göre önemli olan masalların sayısı değil, uygulanan incelemenin niteliğidir. Sınırlı sayıda masalın kullanılması kuramsal açıdan bir sakınca taşımaz.⁵²

Viladimir Propp, 1928 yılında Leningrad'da yayınlanan "Morfogija Skazki" isimli eserinde masalları yapı hususiyetlerine göre incelemiştir. V. Propp'un masalların da diğer nevilere gibi yapı özellikleri yönünden incelenebileceği görüşünü ortaya koyan çalışması Rusya'da yayımlandıktan otuz yıl sonra 1958'de İngilizceye tercüme edilmiştir. Bu çalışmanın Amerika'da yayınlanmasıyla Amerikalı ve

⁵⁰<http://turkdiliedebiyat.blogspot.com.tr/> 12.04.2016.

⁵¹M. Elif Tüfekçi, "yapısalcı Yöntem ve Uygulama Alanları", *Structuralism and Its Application*.

⁵²Mehmet Emin BARS, "Vladimir Propp'un Yapısal Çözümleme Yöntemi Çerçevesinde Battal Gazi Destanı" *Filminin İncelenmesi*, Tarih Okulu Dergisi (TOD) Haziran 2014, Yıl 7, Sayı XVIII, ss. 79-97.

Avrupalı folklorcular, dilciler, antropolog ve edebiyat tenkitçileri kendi sahalarında yapı analizini denemişlerdir.⁵³

Vladimir Propp'un masalarda tespit ettiği 31 işlev ve simgeleri şu şekildedir (Propp, 2011: 28-65):

1. Aileden biri evden uzaklaşır. (Tanımı: uzaklaşma, simgesi β)
2. Kahraman bir yasakla karşılaşır. (Tanımı: yasaklama, simgesi γ)
3. Yasak çiğnenir. (Tanımı: yasağı çiğneme, simgesi δ)
4. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır. (Tanımı: soruşturma, simgesi ϵ)
5. Saldırgan kurbanı ile ilgili bilgi toplar. (Tanımı: bilgi toplama, simgesi ζ)
6. Saldırgan kurbanını veya servetini ele geçirmek için onu aldatmayı dener. (Tanımı: aldatma, simgesi η)
7. Kurban aldanır ve istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur. (Tanımı: suça katılma, simgesi θ)
8. Saldırgan aileden birine zarar verir. (Tanımı: kötülük, simgesi A)
9. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır; bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir. (Tanımı: aracılık, geçiş anı, simgesi B)
10. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir. (Tanımı: karşıt eylemin başlangıcı, simgesi C)
11. Kahraman evinden ayrılır. (Tanımı: gidiş, simgesi \uparrow)
12. Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, bir sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır. (Tanımı: bağışçının ilk işlevi, simgesi D)
13. Kahraman ileride kendisine bağıшта bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir. (Tanımı: kahramanın tepkisi, simgesi E)

⁵³ Umay Türkeş GÜNAY, *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*, Akçağ yayınları, Ankara 2011, s.27.

14. Büyülü nesne kahramana verilir. (Tanımı: büyülü nesnenin alınması, simgesi F)
15. Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir. (Tanımı: İki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk, simgesi G)
16. Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir. (Tanımı: çatışma, simgesi H)
17. Kahraman özel bir işaret edinir. (Tanımı: özel işaret, simgesi I)
18. Saldırgan yenik düşer. (Tanımı: zafer, simgesi J)
19. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır. (Tanımı: giderme, simgesi K)
20. Kahraman geri döner. (Tanımı: geri dönüş, simgesi ↓)
21. Kahraman izlenir. (Tanımı: izleme, simgesi Pr)
22. Kahramanın yardımına koşulur. (Tanımı: yardım, simgesi Rs)
23. Kahraman kimliğini gizleyerek, kendi evine ya da başka bir ülkeye varır. (Tanımı: kimliği gizleyerek gelme, simgesi O)
24. Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer. (Tanımı: asılsız savlar, simgesi L)
25. Kahramana güç bir iş önerilir. (Tanımı: güç iş, simgesi M)
26. Güç iş yerine getirilir. (Tanımı: güç işi yerine getirme, simgesi N)
27. Kahraman tanınır. (Tanımı: tanınma, simgesi Q)
28. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar. (Tanımı: ortaya çıkarma, simgesi Ex)
29. Kahraman yeni bir görünüm kazanır. (Tanımı: biçim değiştirme, simgesi T)

30. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır. (Tanımı: cezalandırma, simgesi U)

31. Kahraman evlenir ve tahta çıkar. (Tanımı: evlenme, simgesi W^o)⁵⁴

V.Propp' un masal işlevleri dizinine göre incelenen Kiğı yöresine ait masallar, her masalın tahlil kısmının başında verilmiştir.

5.1.2. Masalların V. Propp'un İşlevsel Dizinine Göre İncelenmesi

5.1.2.1. Amca ve Yengenin Yetimleri

Yetimleri her zaman hayvanlara gönderirmiş. (uzaklaşma- β).

Çocukları hayvanların yanında sürekli aç bırakmış. (yasaklama- γ).

O, diğer çocuklara ise sürekli eziyet edermiş.(cezalandırma- U)

Yengeleri yetimlere çok hakaret etmiş (kötülük- A).

Kendi çocuklarına yetimleri takip edin, bu yetimler ne yiyor, der.(soruşturma- ϵ).

Çocuklar da kalkıp yetimleri takip ediyorlar. (bilgi toplama- ζ).

Evlerine yetişir yetişmez hemen meseleyi annelerine söylerler.

(uzlaşmadan dönüş-aldatma- η).

Yetimler, yengesinin çocuklarını çağırıp derler ki sizde gelin yiyin. (suça katılma- θ).

Yengenin çocukları orada derler ki, evet biz gidip annemize demeyeceğiz.

(aracılık- B)

Çocuklar, yetimlerin yanından kalkıp evlerine gelirler. (gidiş- \uparrow).

Üzülmeysin, kimse benim etimi yiyemez.(karşıt eylemin başlangıcı- C)

Anne kendi kendine, ben ne yapayım, der. (kahramanın tepkisi- E).

-Amcanız beni kestiği vakit, onlar benim etimi yiyemezler. Siz benim etimi ve kemiklerimin hepsini alın yerin altına koyun.(izleme- Pr)

Anne yatağını indirir, yatağa girer. Ben hastayım canım et istiyor deyip kendini hasta olarak gösteriyor(asılsız savlar- L).

⁵⁴ Mehmet Emin BARS, *Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde "Basat Depegözi Öldürdüğü Boy" üzerine bir inceleme*, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3 Winter 2014, p. 257-269, ANKARA

Ben sana sarı ineği keseceğim. (güç iş- M).

İneğin kesilmesi(güç işin yerine getirilmesi- N)

Yetimler, sabah erkenden kalkıp sarı ineğin yanına gidip bütün meseleyi en ince ayrıntısına kadar anlatırlar.(dönüş- ↓).

Komşu kalkıp bir kovaya su doldurup içine biraz da tuz atar. Yetimlere der ki: Siz kalkın düğüne gidin.(yardım- Rs).

Bakıyorlar, sarı ineğin eti ve kemikleri renkli elbiseler olmuş. Yetimler o elbiseleri giyip düğüne giderler.(biçim değiştirme- T).

Düğünde oynarlar, dans ederler kimse onları tanımaz.(kimliğini gizleyerek gelme- O).

Çocukların yengesi, yetimleri evde bırakır.(çatışma- H)

Ben geldiğimde bu kova sizin gözyaşlarınızla dolmalı.(giderme- K)

Ben şehir eti yemem. Ben sarı ineğin etini yerim.(özel işaret- I)

Düğün biter. Yetimler acele edip oradan giderler.(tanınma- Q)

Yetimi getirip ayakkabıyı yetimin ayağına giydirebilirler. Ayakkabı yetimin ayağına olur.(ortaya çıkarma- Ex)

O vakit padişahın oğlu ben bu kızla evleneceğim, der.(evlenme- W°o)

Yetim Fatma ile padişahın oğlu muradlarına ererler.(zafer- J)

Amca ve yengenin yetimleri masalında, Propp masal işlevleri dizinine göre 27 işlev saptadık.

- **Masalın Kahramanları**

- ✓ **İnsanlar**

-**Yenge:** Yetimlere kötü davranan, acımasız ve sinsî biri

-**Yengenin çocukları:** İyi niyetliler ama yetimlerin konuştuklarını annelerine hemen yetiştiren karakterlerdir.

-**Fatma:** Yetim çocuklardan kız olanı

-**Ahmet:** Yetim çocuklardan erkek olanı

-**Amca:** Eşinin sözünden çıkmayan, dediğini hemen yerine getiren karakter.

-**Komşu:** Merhametli, iyi niyetli, yardımsever

-**Padişah:** Oğlunun isteğini hemen yerine getiren ve ihtişamlı düğünü kuran kişi.

-**Padişahın oğlu:** Gördüğü ayakkabı ile evleneceği kıza karar veren masal kahramanımız.

-Padişahın adamı: Bütün kızları padişahın oğluna getiren kişi. Yardımcısıdır

✓ **Hayvanlar**

-Sarı inek: Çocuklarla konuşan ve çocukların yaşamlarını devam ettirmeleri için boynuzlarının altına Allah tarafından rızık yerleştirilen hayvan.

• **Masaldaki Mekânlar:**

a)Dar Açık Mekânlar:

-Mera

-Ağacın altı

b)Kapalı Dar Mekânlar:

- Yengenin evi

• **Masaldaki Zaman:**

*“Siz her gün gelin benim boynuzlarımı kaldırın ve rızınızı yiyin.”*Bu bize zaman açısından yirmi dört saatlik zaman diliminin kullanıldığını göstermektedir. *“Yengenin çocukları ise her geçen gün zayıflıyorlar.”*Zamanda bir süreklilik söz konusudur. *“Öğle yemeği vaktidir.”**“Yetimler sabah erkenden kalkıp sarı ineğin yanına gidip bütün meseleyi en ince ayrıntısına kadar anlatırlar.”* *“Sabah olur. Padişahın oğlu yolda yürürken bir ayakkabı görür.”* Metinde geçen bu cümlelerden ise zamanın kısa aralıklarından olan öğle ve sabahın kullanıldığını görüyoruz.

• **Masaldaki Dil ve Üslûp:**

Masalda insanların yanı sıra hayvanların da tıpkı fabluda olduğu gibi konuştuğunu insani özellikler kazandığını görmekteyiz.

“İnek dönüp yetim çocuklara der ki:

-Allah’u Te’ala sizin rızınızı vermiş. Rızınız budur benim boynuzlarımın altındadır. Siz, her gün gelin benim boynuzlarımı kaldırın ve rızınızı yiyin. Gidin kimseye de bunu söylemeyin. Yetim çocuklar, rızıklarını yiyip güçlenirler.”

Cümle yapısı genellikle kısadır. Masal içerisinde genel itibariyle yalın ve duru bir dil kullanılmıştır. Masal içerisinde benzetmelere de yer verildiğini görüyoruz.

“Siz kalkın düğüne gidin. Yetimler kalkar, gider. Sarı ineği koydukları yeri, kazarlar. Bakmışlar ki, sarı ineğin eti ve kemikleri renkli elbiseler olmuş. Yetimler, o elbiseleri giyip düğüne giderler. Düğünde oynarlar, dans ederler kimse onları tanımaz.”

- **Masaldaki Motifler:**

a)Toplumda var olan yenge algısının değişmemesi.

“Yengeleri yetimlere çok hakaret etmiş. Kendi çocuklarına ise çok iyi bakmış. O, diğer çocuklara ise sürekli eziyet edermiş. Yetimleri her zaman hayvanlara gönderirmiş. Çocukları sürekli hayvanların yanında aç bırakmış.”

b)Hayvanın konuşması.

“Sarı inek yetimlere der ki:

-Amcanız beni kestiği vakit, onlar benim etimi yiyemezler.”

c) Allah tarafından ineğin boynuzunun altında çocuklar için rızık olması.

“Allah’u Te’ala sizin rızınızı vermiş. Rızınız budur benim boynuzlarımın altındadır.

ç) Hayvanın kahramanlara yardımcı olması.

“Siz benim etimi ve kemiklerimin hepsini alın yerin altına koyun. O et ve kemiklerimin hepsi sizin için altın, gümüş ve elbise olur.”

d) İneğin etinin ve kemiklerinin elbise olması.*“sarı ineğin eti ve kemikleri renkli elbiseler olmuş.*

e) Padişahın oğlunun tesadüfen kızın ayakkabısına denk gelmesi.*“Padişahın oğlu gördüğü ayakkabıyı eline alır. Bu ayakkabı kimin ise ben onla evleneceğim, der.”*

f) Masal kahramanın iyi bir evlilikle ödüllendirilmesi:*“Padişah, oğlu için bir düğün başlatır. Düğün yedi gün yedi gece devam eder.*

- **İşlenen Temalar**

✓ Hayatta bazen hayvanların dostluğu, insanların dostluğunun önüne geçer.

- ✓ Allah, her zaman iyilerin ve kimsesizlerin yanındadır.
- ✓ İyilik eden iyilik, kötülük eden kötülük bulur.
- ✓ Kişi sabır sayesinde istediği hedefe ulaşır.
- ✓ Dayanma iradesi, kişiyi olaylara karşı daha da olgunlaştırır.

- **Olaylar**

Genel hatlarıyla olay şu şekilde cereyan etmektedir: Yengenin yetimlere kötü davranıp onları aç bırakması. Allah tarafından yetimlerin rızkının sarı ineğin boynuzlarının altına yerleştirilmesi, yengenin bunu öğrenmesi. Yengenin bu rızkı kesmek için kendini hasta olarak göstermesi ve eşinin bu duruma inanması. Sarı ineğin kesilmesi ama etinin Allah tarafından hiç kimsenin yiyemeyeceği duruma getirilmesi. Yetim Fatma'nın padişahın oğlu ile evlenmesi.

5.1.2.2.Yedi Başlı Dev

Çabuk git annemiz kalkarsa seni yer. (uzaklaşma- β1)

Bir gün dağdaki bir kız, yedi başlı devin evine gitmiş.(yasaklama- γ)

Kızın yedi başlı devin evine gitmesi. (yasağı çiğneme- δ)

Gerçek neyse bana söyleyin yoksa sizi de yerim (soruşturma- ε)

Yedi başlı devin kızları, olayın aslını annelerine söylerler.(bilgi toplama- ζ)

Anne, hangi insanoğlunun bu dağın başında işi olabilir ki? (aldatma- η)

Sen eve vardığında evin kapısını kilitle (suça katılma- θ)

Dev, kızın parmağını o kadar emer ki kızın kanı biter. (kötülük- A)

Yedi başlı devin kızlarının, diğer kızları annelerine karşı uyardmaları. (aracılık- B)

Erkek kardeşin kız kardeşine: Sen kapıyı aç. Ben devin başını koparırım, demesi.

(yardım- Rs1)

Kız kapıyı açar, erkek kardeş kılıcını yedi başlı deve saplayıp, devı öldürür. (karşıt eylemin başlangıcı- C)

Kızın kurtarılması (büyülü nesnenin alınması- F)

Kızın dağ başında atlı tarafından alınması. (iki krallık arasında yolculuk- G)

Yedi başlı dev ile erkek arasındaki mücadele. (çatışma- H)

Kızın yedi başlı devin evine gitmesi. (gidiş- ↑1)

Kızın yedi başlı devin evinden dönmesi. (geri dönüş-↓)

Erkek kardeş kalkıp kız kardeşini kızağa bindirip seni doktora götürüyüm, der. (gidiş-
↑2)

Erkek kardeşin, kız kardeşini doktora götürmesi. (yardım- Rs2)

Kız kardeşin, erkek kardeşin hastalığına çare olması. (yardım- Rs3)

Erkek kardeş, kız kardeşini bırakıp gider. (uzaklaşma- β2)

Ben ne cinim ne canavarım. (biçim değiştirme- T)

Erkek kardeş, devi öldürür. (cezalandırma- U)

Kız kapıyı açmaz, dev der ki: Parmağımı bana ver, eline bir yüzük takayım.
(kimliğini gizleyerek gelme- O)

Erkek kardeşin yedi başlı devi, öldürmeye çalışması. (güç iş- M)

Yedi başlı devin öldürülmesi. (güç işin giderilmesi- N)

Kız kardeş uyanır, bakar ki sabah olmuş ve kimse yanında yok. Etrafına bakınıp
erkek kardeşine beddualar eder. (kahramanın tepkisi- E)

Atlı, kızını kendisine nikâhlar (evlenme- W°o)

Gidiş, işlevinin iki kere ve yardım işlevinin iki kere geçtiği Yedi başlı Dev
masalında, V.Propp'un işlevsel dizinine göre 27 işlev saptadık.

- **Masalın Kahramanları**

- ✓ **İnsanlar**

-Kız: Masalın asıl kahramanlarından bir tanesidir. Olayı başından sonuna kadar
yaşayan masal kahramanıdır. İyi niyetli bir karakterdir. Masalda yaşanan bütün
olaylar dizisi içerisinde yer alan kişidir. En sonunda abisinin iyileşmesi için, abisine
ilaç yapmıştır.

-Erkek Kardeş: Yedi başlı devi öldüren kişidir. Kız kardeşine başta yardım etmiştir.
Ama sonradan kız kardeşini tek başına dağ başında bırakan masal karakteridir.

-Atlı: Kız dağ başında tek başına suyun yanına gittiğinde karşıdan at üzerinde gelen
kişi. Masalın devamında kız ile evlenen masal kahramanı.

-Doktor: Atlının yaralı kızını iyileştirmek için yanına gittiği kişi.

- **Gerçeküstü Varlıklar**

-Yedi Başlı Dev: Kendisine ait bir evi ve yavruları olan ama insan eti yemekten
hoşlanan olağanüstü bir varlık.

-**Yedi başlı devin kızları:** Yedi başlı devin yedi tane kızı varmış. Bu kızlar anneleri gibi kötü değil tam aksine iyilikseverlermiş.

- **Masaldaki Mekânlar:**

a) Dar Açık Mekânlar:

-Dağ başı

-Su kenarı-pınar

b) Kapalı Dar Mekânlar:

- Yedi başlı devin evi

- Kızın evi

- **Masaldaki Zaman:**

“Bir gün dağdaki bir kız, yedi başlı devin evine gitmiş.” Bu bize zaman açısından yirmi dört saatlik zaman diliminin kullanıldığını göstermektedir.

İncelediğimiz masal içerisinde olaylar gece gündüz kavramı kullanılarak dile getirilmiştir. “Az gider, çok gider gece çöker. Bir dağın başında kalırlar. Kız kardeş kızığın üzerinde uyuyakalır. Erkek kardeş kız kardeşini bırakıp gider. Kız kardeş uyanır, bakar sabah olmuş ve kimse yanında yok.”

Masalın devamında “Evlilikten sonra yedi yıl geçer.” Bu ise masalın uzun bir zaman diliminde geçtiğinin bir göstergesidir.

- **Masaldaki Dil ve Üslûp:**

Masalda kullanılan dil, genel itibariyle yalın ve duru bir dildir. “Kız kardeşi, erkek kardeşine bütün meseleyi anlatır.” Bu masalda olaylar düzyazıyla aktarılmıştır. Cümle yapısı genellikle kısa olup olaylar çok fazla benzetme ve tasvirlerle yer verilmeden dolambaçsız anlatılmaktadır.

- **Masaldaki Motifler:**

a) Bedii Âdem’ler: Yedi başlı dev tarafından insanlar için kullanılan ifade.

b) İnsanların cin ve canavarları ürkütücü ve korkunç görmeleri. “Ben ne cinim ne canavarım.”

c) Canavarların insanların kokusunu tanınması. Annemiz kalkar kokuyu alırsa seni yer.

d) Yalnızlığın insanoğluna ait olmadığını söylenmesi. *Anne hangi insanoğlunun bu dağın başında işi olabilir ki?*

e) Canavarların konuşması. *Dev der ki:-parmağını bana ver, eline bir yüzük takayım.*

f) Erkeklerin kızlara göre daha acımasız olduğunun bir önemli işareti. *Kız kardeş kızağın üzerinde uyuyakalır. Erkek kardeş kız kardeşini bırakıp gider.*

g) Gerçek dışı varlıkların insanları kandırması: *Kız kapıyı açmaz, dev der ki: - Parmağını bana ver, eline bir yüzük takayım. Dev, kızın parmağını o kadar emer ki kızın kanı biter.*

h) Bedualar: *“Kardeş -Sen gidesin evlerin altına, ayağına batsın yılanların diki: Sen doktorlar gezesin ama derdinin dermanı olmasın. Benim iğnem sana değmeye kadar.”*

- **İşlenen Temalar**

- ✓ İnsanoğlu yaşamı boyunca ne yaparsa onun karşılığını görür.
- ✓ İnsan bazen hayatta kötülüğünün karşılığını canı ile öder.
- ✓ İnsanlar yeri geldiğinde çok acımasız olabilirler.
- ✓ Kötülüğe karşı yine de iyilik yapılmalıdır.
- ✓ Kötülük cezasız kalmaz, iyilik mutlaka kötülüğü yener.

- **Olaylar**

Yedi başlı devin evine kızın gelmesi sonucunda gerçeküstü varlık olan yedi başlı devin bu kızı yemek için onun peşine düşmesi. Daha sonra kızın evinin kapısına gelip kızın parmağını emip kızı halsiz bırakması. Olayı öğrenen kızın erkek kardeşinin, yedi başlı devi öldürmesi. Kız kardeşini doktora götürmek için yola koyulan erkek kardeşin, kız, kardeşini dağ başında yalnız bırakması. Dağ başında yalnız kalan kızın bir atlıya rast gelmesi. Kız kardeşin yalnız iken erkek kardeşine ettiği bedduaların kabul olması ve erkek kardeşin iyileşmek için tekrar kız kardeşine muhtaç olması.

5.1.2.3.Tilki İle Yaşlı Kadın

- Yaşlı kadın yavaş yavaş sepetin yanına gitmiş. (uzaklaşma- β)
- Senin kuyruğunu sana vermem, önce git benim sütümü bana getir. (yasaklama- γ)
- Yaşlı kadının, sepet altındaki sütün kim tarafından içildiğini takip etmesi. (soruşturma- ϵ)
- Tilkinin yaşlı kadının sütünü içmesi.(kötülük- A)
- Diğer hayvanların tilkiden başka şeyler istemesi. (suça katılma- θ)
- Yaşlı kadının sepet altına bıraktığı sütün tilki tarafından içilmesi.(yasağı çiğneme- δ)
- Yaşlı kadının sepetin altındaki sütü içeni bulmaya çalışması. (bilgi toplama- ζ)
- Yaşlı kadının sütü çalanı bulmak için kendini gizleyip tilkiyi beklemesi. (izleme- Pr)
- Yaşlı kadının tilkinin kuyruğunu kesmesi. (cezalandırma- U)
- Tilkinin hayvanlara gitmesi. (gidiş- \uparrow)
- Tilkinin hayvanların yanından gelmesi. (geri dönüş- \downarrow)
- Tilkinin her hayvanın yanına farklı isteklerle gitmesi. (biçim değiştirme- T)
- Yaşlı kadının tilkiyi kuyruğundan fark etmesi. (tanınma- Q)
- Yaşlı kadının, tilkinin kuyruğunu kesmesi. (bağışçının ilk işlevi- D)
- Yaşlı kadının tilkiden sütünü istemesi. (kahramanın tepkisi- E)
- Tilkinin kuyruğu. (özel işaret- I)
- Yaşlı kadın gizlenmiş ve görmüş ki tilki gelip sepetin altına girmiş. (aldatma- η)
- Keçi dönüp demiş ki: Git bana biraz yaprak getir. (karşıt eylemin başlangıcı- C1)
- Tilki kalkıp yaşlı kadına demiş ki: Benim kuyruğumu bana ver, ben arkadaşlarımın arasına gideyim. (karşıt eylemin başlangıcı- C2)
- Süt (büyülü nesne- F)
- Tilkinin yaşlı kadının sütünü içmesi ve tilkinin kuyruğunu geri almak istemesi. (çatışma- H)
- Yaşlı kadının sütü içeni bulması. (ortaya çıkarma- Ex)
- Hayvanların tilkinin ihtiyacını yerine karşılamamak için başka bahaneler üretmesi. (asılsız savlar- L)
- Hayvanların en sonunda tilkinin isteklerine cevap vermeleri. (yardım- Rs)
- Diğer hayvanların tilkiden kurtulmak için başka şeyler istemesi. (giderme- K)

Tilkinin kuyruğunu elde etmek için hayvanlar arasında gidip gelmesi. (iki krallık arasında yolculuk- G)

Tilkinin oynayarak arkadaşlarının arasına gitmesi ve tilkinin uzun mücadele sonucu kuyruğunu geri alması (zafer- J)

Tilkinin hayvanların isteklerini yerine getirmeye çalışması (güç iş- M)

Bütün hayvanların isteklerinin tilki tarafından yerine getirilmiş olması.(güç işin yerine getirme- N)

Karşıt eylemin başlangıcı, iki kere geçtiği için Tilki ile Yaşlı Kadın masalında, V.Propp'un işlevsel dizinine göre 29 işlev saptadık.

- **Masalın Kahramanları**

- ✓ **İnsanlar**

-**Yaşlı Kadın:** Keçinin sahibi olan masal kahramanıdır. Masalın ana karakterlerinden en baskın olanlarından biridir.

-**Ayakkabıcı:** Tilkinin, padişahın kızına ayakkabı almak için yanına gittiği masal kahramanıdır.

-**Padişahın kızı:** Çeşmenin üzerine gelip oynayacak olan masal kahramanı.

- ✓ **Hayvanlar**

-Tilki

-Keçi

-Tavuk

- ✓ **Diğer kahramanlar**

-Ağaç

-Çeşme

- **Masaldaki Mekânlar:**

a)Dar Açık Mekânlar:

-Orman

- Çeşme

b) Kapalı Dar Mekânlar:

- Yaşlı kadının evi

-Ayakkabıcının yeri

-Padişahın kızının evi

-Kümes

- **Masaldaki Zaman:**

“Yaşlı kadın, her gün düzenli bir şekilde keçisinin sütünü sepetin altına koyuyormuş. Sonra bir gün bakmış ki sepetin altında süt kalmamış. Bu bize zaman açısından yirmi dört saatlik zaman diliminin kullanıldığını göstermektedir.

“Yaşlı kadın bakmış ki ne bir gün ne iki gün sepetin altında hiç süt kalmıyormuş.” Bu ifade ise zaman anlamında bir devamlılıktan söz etmemize olanak sağlamış olur. Yine masalımızın ana karakterlerinden olan tilkinin sırasıyla keçi, ağaç, çeşme, padişahın kızı, ayakkabıcı ve tavuğun yanına uğraması da bu anlamda uzun bir zamanın masala hâkim olduğunun bir kanıtı olabilir.

- **Masaldaki Dil ve Üslûp:**

“Bir varmış bir yokmuş. Bir zamanlar kimsesiz yaşlı bir kadın ve bir keçisi varmış.” Bu ifade ile başlayan bir masalda anlatıcının masala ne kadar basit ve kısa yoldan giriş yaptığını görmekteyiz. Bu dolambaçsız anlatım ve sade, akıcı dil masalın diğer bölümlerinde de kendini göstermektedir. Konuşma dili esasına dayanan masalarda, cümle yapısı genellikle kısa olup olaylar çok fazla benzetme ve tasvirlerle yer verilmeden dolambaçsız anlatılmaktadır.

“Tilki kalkıp yaşlı kadına demiş ki:

-Benim kuyruğumu bana ver, ben arkadaşlarımın arasına gideyim.

Yaşlı kadın demiş ki:

-Senin kuyruğunu sana vermem, önce git benim sütümü bana getir.

Tilki kalkıp keçinin yanına gitmiş, keçiye demiş ki:

-Bana biraz süt ver, ben de sütü götüreyim yaşlı kadına vereyim ki o da bana kuyruğumu versin.

Keçi dönüp demiş ki:

-Git bana biraz yaprak getir.”

- **Masaldaki Motifler:**

a) **Hayvanların konuşması.** Tilki kalkıp yaşlı kadına demiş ki: “-Benim kuyruğumu bana ver, ben arkadaşlarımın arasına gideyim.”

“Tilki kalkıp ağacın yanına gitmiş, ağaca demiş ki:

-Biraz yaprak ver bana, ben yaprağı götüreyim keçiye vereyim. Keçi de bana süt versin, ben de sütü götüreyim yaşlı kadına vereyim o da bana kuyruğunu versin.

Ağaç dönüp tilkiye demiş ki:

-Git biraz su getir benim kökümü sula.”

b) Karşılıksız hiç kimsenin değerinin işini görmemesi. *“Tilki kalkıp gitmiş, ambardaki yemi alıp getirmiş, tavuğa vermiş. Tavuk, yumurtayı tilkiye vermiş. Tilki, yumurtayı ayakkabıcıya götürüp vermiş. Ayakkabıcı, ayakkabıları tilkiye vermiş. Tilki, ayakkabıları padişahın kızına götürmüştü. Padişahın kızı gelip çeşmenin üzerinde oynamış. Çeşme, tilkiye suyu vermiş. Tilki, suyu alıp ağacın köküne dökmüş. Ağaç, tilkiye yaprakları vermiş. Tilki, yaprakları alıp keçiye vermiş. Keçi, tilkiye süt vermiş. Tilki, sütü alıp yaşlı kadına götürüp vermiş. Yaşlı kadın, tilkinin kuyruğunu vermiş. Tilki, oynayarak arkadaşlarının arasına gitmiş.”*

c) Çeşmenin oyundan hoşlanması. *“Git bana paşanın kızını çağır, gelsin benim üzerimde oynasın.”*

- **İşlenen Temalar**

- ✓ Bir şey istenirken onun varlığının olması için başka bir şeyin varlığına muhtaç duyabiliriz.
- ✓ Varlıklar kendi nefesine yenilebilir.
- ✓ Kişi isterse bütün zorlukları aşabilir. Zorluklar aşılma içindir.
- ✓ Mücadele etmek, başarıyı getirir.

- **Olaylar**

Tilkinin yaşlı kadının sepetinin altında bulunan sütü içmesi. Bunun sonucunda yaşlı kadının tilkinin kuyruğunu kesmesi. Tilkinin, kuyruğunu tekrar elde etmek için vermiş olduğu uzun ve yorucu bir mücadele anlatılmaktadır.

5.1.2.4. Baba İle Kız

Adam, sabah namazını kılıp kızının elini tutup çıkmış. (uzaklaşma- β)

Adamın, ayının izini takip edip o eve gitmesi. (soruşturma- ε)

Adamın, damadını araştırmaya kalkması. (bilgi toplama- ζ)

Adamın yollara düşmesi. (gidiş- ↑)

Adam ertesi gün dönüyor. Evine geliyor.(geri dönüş-↓)

Adamın kızını evlendirmeye çalışması. (güç işi yerine getirme- N1)

Adamın yoldaki ilk denk gelene kızını vermesi. (güç işi yerine getirme- N2)

O bir ayı değildi, o yirmi yaşındaki bir gençti. (biçim değiştirme- T)

Bu, sağlığında benim binama geldi. O beni itti, ben merdivenlerden düştüm. Ayağım kırıldı. O günden beri ben topalım. (kötülük- A)

Babanın, kızını mutlu etmek için bu işi başlatması. (aracılık- B)

Adamın, kızının evinde iken onların atı ile bahçelerinin sınırını geçip komşusunun sınırına girmesi. (aldatma- η1)

Biz kızımızı o hayvana verdik ve bayağı zaman oldu sahip çıkmadık. Bu neydi ben böyle yaptım. (bağışçının ilk işlevi- D)

Kızın, kaderine razı gelmesi. (kahramanın tepkisi- E)

Bir kilo elmasını alıp atına biner. Eve döner. (büyülü nesnenin alınması- F)

Ben sizin sınıra kadar gittim. Sonradan ise atı zorla çarşıya kadar götürdüm. (aldatma- η2)

Kızın, o genç ile evlenmesi. (evlenme- W°o)

Adamın kendi evi ile kızının evinin arasındaki gidiş gelişi. (iki krallık arasında yolculuk- G1)

Adamın bu dünyadan ahirete gidişi. (iki krallık arasında yolculuk- G2)

Güç işi yerine getirme işlevinin iki defa, iki krallık arasında yolculuk işlevinin iki defa geçtiği Baba ile Kız masalında, V.Propp'un işlevsel dizinine göre 18 işlev saptadık.

- **Masalın Kahramanları**

- **İnsanlar**

-Baba: Kızını evlendirmek isteyen masal kahramanımızdır.

-Hanım: Kızının yaşını sorun etmeyen babaya göre sakin ve olaylara karşı soğukkanlı duruş sergileyen kişi.

-Kız: Yaşının yaşıtlarına göre ilerlediği düşünülen ve babası tarafından ısrarla evlendirilmek istenen kimse.

-Damat: Babanın kızını evlendirmek için yola koyulduğunda ilk denk geldiği, ayı kılığındaki kişi

- **Hayvanlar**

-Ayı: Ayı kılığına girmiş yirmilik genç.

-At

- **Gerçeküstü varlıklar**

-Huriler: Cennette yaşadığına inanılan dişi varlık

-Topal huri.

- **Masaldaki Mekânlar:**

a)Dar Açık Mekânlar:

- Uzun yol

-Damadının bahçesi

- Çarşı

b) Kapalı Dar Mekânlar:

- Babanın evi

-Damadının evi

c) Hayalî mekânlar

- Cennet

- **Masaldaki Zaman:**

“Bir gün adam hanıma der ki:”

Bu bize zaman açısından yirmi dört saatlik zaman diliminin kullanıldığını göstermektedir.

“Kızımızın evlilik yaşı geçti. Bu kız evimizde kaldı.” veya “o yirmi yaşındaki bir gençti.” Bu ifadeden zaman anlamında bir devamlılıktan söz edilse de gerçek hayatla karşılaştırıldığında en az yirmi yıllık bir süreci kapsadığı görülür.

“Babası der ki:

-Hayırlısıyla akşam gelir, doğru mudur kızım?

Kız:

-Evet baba, akşam gelir.

Akşam olur, adamın damadı gelir.” ve “Adam sabah o yolunda” bu ifadelerden zamanın kendi içinde dilimlerinden biri olan akşam vakti ve diğer vakitlerinden biri olan sabah vaktinin de bilgisine ulaşılmış oluyoruz. Yine aynı şekilde “Keyifli şekilde

adam üç gün orada kalır.” Gün kavramının belirgin bir şekilde kullanıldığını görmüş oluyoruz.

- **Masaldaki Dil ve Üslûp:**

Baba ile Kız, masalının büyük bir bölümünde hâkim olan dil, sade ve açık bir dildir. Bu dolambaçsız ve akıcı anlatım, özellikle masalın ilk bölümünde kendini göstermektedir.

“Bir varmış bir yokmuş, baba ile kızı varmış. Kız babasının yanındaymış. Yaş olarak büyükmüş. Evlilik vakti geçmiş. Bir gün adam hanıma der ki:

- Kızımızın evlilik yaşı geçti. Bu kız evimizde kaldı.”

Sonraki bölümlerde biraz daha dolambaçlı ve gizlenmiş sözcükler görmekteyiz.

“Adam bir vakit sonra hastalanır. O hastalıktan ölür ve cennete gider. Bütün huriler koşarak gelir. O der bana, diğeri der bana. Sonra koşarak giderken topal bir huri arkada varmış.

Der ki:

-Hiçbirinize de değil. Bu, sağlığında benim binama itti. O beni iteledi, ben merdivenlerden düştüm. Ayağım kırıldı. O günden beri ben topalım. Bu benimdir, sizden kimseye vermem. Orada o topal huri adamı cennette götürür.”

- **Masaldaki Motifler:**

a) Kızının evde kalacağı korkusu. *“ Kızımızın evlilik yaşı geçti. Bu kız evimizde kaldı.”*

b) Kadere inanmışlık. *“Bey kader Allah’ındır. Demek ki daha kaderi olmamış.”*

c) Söz vermenin ne kadar önemli olduğu. *“Ben Allah’ıma söz verdim seni bu ayıya vereceğim.*

d) Atın sahibine olan sadakâfî. *“Babam benim, at nerede durur ve gitmezse sen oradan dön, gel.”*

e) Besmeleye olan bağlılık. *“-Elmanın kilosuna bir besmeleye.*

Öyle değinde adam iner ve bir besmele çeker. Ya Allah der. Bir kilo elmasını alıp atına biner. Eve döner.”

- **İşlenen Temalar**

- ✓ Allah' a verilen söz muhakkak tutulmalıdır.
- ✓ Allah'a verilen söz karşılığında, Allah kişiyi mükâfatlandırır.
- ✓ Kişi her ne olursa olsun daima verdiği sözü yerine getirmelidir.
- ✓ İnsan bu dünyada yaptıklarının karşılığını öbür dünyada (ahirette) alır.
- ✓ İyilik eden, iyilikle karşılaşır.

- **Olaylar**

Bir babanın, evlilik için yaşı ilerlemiş olan kızını evlendirmeye karar vermesi. Kızını evlendirmek için girdiği yolda, kızını ayıya vermesi, daha sonra kızını ziyaret ettiğinde bunun yirmi yaşında bir genç olduğunu görmesi. Damadının evinde iken başına gelenler ve öldükten sonra başına gelenler masalımsı bir dil ile anlatılmıştır.

5.1.2.5.Tavuk İle Kartal

Kartal gelip tavuğu kaldırıp götürür. (yasağı çiğneme- δ)

Adamın tavuk ve civcivleri sahipsiz bırakması. (aldatma- η)

Kadının, adamın yerini öğrenmeye çalışması. (soruşturma- ε)

Bahara doğru insanlar yaylalara çıkarlar. Kadın, tavuk ve civcivleri bakması için kendi eşine bırakır. (gidiş-↑)

Kartalın, tavuk ve civcivleri götürmesi. (suça katılma- θ)

Adam, tavuk ile civcivlerin ayaklarını ip ile birbirine bağlıyor. (kötülük- A)

Adam getirip tavuk ile civcivlerin ayaklarını ip ile birbirine bağlıyor.

(cezalandırma- U)

Sen sadece bu tavuk ve civcivlere bakacaksın. (yasaklama- γ)

Bahara doğru insanlar yaylalara çıkarlar. (uzaklaşma- β)

Tavuk kaç günde civciv çıkarır. (bilgi toplama- ζ)

Sonra elbiselerini çıkarıp kendini çıplak eder. (karşıt eylemin başlangıcı- C)

Yumurtaların üzerine gider ve der ki: Ben yumurtaların üzerine oturayım. Tavuğun yerine bu defa ben civciv çıkarayım. (bağışçının ilk işlevi- D)

Tavuğun yerine bu defa ben civciv çıkarayım. (biçim değiştirme- T)
Kırkınıcı gün hanımı yayladan gelir. (geri dönüş- ↓)
Kadın bir çubuk alıp adama vurur. Adamı döver. Adam yumurtaların üzerinden kaçır. (çatışma- H)
Sen yaylaya git. Yarın gel. Yarın ben civciv çıkarırım. Sen yarın gel.
(asılsız savlar- L)
Adamın civciv çıkarmaya çalışması. (güç iş- M)
Kuluçka ve civciv. (özel işaret- I)
Yumurtaların alınması. (büyülü nesnenin alınması- F)
Adamın kaç günde civciv çıkaracağı ile ilgili olarak kendini denemesi. (izleme- Pr)
Kadının, ev ile yayla arasındaki yolculuğu. (iki krallık arasında yolculuk- G)
Kadının, olayın gerçeğini öğrenmesi. (ortaya çıkarma- Ex)
Kartalın tavuk ve civcivleri gökyüzüne götürmesi. (zafer- J)
Tavuk ile Kartal masalında, V.Propp'un işlevsel dizinine göre 23 işlev saptadık.

- **Masalın Kahramanları**

- ✓ **İnsanlar**

-**Adam:** Eşinin korkusundan, tavukların yerine kuluçkaya yatan kişi.

-**Kadın:** Tavuğu ve civcivleri eşine bırakıp yaylaya giden masal kahramanımız.

-**Bilge:** Tavukların kaç günde civciv çıkaracağını öğrenmek için bilgisine başvuru olan kişi.

- ✓ **Hayvanlar**

-Tavuk

-Kartal

-Civciv

- **Masaldaki Mekânlar:**

a)Dar Açık Mekânlar:

-Yayla

-Köy

b) Kapalı Dar Mekânlar:

-Adamın evi

-Kiler

c) Açık Mekânlar

- Gökyüzü

- **Masaldaki Zaman:**

Masalda geçen “ Bahara doğru insanlar yaylalara çıkarlar.” ifadesi bu olayın ilkbahar mevsiminde gerçekleştiğini yaz mevsiminde ise yaylalara gidildiğini işaret eder.

. “*Dokuz on yıl, tavuk bu şekilde civciv çıkarır.*” Bu ifade zaman anlamında bir devamlılığın olduğunu bize gösterir.

“ *Tavuk kaç günde civciv çıkarır. Bilge adam der ki:*

-Kırk günde çıkarır.” Bu ifade ise bize, masalda geçen kuluçka süresinin net zamanını vermektedir.

“*Sen yaylaya git. Yarın gel. Yarın ben civciv çıkarırım. Sen yarın gel.*” Bu cümlede olayın devamı ve sonraki güne geçiş görülmektedir.

- **Masaldaki Dil ve Üslûp:**

“*Adam, tavuk ile civcivlerin ayaklarını ip ile birbirine bağlar. Kartal gelip tavuğu kaldırıp götürür. O vakit, civcivlerin hepsi korkup sesler çıkarırlar. Hepsi beraber, adam bu tarafa, tavuk diğer tarafa bir bakar ki, kendisi budur gökyüzünde. Kartalın almasıyla adam kendi başına vurmaya başlar, sırtına vurmaya başlar.*” olayların anlatımında tasvirin ağır bastığı, canlı ve hareketli bir dil kullanıldığı görülmektedir.

“ *Kartal, bizim tavuğumuzu civcivleriyle beraber götürdü. Bu defa da tavuk yerine ben yumurtaların üzerine oturdum. Kuluçkalık oldum.*” Dolambaçlı bir anlatımın da olduğunu bazı bölümlerde görmekteyiz.

- **Masaldaki Motifler:**

a)İlkbaharın sonunda insanların yaylalara çıkması.

“ *Bahara doğru insanlar yaylalara çıkarlar.*”

b)İnsanın zor durumda kaldığında sorularına cevap aramak için toplumda bilge birilerine başvurması.

“*Çaresiz kalan adam bir bilge adamın yanına gider. Der ki:*

-Tavuk kaç günde civciv çıkarır. Bilge adam der ki:

-Kırk günde çıkarır.”

c)Yaylalarda kalma süresinin hemen hemen her yerde aynı olması.

“Kırkıncı gün hanımı yayladan gelir.”

• **İşlenen Temalar**

- ✓ Emanete sahip çıkamadığımız zaman yeni sorunlarla karşılaşırız.
- ✓ Yalan söylemek, insanın başına büyük sorunlar açar, her yalan yeni bir yalanın habercisi olur.
- ✓ İnsanlar olumsuz durumlarla karşılaştığında o durumu gizleme (örtbas) etme yerine, açıklıkla konuşmalı.
- ✓ Gizlediğimiz gerçekler er veya geç ortaya çıkar.

• **Olaylar**

Kadının, eşine tavukları ve civcivleri bırakması. Adamın, bu tavuk ve civcivlerin ayaklarını ip ile birbirine bağlaması ve kartalın bunları gökyüzüne çıkarması. Daha sonra adamın, hanımının korkusundan tavuk yerine kuluçkaya yatması. Hanımının, bu durumu öğrenmesi sonucunda eşine verdiği tepkilerin anlatıldığı bir olaylar dizisinden oluşmaktadır.

5.1.2.6.Eşek İle Tilki

Tavukları götürüp yer. (yasağı çiğneme- δ)

Muhtar, kalkıp tilkinin hanımının yanına gider. (uzaklaşma- β)

Muhtar tilkinin hanımına der ki: Ben bunu ne yapayım? (soruşturma- ε)

Tavukların yiyilmemesi. (yasaklama- γ)

Muhtarın tilkinin hanımından, tilki hakkında bilgi alması. (bilgi toplama- ζ)

Tilkinin hanımının, muhtardan yana tavır sergilemesi. (aldatma- η)

Tilkinin hanımının muhtara yardım etmesi. (suça katılma- θ)

Tilkinin tavukları yemesi. (kötülük- A1)

Tilkinin hanımının, eşini muhtara dövdürtmesi. (kötülük- A2)

Muhtarın, eşeğini tilkinin kapısına bırakması. (karşıt eylemin başlangıcı- C)

Tilkinin eşinin, bu olayda muhtara yardım etmesi. (aracılık- B)

Muhtarın, tilkinin eşinin yanına gitmesi. (gidiş- ↑)
Eşeğin evin önünden alınması. (büyülü nesnenin alınması- F)
Tilkinin, bu olayları öğrendiği zaman eşine sitem etmesi. (kahramanın tepkisi- E)
Tilkinin, kendi evi ile muhtarın evi arasındaki serüveni. (iki krallık arasında yolculuk- G)
Muhtar tilkiyi döver. Baya vurur, çok fazla döver. (çatışma- H1)
Muhtar beni perişan etti, beni dövdü. (çatışma- H2)
Ben, bizim kapının önünde büyük siyah dolaşan bir şey gördüm. (giderme- K)
Ben, bizim kapının önünde büyük, siyah, dolaşan bir şey gördüm.
(Biçim değiştirme- T)
Tilki kalkıp kendi evine gelir. (geri dönüş- ↓)
Muhtarın, tilkiyi güzel bir şekilde dövmesi ve tilkiyi evine göndermesi. (zafer- J)
Kadının, dışarıdakinin muhtarın eşiğini olduğunu bildiği halde gizlemesi. (tanınma- Q)
Muhtarın tilkiyi dövmesi. (cezalandırma- U)
Ben bu gece çok ağır bir rüya gördüm. (asılsız savlar- L)
Kemerini belinden çıkar, onu eşeğin boynuna atalım, çekip içeri götürelim.
(güç iş- M)
Eşeği belindeki kemerle çekmeye çalışması. (güç işi yerine getirme- N)
Kötülük işlevinin iki defa ve çatışma işlevinin iki defa geçtiği, Eşek ile Tilki masalında, V.Propp'un işlevsel dizinine göre 26 işlev saptadık.

- **Masal Kahramanları**

- ✓ **İnsanlar**

-**Muhtar.** Tavuklarını tilkiye kaptıran masaldaki eşiğin sahibidir.

-**Tilkinin eşi.** Masal içerisinde insani özelliklerle donatılmış masal karakteridir.

- ✓ **Hayvanlar**

-Tilki

-Eşek

- **Masaldaki Mekânlar:**

a)Dar Açık Mekânlar:

-Tilkinin evinin önü

- Muhtarın evinin önü

b) Kapalı Dar Mekânlar:

- Tilkinin evi
- Muhtarın evi

- **Masaldaki Zaman:**

“Bir gün tilki muhtarın tavuklarını götürüp yer.” Bu bize zaman açısından yirmi dört saatlik zaman diliminin kullanıldığını göstermektedir.

“Akşam tilki ve eşi yatıyor. Gece, tilkinin eşi birden kalkıyor.”

Akşam-gece ve ifadelerinde kullanılmış olması olayların bir masal için kısa sürede gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir.

- **Masaldaki Dil ve Üslûp:**

“Muhtar kalkıp gider tilkinin hanımının yanına gider.

Tilkinin eşi der ki:

-Sen kendi eşeğini bizim kapının önüne getir ve bağla. Ben de tilkinin başına bir çorap öreyim.”Masal içerisinde var olan bu akıcı konuşma, insan ile hayvanların gerektiğinde rahat bir şekilde konuştuğunu gösteriyor.

Akşam tilki ve eşi yatıyor. Gece, tilkinin eşi birden kalkıyor.

Der ki:

-Sofi

Tilki:

-Evet

Ben bu gece çok ağır bir rüya gördüm.

Der ki:

-Sen ne gördün?

Der ki:

-Ben bizim kapının önünde büyük, siyah, dolaşan bir şey gördüm.

Sofi der ki:

-Ben bir kalkıp kapının önüne bakayım ne var ne yok.

Gider bakar siyah bir şey kapının önündedir. Tilki, sevinçten eşeğin etrafında gidip gelir ve keyif yapar.

Hanımına seslenip der ki:

-Biz bunu nasıl evin içine götürelim?

Burada ise hayvanların kendi aralarında dolambaçlı değil de doğrudan konuşmaları görülmektedir.

- **Masaldaki Motifler:**

a)Tilkinin hanımının ona ihanet etmesi: “*Sen kendi eşeğini bizim kapının önüne getir ve bağla. Ben de tilkinin başına bir çorap öreyim.*”

b)Tilkinin hanımının kendisine olan saygısından dolayı kullandığı isim.*Sofi*

c)Hayvanların kendilerini ait hissettiği evi rahatlıkla bulabilmesi. “*Eşek kendi sahibinin evinin önüne gider.*”

d)Kişiyi toplum karşısında mahcup edecek konuma getirme, bu masalda hayvan için de geçerli olmuş. “*Sonra ona kırmızı bir üst giydirir. Kafasına da kırmızı bir külah geçirir.*”

- **İşlenen Temalar**

- ✓ İnatlaşmanın doğru olmadığı ifade edilir, yani öfkeyle kalkan zararlı oturur.
- ✓ Başkasına yaptığın her türlü kötülük bir gün başına gelebilir.
- ✓ Kişi yaptığı eylemlerin karşılığını muhakkak görür.
- ✓ Bugün ettiklerinin, yarın cefasını çekersin veya sefasını sürersin.

- **Olaylar**

Tilkinin, muhtarın tavuklarını yemesi. Muhtar ve tilkinin eşinin birlikte, tilkiye bir tuzak hazırlamaları. Tilkinin, kurulan tuzaktan habersiz bir olaylar sarmalına düşmesi ve sonradan tavukları yemenin karşılığını çok bir ağır şekilde ödemesi.

5.1.2.7. Medin

Bu kardeşler kalkıp ava gidiyorlar. (uzaklaşma- β)

Medin gidip dolaşp akşama eve geliyormuş. (geri dönüş- N)

Kardeşlerden biri buna ekmek vermeyin, der. (yasaklama- γ)

Bu çalışmıyordu. (yasağı çiğneme- δ)

Diğer kardeş ise gizliden gidip kardeşine ekmek veriyormuş. (suça katılma- θ)

Diğer kardeş ise gizliden gidip kardeşine ekmek veriyormuş. (yardım- Rs)

Öküzler içerisinde kötü olanını, çalışmayan, tembel kardeşlerine veriyorlar. (cezalandırma- U)

Tembel kardeş, bu öküzü önüne alıp gidiyor. (gidiş- ↑)

Gidip bakıyor ki, kurtlar öküzünü paramparça etmiş. (çatışma- H1)

Taşları kargalara atıp diyor ki: Sen niye öküzümü kurtlara ve ayılara verdin? (soruşturma- ε)

Bakıyor ki bu öküze çobanlık falan olmuyor onu bir dağın başında bırakıyor. (bağışçının ilk işlevi- D)

Git yanında dur, belli bir süre geçsin biz gidip onu getirip keseceğiz. (karşıt eylemin başlangıcı- C)

Medin, kargalara taşları atıyor. (kahramanın tepkisi- E)

Medin, yine de toprağı kazıyor ve bir küp altına rast geliyor. –Altınları koynuna doldurup getiriyor. (büyülü nesnenin alınması- F)

Kardeş bakıp der ki: Yalan söylemiyor, altınlar var. Kalkıp gidiyor. (izleme- Pr)

Bu üç kardeş: ağanın kızı, ağanın eşi ve ağanın gelinini kendilerine nikâhlayıp muradlarına ererler. (evlenme- W°o)

Ağanın bütün her şeyinin Medin ve iki kardeşine kalması. (zafer- J)

Ağanın oğlu gelince, Medin ağanın oğluna vurup kafasını koparır. (çatışma- H2)

Amca, biz görmedik. (asılsız savlar- L)

Ağa gidip bakar bir oğlak başıdır. (biçim değiştirme- T)

Medin'in altın bulması. (özel işaret- I)

Medin masalında, V.Propp'un işlevsel dizinine göre 21 işlev saptadık.

- **Masal Kahramanları**

- ✓ **İnsanlar**

-**Medin:** Tembel ama şanslı ve iyi niyetli. Öküzünü dağın başında bırakıp gelen kişidir.

-**Medin'nin iki kardeşi:** (cami hizmetçileri) Çalışkanlıkları ve biraz da uyanıklıklarıyla tanınan masal kahramanlarımız.

-**Ağa: (İmam)** Köyü idare eden ve aynı zamanda köyde imamlık eden kişi.

-**Ağanın oğlu:**

-**Ağanın eşi:**

-Ağanın kızı:

-Ağanın gelini:

✓ Hayvanlar

a)Ehil hayvanlar

-öküz

-siyah karga

-kargalar

b) Yırtıcı hayvanlar

-kurt

-ayı

• Masaldaki Mekânlar:

a)Dar Açık Mekânlar:

-Dağın başı

b) Kapalı Dar Mekânlar:

- Medin'in evi

-Cami

• Masaldaki Zaman:

"Medin gidip dolaşp akşama geliyormuş."

Bu ifade, sabah başlayıp akşama biten belirli bir zaman dilimini gösterir.

"Belli bir zaman sönra yine gider." *"Üç dört gün geçiyor."* Yapılan eylemin süreklilik arz ettiğini gösterir.

" Ben camiye gittim, namaz kılıp geldim." Namaz kelimesinin geçmiş olması, gün içerisindeki beş vakitten birini gösterir, ama hangi vakit olduğu konusunda bir netlik yoktur.

• Masaldaki Dil ve Üslûp:

"Medin tembel biriymiş. Bu iki kardeş ise çalışıyorlarmış. Medin gidip dolaşp akşama geliyormuş. Kardeşlerden biri, buna ekmek vermeyin, bu çalışmıyor." *Medin gariban ve çaresizdir.* Burada anlatım tasvir özelliklerini taşımış. Bu masalın genelinde çok baskın bir şekilde yöresel bir dilin kullanıldığını gösteriyor. Kullanılan cümleler çok net değildir. Süslü anlatıma pek yer verilmemiş.

- **Masaldaki Motifler:**

a) **Tembelliğin toplum tarafından iyi karşılanmaması.** “*Medin, tembel biriymiş.*”

b) **Öküzün, sahibi tarafından kargaya emanet edilmesi.** “*Siyah kargaya:
- Bu öküz sana emanet, der ve geri gelir.*”

c) **Allah’tan başka kimsenin rızık vermeyeceğine olan inanç.** “*Allah u Te’ala rızık verirse verir.*”

d) **Kötü olan insanlara iyi şeylerin rast gelmeyeceği inancı:** “*Mend’e ne rast gelebilir, Medin kötü biridir. Yine de toprağı kazıyor ve bir küp altına rast geliyor.*”

e) **Mal ve ganimetin insanı çabucak yoldan çıkarması.**

Medin der ki:

-Gel ben dört tane altın sana vereyim. Ağanın oğlu gelince, Medin, ağanın oğluna vurup kafasını koparır. Ağanın oğlunun kafasını alıp götürür, o çukura koyar.”

- **İşlenen Temalar**

- ✓ Tembeller toplum tarafından sevilmez, genellikle çalışanlar sevilir.
- ✓ Emanet edilen şeyin kime bırakıldığı önemlidir. Emanet, onu koruyacak, sahiplenecek olan kişiye bırakılmalıdır.
- ✓ Hayatta tembellerin şanslı olması, onları çalışkan yapmaz.
- ✓ İnsanoğlu açığözlülük edip daha fazla kazanayım derken, canından da olabilir.

- **Olaylar**

Medin ismindeki kardeşin öküzünün kurtlar ve ayılar tarafından parçalanıp yenmesi. Daha sonra bu kardeşin altın görmesi. Diğer kardeşlerin gizlice bu altınları götürmesi, bunları almak için ağanın çocuğunun da devreye girmesi. Medin’in, ağanın çocuğunu öldürmesi. Ağanın bütün her şeyinin Medin ve iki kardeşine kalması anlatılıyor.

5.1.2.8. Ali İle Fatma

Üvey anneleri varmış. Üvey anneleri, bir gün çocuklara der ki: Kalkıp gidin, kenger toplayın demiş. (uzaklaşma- β)

-Fatma bakıyor ki çuvalda bir şey yok. (izleme- Pr)

-Der ki: Hepsini sen yedin. (yasağı çiğneme- δ)

-Fatma hemen o vakit elindeki aleti kaldırıp Ali'nin kafasına vurur. (kötülük- A)

-Ali hemen orada ölür. (cezalandırma- U)

-Akşam oluyor. Fatma eve geliyor. (geri dönüş-↓)

-Ona Ali nerede! diye sorarlar. (soruşturma- ε)

-Fatma bir çukur kazıp kardeşini o çukura koymuş. (giderme- K)

-Fatma der ki: Ben bilmiyorum, nerede olduğunu? (asılsız savlar- L1)

Fatma der ki: Kardeşimi öldürdüler. (asılsız savlar- L2)

Derler ki, kim öldürdü? (bilgi toplama- ζ)

Fatma der ki: Ben öldürdüm. (ortaya çıkarma- Ex)

Kim yıkadı? Ben yıkadım. (yardım- Rs1)

Kim defnetti?-Ben defnettim. (yardım- Rs2)

Ya Rabbim bu neydi, kendi başıma getirdim. (biçim değiştirme- T)

Sen beni pepuk kuşu gibi yap ve dağların başına at. (güç iş- M)

Allah u Te'ala Fatma'nın duasını kabul eder ve Fatma, pepuk kuşu olur. (güç işi yerine getirme- N)

Asılsız savlar işlevinin anneye karşı iki defa, yardım işlevinin kardeşi Ali'ye karşı iki defa geçtiği, Ali ile Fatma masalında, V.Propp'un işlevsel dizinine göre 17 işlev saptadık.

- **Kahramanlar**

- ✓ **İnsanlar**

-**Ali:** Erkek kardeşin ismidir. Aynı zamanda masalda kız kardeşi Fatma tarafından öldürülen masal kahramanı.

-**Fatma:** Kardeşini öldüren ve sonra pişmanlık duyan masal kahramanımız.

-**Üvey anne:** Çocuklara eziyet eden, kötü niyetli, acımasız masal karakteri.

- ✓ **Hayvanlar**

-**Pepuk kuşu:** Fatma'nın duasının Allah tarafından kabul edilmesiyle Fatma'nın dönüştüğü yeni masal karakteri.

- **Masaldaki Mekânlar:**

a) Dar Açık Mekânlar:

-Kenger toplanan yer

b) Kapalı Dar Mekânlar:

-Üvey annenin evi

- **Masaldaki Zaman:**

“Üvey anneleri bir gün çocuklara der ki:

*Kalkıp gidin, kenger toplamaya demiş. Kız kardeş ile erkek kardeş kalkıp kenger toplamaya giderler.”*Burada kullanılan ifadeden yirmi dört saatlik zaman diliminin olduğunu görüyoruz.

“Ali hemen orada ölür.”

Masalda gerçekleşen ölüm olayının çok kısa bir anda gerçekleştiğini görmüş oluyoruz.

Masalda yine zaman için şu söylenebilir. Çocukların evden çıkması günün ilk vakitleri, dönüşleri geç vakitlere rast gelmiş. Bütün olay günün yarısında gerçekleşmiş oluyor.

- **Masaldaki Dil ve Üslûp:**

-Fatma der ki:

-Kardeşimi öldürdüler.

-Derler ki, kim öldürdü?

-Fatma der ki:

--Ben öldürdüm.

-Kim yıkadı?

-Ben yıkadım.

-Kim defnetti?

-Ben defnettim.

Bu karşılıklı konuşmaya baktığımızda anlatımdaki açıklık ve akıcılığı çok rahat bir şekilde görürüz. Yine masal dili için sade ve akıcı bir dil kullanıldığını görmekteyiz.

- **Masaldaki Motifler:**

- a) **Toplumda var olan üvey anne algısının burada da kendini göstermesi.**

“Üvey anneleri bir gün çocuklara der ki:

Kalkıp gidin, kenger toplayın demiş. Kız kardeş ile erkek kardeş kalkıp kenger toplamaya giderler.”

- b) **Allah’a yakarış.** *“Ya Rabbim bu neydi, kendi başıma getirdim. Allah u Te’ala’ya yalvarır der ki:*

Sen beni pepuk kuşu gibi yap ve dağların başına at. Allah u Te’ala Fatma’nın duasını kabul eder ve Fatma, pepuk kuşu olur.”

- **İşlenen Temalar**

- ✓ Merhamet etmeyen, merhamet bulamaz.
- ✓ Son pişmanlık fayda etmez.
- ✓ Kardeş kişiyi hayata bağlar, kardeş acısı kişiyi hayattan eder.
- ✓ Allah insanın içten ettiği duaları kabul eder.

- **Olaylar**

Üvey anne tarafından kengerlere gönderilen iki kardeşin kenger toplarken bir anlık öfke ile Fatma’nın, kardeşi Ali’yi öldürmesi. Kardeşi Ali’nin ölümünden sonra Fatma’nın büyük bir pişmanlık duyması. Fatma’nın, Allah’a yalvarması sonucu ettiği duanın kabulü ile pepuk kuşu olması anlatılıyor.

EKLER

1. Sêwîyê Ap û Amojnê

Carekî hewye tunebûye sêwîyên apû amojnê hebûne. Navê keçikê Fatê navê lawik jî Ehmed bûye. Amojdê pir hêqaret li sêwyan kirye. Zarokên xwe pir rind mêze kirye. Ew zarokên din jî tim ecir pêkirye. Sêwî her wext şandîye ber dewar. Zarok timî ber dewar birçî hiştine. Mangekî wanê bor hebûye. Xwedê te'alla emir dike wê manga wan tîne ziman, mange qisedike.

Mange vedigere zarokên sêwî ra dibêje:

-Xwedê te'alla risqê wê daye. Risqê we jî waye binê qoçê min da. Binê qoçê min da xweda te'alla her tişt daye we. Hûn her roj werin qoçê min rakin risqê xwe bixwin. Herin ji kesî ra jî nebêjin. Zarokên sêwî risqê xwe duxun xurtdubin. Zaryê amojdê jî ro biro çiqal dubin. Amoj rewşa zarokên xwe mize dike pir di qarê.

Zaryê xwera dije wanjî sêwîyan pey çun bêkin. Wan sêwîyan çî duxîn. Zarok jî radibin, sêwîyan pey çun dikin. Terin nîzikîya dewar mize dikin dewar e binê darida ye. Wexta nawrojiye. Sêwî jî terin hinda dewar. Zaryê amojdê mize dikin sêwî wane qoçî mangan radikin tişkî duxin. Sêwî, zarokên amojda xwera dibêjin:

-Van jî verin buxin. Lê nerin dayî ka xwera nebêjin. Zarokên amojdi wêderi dibijên erê em dayika xwera nabêjin. Zarok hinda sêwîyan radibin tîne mala xwe. Çer digêjin mala xwe. Hema dayîka xwera halû meselê dibêjin. Dayîk xwe xwe ra dibije ez çawa bikim. Dayîk radêbe xwe dide nexweşî ye. Cêli xwe datîne, dikewe cêlan. Dibe iwar peyay mali tî.

Xanima xwera dibije çer bûye te? Tu ketî cilan. Ew jî lê vedigere dibêje:

- Ez nexweşim dilimin goşt dixaze. Mirov ra dibe dibêje:

- Ezi herim tera lê bajar goşt bînim.

Ew jî dibêje:

- Ez goştî bajar naxum. Ez goştî manga bor duxim.

Apê sêwîyan xanima xwera dibêje:

- Ezê tera manga bor şerji bikim. Deng tere sêwîyan sêwî pir ber xwe dikevin. Sêwî seri subê zû radibin terin hinda manga bor. Manga bor a halû meselê dibêjin. Manga bor vanra dibêje:

- Ber xwe nekevin. Kes nikane goşti min buxe. Wezêtir kî goştê min buxe, bi goşti min nexweş dikewe. Manga bor sêwîyan ra dibêje:

- Wexta apê ve ez şerjê kirim, ew nikanin goştê min bêxun. Hûn goştê min tew hestîyê min giştikê bîrin bikin binê erdê. Ew goşt û hestîye min xemû wera dibe zêrû, zîvû û çek.

Gunda dawêta lawê paşê dibe. Amojda zarokan, sêwîyan malda dihêle. Zaryê xwe jî dîretere dawêtê. Amojd satil kî tîne dide ber sêwîyan dibêje:

- Ez wexta werim, wa satila bi hêsrê çavê we tijî bibe. Amojd tere dilanê. Dû amojdê ra cirana wan tê mize dikê, sêwî wane digîrênê. Sêwîyan ra dibêje:

- Hûn çima digîrênê?

Sêwî ciranê ra dibêjin:

- Amojda me gotîye hetanî ez werim hûn wê satilê bi hêsrê çavan têjîbikin. Ciran ra dube satil kî tijî av dike. Hinkî jî xoy davêje nav avê.

Sêwîyan ra dibêje:

-Hûn jî rabin herin dîlanê. Sêwî radibin terin. Ew cîyê manga bor kirine bine erdê, wê derê vedidin. Mize dikin, goştû hestîyê manga bor bûne çekê rengîn. Sêwî wan çekan xwe dikin terin dîlanê. Dilanê da dilîzin xwe di reqîsînin kes wan nasnakê.

Hemû geli dîlanê da mize sêwîyan dikin naw hewû dinida dibêjin:

- Wa keçû lawi cîwan kîne?

Dîlan xilas dibe. Sêwî zu dîkin, wê derê terin. Çekê xwe dikin binêerdê. Wexta rêda terin solê keçike lingan derdikewe. Sêwî nizane sola wî ketîye. Sêwî pêşya amojda xwê, xwe digînin mal. Ser satili ra diskinin digîrênê.

Amojda wan sêwîyan ra dibêje:

- Hûn hina digîrinê?

Du cîwanê gelek baş hatin dilanê. Hemû kes wan ra bûn maşîk. Dube seri subê. Lawê paşê rêda tere mize dike solik vay rida. Lawê paşê solê dûne dike destê xwe.

Dê bije wa sola kêbe ezê vêra bi zewicim. Peyay paşê radibin çikas keçik gunda hene ban giştikan dikin. Sola paşê kesira nabe. Mize dikin gunda tenê ban sêwîya amojdê nekirine.

Peyay paşê radibin terin ban sêwîyê dikin. Sêwîyê tînin solan dikin lingê sêwîyê. Sol lingê sêwîyê ra dibe. Wê wêxtê lawê paşê dije ez wê keçikê ra dizewicim. Lawê paşê tere, bawê xwe ra dibê. Paşê lawê xwe ra dilan kî seras dike. Dilan heft roj heft şewan ber dewam dike. Sêwîya Fatê û lawê paşê dîgin mîraze xwe. Çîroka min xilasbû çû diyaran. Rexmet dêw û bawê guhdaran.

2. Dêwa Heft Serî

Carek hewye tunebûye dew kî heft serî hebûye. Dêwa heft serî, heft keçikê wî hebûne. Keçikik roj kî serê çiyê tere mala dêwa heft serî. Keçiki dêwa heft serî wira dibêjin:

- Zû here diya me rab tê duxê.

Keçikê ra dibêjin:

- Tu çuy mal, derê xanîyê xwe bigre:

-Diya me rabe bînê bîrese, te duxê. Dêwa heft serî radêbe, dibêje:

- Bîna bedi adem'an li vir tê. Kêçikê dêwa heft serî dîya xwera dibêjin:

-Dayê çi karê êwdan li wira seri wî çîyay heye? Dêwa heft seri dibêje:

-Min ra rastî çîye bijin wernebase ez wejî duxim. Keçikê dêwa heft serî bi rastî dayîka xwera meselê dêjin. Dêw radibe xwe li bîna keçikê dîre tere derê keçikê dixîne.

Kêçik derî venake. Dêw dije tilya xwe bide min, dêw dibêje:

-Ez gîstîl kî dikim desti te. Dêw tilya keçikê dimije xûna kêçiki xilas dike. Keçik dikeve, dêw berdide tere.

Biray keçikê tê mize dike rewşa xwenga wî qe rind nine. Bira xwenga xwera dije çerbûye te?

Xwenga wî meselê giştêki Bira ê xwe ra dibêje. Keçik bira ê xwera dibêje:

- Dêw cardajî tê. Wê wextê bira şûrê xwe dîre dikewe paş derê. Dêw dêrê dixîne.

Keçikê ra dêbêje:

- Derî veke.

Bira yê keçikê xwenga xwera dibêje:

-Tu dêrî veke. Ez serê dêwê heldixetînîm. Keçik derî vedike. Bira şûrê xwe dêwa heft serî dixine dêwê dikuje. Bira radibê xwenga xwe li xizagê dike, dîjê ez bîrim herim toxtor. Pir tere hindik tere şew dikewe ser li serê çîyê dimînin.

Xwenga wî li ser xizagê dikeve xêwê. Bira xwenga xwe cî dihle tere. Xweng hişar dibe suweye. Kes li cem tune. Wedigere bira yê xwera nifiran dike. Dibêje:

- Bira o “tu herî binê malan lingê tera here sincê maran” Tu toxtor an bigerî derdû dermani te tunebe. Hetan derzîya min li te nekeve. Keçik hinkî berjir tere mizedike çemik av tere. Keçik tere ser avê li wêrda sarîk tê. Keçikê ra dibêje:

-Çi karê te heye li ser wî çîyayê? Tu cinî yan jî cinawarî? Keçik dibêje:

- Ez ne cinim nejî cinawarim. Bira yê min ez avitime serê vî çîyayê.

Ew sara keçikê davê jî paş xwe û keçikê dîre tere toxtor. Toxtor keçikê mizedike keçikê ra merheman çidike û dêdekeçike. Keçik xweş dube. siwar keçikê li xwe mar dêke. Dû zewacê ra heft sal derbaz dibe. Rojê rojan bira yê keçikê dibêje:

- Ez herim wîgundê lingê xwera merhem kî bûnûm. Bira yê keçikê radêbe dikewe rê tere gund. Gunda tere maleki kî dibêje:

- Ez pir toxtoran geryame min dermanek ji xwera nedîye.

Xwê dîyê malê dibeje:

- Wî gundê da bûkek heye jê nexweşîya te fam bike. Em tera ban wê bûkêbikin. Terin ban bûkê dîkin. Bûk tê. Bira yê xwe nasdike. Dibêje:

- Bira o min tere nifir kirû. Min gotibû:

- Hetanî derzîya min te nekewe tu xweşnebî. Xwenga wî tê rexmê. Derzîya xwe li bira yê xwe dixê. Qimê mar jê derdixê. Xweng û bira li wê hew tênê.

3.Rovî û Pîrê

Hevye tûnebuye pîrekêk biçarê û bizin kî wî hebûye. Pîrê xwe ra roj bê roj şîrê bizina xwe dike binê sepetê. Dûra tere mizedike binê sepetê da şîr nemayê. Pîrê mizedike ne roj ki ne jî dû roj binê sepetê da tiş şîr namîne. Xwe wêşardike. Dije wa çîye tê şîrê bizina min dîre tere ez bibînim. Pîrê xwe wêşardike. Mêzedike rovî way hat, çû ket binê sepetê. Pîrek hêdî hêdî tere hinda sepetê. Wê wextê boçika rovî hinkî derwa maye, pîrê dîreboçika wî jedike. Roviradibe pîrê ra dibêje:

-Boçika min bide min. Ez terim nav hevalê xwe. Pîrê dêje boçika te nadim te. Tu pêşyê here şîrê min bîne. Rovî radibe tere hinda bizinê. Bizinê ra dêbêje:

-Hin kî şîr bide min. Ez bum bidim pîrêkê bira boçika min bide min.

Bizin vedigere dêbêje:

-Heremin ra hinek çilo bîne. Rovî radibe tere hinda darê. Darê ra dibêje:

-Hinek çilo bide min. Ez bum bidim bizinê. Bizin hinek şîr bide min ez jî bum bidim pîrê. Pîrê jî boçika min bidemin.

Dar vedêgere rovî ra dibêje: -Here hin kî aw bîne ber koka minda bedre.

Rovî ji vedêgere tere ser kaniyê. Kanîyê ra dibêje:

-Hinek aw bide min. Ez bum, berdim ser koka darê, dar çilo bide min, ez wî çiloy bubim bidim bizinê, bizin jî şîr bide min, ez wî şîrî bubim bidim pîrê, pîrek boçika min bide min. Kanî vedêgere dibêje:

-Here ban kîza paşê ke bira were ser min bêreqîse. Jê wêderê radêbe tere hinda kîza paşê. Wêra dije were ser kanîyê birekise, kanî hinek aw bide min. Ez bum, berdim ser koka darê, dar çilo bide min, ez wî çiloy bubim bidim bizinê, bizin jî şîr bide min, ez wi şîrî bubim bidim pîrê, pîrek boçika min bide min.

Kîza paşê dibêje:

-Here min ra cotik sol bîne ez werim ser kanîyê bêreqîsim.

Rovî radêbe tere hinda solcî. Solcî ra dibêje cotik sol bêdemin, ez bum bidim kîza paşê, kîza paşê here ser kanîyê bêreqîse. kanî hinek aw bide min. Ez bum, berdim ser

koka darê, dar çilo bide min, ez wî çiloy bubim bidim bizinê, bizin jî şîr bide min, ez wi şîrî bubim bidim pîrê, pîrek boçika min bide min.

Solcî jê dibêje:

-Here mira hêkan bîne.

Rovî radêbe tere hinda mirîşkê. Mirîşkê ra dêbije çend hêkan bêde min, ez bubim bidim solcî. Solci cotik sol bide min, ez bubim bidim kîza paşê. Kîza paşê here ser kanîyê bêre qise. kanî hinek aw bide min. Ezbum, berdim ser koka darê, dar çilo bide min, ez wî çiloy bubim bidim bizinê, bizin jî şîr bide min, ez wi şîrî bubim bidim pîrê, pîrek boçika min bide min. Mirîşk jî dibêje:

-Here mira xut bîne.

Rovî radêbe tere pêtagida xut tîne dide mirîşkê. Mirîşk hêkê dide rovi. Rovi hêkê dube dêde solcî. Solcî solan dide rovi. Rovî solan dube kîza paşê ra. Kîza paşê tê ser kanîyê direqêse. Kanî awê dide rovî. Rovî awê dube ber koka darêda dêke. Dar çilo dide rovî. Rovî çilo dube dide bizinê. Bizin şîr dide rovî. Rovî şîr dube dide pîrê. Pîr boçika rovî dide. rovî direqêse tere naw hewalên xwe.

4. Baw û Keçikê

Carek hevye tûnebuye, baw û keçikê hebûne. Keçik cem bawê xwe bûye. Salan mezin bûye. Wexta zewaca wî derbaz bûye. Rojek mêrik jina xwera dibê keçika me salê wêy zewacê derbaz bûye. Wa keçika me, derêmeda mayîye. Em çerbêkin?

Jinik dibêje:

-Mêrik welle qeder ya xwedê ye. Dêmak hîn qeder may. Mêrik dibêje:

-Jinik ez sibe bi xêr keçika xwe dîrim terim. Rêkî da terim. Di wê rêda ha xeywan bûye ha mirow bûye çî rastê min were ezê bidim û werim mal.

Sibê radibe nimîya sibê dike destê keçika xwe dîre derdikewe. Êpê rê diçe mêzedike wê rêda hurçik rastî wî tê. Dibê welle keçika min:

Min soz daye wxedê ez te didim wî hurçî.

Keçik dibê bawemin qeder teqdîr ya xwedê ye. Te qebûl kirye ez jî qebûl dikim. Hurç pê destê keçikê dire ûtere. Gelek zeman serdikewe. Mêrik jina xwe ra dibêje:

-Me ew keçika xwe da xeywan ê xwedê em rojek lê nebûn xudî. Va çita û min hakim. Mêrik sibê wî rîya xweda tere, ser rîya hurçê. Rêça hurçê tere mêzedike û du hiltê. Tere mêzedike xanî kî way tê çêkirinê. Ew rêça tere wî xanîyê. Derî dixîne derî wedibe.

Mêzedike keçika wîye. Wêderê ji hew û din ra kêf dîkin. Xesreta xwe li hew û din dîrin. Dibêje:

-Keçika min ti way xwe şî şukur.

Keçik dibêje:

-Bawêmin ez ser qedera niwîswana rebbê min xweşim dibê. Ew ne hurç bû ew xortek bîst salî û bû. Xwedê qedera min ser wî çêkirê bu.

Dibêje:

-Kanê wa zaway min kuderêye?

Dibêje:

-Bawê min çûye nêçîrê.

Bawê wî dibêje:

Bixêr êwarê tê, wer nine keçamin?

Keçik:

-Belê bawe min êware tê.

Dibe êwar zaway mêrik tê mêzedike, xezûrê wî way runiştîye. Tê destê wî maj dike.

Bi kêf û şênatîye mêrik di sê rojekê xwe wêderê di sekine.

Roja sisyan keçika xwera dibêje:

- Ez mêzedikim, wa xanî yê we pir gire. Baxçe û bostanê we pir fêreye.

Ti kanî hespê bide min ez gawek têda bigerim.

Keçik hespê zîn dike gema wî li dêv dixê û dibêje:

-Bawê min hesp kuderê sîkinî li wê derbaz nebe wegere.

Merik dibe tamam. Tiş nabe li hespê sardibe digere. Êpê rê tere mêzedike.

Çûye dayî ya baxçe zaway xwe. Sînora cîranê zaway wîday.

Hesp dê sekine.

Wa jî bi zora xwe hespê li baxçê cîranê zaway xweda derbazdike û tere çarşû yê.

Mêzedike. Mîrowik way sêvan difroşe. Tere cem dibê meryê min kîloya sêvan bi çûye?

Mêrik dibêje:

-Kîloya sêvan bi besmelekîye. Gawa wer dibe mêrik peya dibe besmelekî dikşîne. Ya xwedê dêje. Kîlok sêwê xwe dîre û hespê sardibe. Wedigere mal.

Keçika wî dibêje:

Bawê min tê çûy ku? Mêrik dibêje:

- Keça min ez xeyan çarşûye çûm.

Ez xeyan sînora we çûm. Dûra jî min hesp bi zora xwe heyana çarşûyê bir. Êwarê zaway wî jî nêçîrê tê. Rûdinin tew hev. Besmelê dikşînin. Sêvan duxun. Her yek sêvik destada çiqas duxun. Ji wan sêvan tiş kêm nabe.

Mêrik dora rojê vedigere. Tê mala xwe. Mêrik wextek şûnwa nexweş dikewe. Bi wî nexweşî ye dimire û tere cennetê.

Horî gişt direvin tên. Ew dibêje mira, ew dibêje mira.

Direwin terin horî kî kullekik dawî yê hebû ye.

Dibêje:

Qej we yekî ra jî nine.

Waya xweşya xweda hat xanîyê min.

Wî ez tandam ez lê nêrdîwananda ketim. Lingê min firîya. Wê çaxêva ez kutim seqetim. Va yê mine ez nadim we kesî.

Li wêderê ew horîya kullek mêrik dire tere cennetê.

Xwedê rexmê li wîke. Mirye we ke. We tew lihewra bike.

Çirokamin min çû dîyara rexmet li dê û bawê guhdara.

5. Mirîşk û Qertelê

Carekhevyê carek tûnebuye mirîşk û qertelê hebûye. Jina mêrik mirîşka xwe datîne, mirîşk kurk bûye. Datîne dibêje bira mera çêlikan derxîne.

Neh deh salan mirîşk çêlan derdixîne. Wext tere biharêye malê wan diçin waran. Jinik mirîşkê û çêlan boîkî mêrê xwe dêhle.

Dibêje:

Ti tenê qaytî vî mirîşkê û çêlan dikî. Mêrik tîne çidike lingê çêlikan û mirîşkê hevra girê dide bi bend.

Qertal jî tê derva mirîşkê radike dibe.

Wî çaxa dibê çêlek mira gilbaze gişt têda dar dişingilin. Tev lihev dibe giştê. Mêrik wî alyê mirîşk vî alyê mirîşk mêzedike. Mirîşk way lê ezman. Qertalê girt mêrik li serê xwe dixîne, piştta xwe da lê dixîne. Bêçarey dûra tere cem meryê zanayî.

Dibêje:

-Mirîşk çen rojan da çêlik derdixîne. Meryê zanayî dibêje:

-Çil rojan da derdixîne.

Mêrik tere bîst xeb hêkê xwe dikire. Dîne tê dike pûnika mirîşkê.

Dûra kincê xwe derdixîne xwe tazî dike. Tere ser hekan û dibêje:

Ez ser hêkan runim.

Dêla mirîşkê va îjar ez çêlan dêrxînim.

Roja çilî da jina wî ji waran tê.

Bandike: Mêrik mêrik mêrik!

Mêrik hêla dawîya kulînêda dibê çîye keçê çî bu?

Jinik dibê mêrik, ti kuderêyî?

Mêrik dibêje:

- Ez va me vira.

Jinik di bê ti wêderê çi dikî?

Mêrik dibêje:

Ez vame li vir ser hêkan.

Ti here waran. Sibê were. Sibê ez çêlan derdixînim.

Ti sibê were.

Jinik dibêje:

Çêley çi?

Mêrik dibêje:

- Qertalê mirîşka me tev çêlikan girt çû. Îjar dêla mirîşkê wa ez ser hêkan runiştîme.

kurk bû me. Îjar ez çêlikan derdixînim.

Jinik li wê derê çokî dîre û dide mêrik. Li merik dixîne. Mêrik ser hêkan direwe.

Jinik dibêje:

Caran mîrow, çêlan derdixîne?

Mêrik direwe jinik li dûbazedide û para dide du.

Wel xasil û kelam çîroka min çû dîyara rexmet li dê û bawê guhdara.

6.Ker û Rovî

Rojek rovî li mirîşkê mixtêr exsî tere. Mirîşkê wî dîre tere duxwe.

Dibêje:

-Ez vîyanî çerbikim.

Mixtar ra dibe tere. Hinda xanima rovî.

Jina rovî dibêje:

Ti kera xwe bine ber derême, bawê erdê girê bide. Ez plan kî tinim serê rovî.

Mixtar tere kera xwe tîne berdere rovî. Dawê erdê girê dide.

Êware rovî û xanima xwe dikevin xewê. Şew jina rovî xafilda hişar dibe.

Dibê:

-Sofî:

Rovî:

-Ha.

Min işew xemdik pira giran dî.

Dibêje:

-Te çi dî?

Dibêje:

- Min tişteke reşê girê geryay berdere me dî.

Sofî dibe:

-Ez carek rabim ber derî mêzekimê helâ çihey çi tunne. Tere mêzedike tişteke reş way berderî. Rovî şabunan ra dorê ra tê tere kêf dike.

Deng li jina xwe dike dibêje:

-Em vîyane çer bun hundurê malê?

Jinik dibêje:

-Wê qauşa pişta xwe veke.

Em bawêjên hustîyê kerê. Em kaşkin bun hundur.

Rovî qauşa xwe dawê hustîyê kerê dibêje:

- İjar em çer kaş bikin?

Dibêje:

Bawê nawa xwe em wer kaşbikin. Rovî çer qaûşê dawê nawa xwe ker ji şûnê radibe, direwe. Rovî jî dû kaş dibe. Jinik dû bandike dibêje:

-Tu çûy nav hurikan, lingê xwe bawêjê paş turikan.

Dibê ti çuy naw malan, lingê xwe bawe paş zinaran. Wel hasil û kelam, pişta rovî gişt serda tere. Ker radibe tere ber mala xudye xwe. Mixtar rovî dîre dukute. Gellek dikute, pir lê dixîne. Dura tîne kurkêk sor lê dike. Telikik sor jî dide serê. Di keve dora rojê. Jina rovî li dû mêzedike. Peyakî way li rîya alîyê dinwa tê.

Bandike dibêje:

Peyau!

Peya dibêjê:

Haaa!

Rovî: deng lê nake.

Jinik dîsa bandike.

Dibêje:

Peyau kurk soro kullik soro!

Rovî mêzedike jina wîye.

Dibeje:

- Herê jinê, here jinê. Welle tu hîna serê min pir li keleşan dixînî. Tu hîn afetê dahay giran li serê min tînî. Te mala min şewêtand. Dibê çima çer bû?

Dibêje:

Mixtêr ez perişan kirim ez kutam.

Rovî radîbe tê mala xwe.

Çîroka min çu dîyaran rexmet li de û bawê guhdaran.

7.Mend

Carek hevye tûnebûye. Mend û du birayê wî hebû ye. Van biran radibin terin nêçîrê. Mend tembel bûye, naşêxêlî. Ew herdû birayê dinê dişêxêlin. Mend tere digere êvarê vedêgere tê. Biray yek dibêje nan nede vaynî, va nedêşexêlî. Biray dênê jî tere dîzêkan nan dide biray xwe. Gahay wanan hebûne. Rojek van biran gahan parwa dikên. Gahay xrabê kokim didin biray xwe yê xirab. Biray xirab (Mend) vî gahay kokim dide pêşya xwe tere. Mêzedike vî gahay ra şivan tî tiş nabe. Lê serê çîya kî dihêle.

Wêderê qirêka belekra dibêje:

- Wa gaha teslîmê teye û wedêgere tê. Dem kî şunva carda tere. Mizedike gahay wî têtew tere û qure bûye. Vedêgere, biray xwera dibêje:

-Gahay min pir xwurt bûye. Em şerji bikin. Goştê wî jê bikin qawurme bifroşên.

Biray wî jî dibêje:

-Here pêşyê biskinên. Bira zemankî derbazbe em terên tînin şerşêdikin. Sê çar roj derbazdibe, tere mêzedike guran gaha bela kirêne. Qirik dorê va tin terên, xişt xişt wane. Xwe wendadike u diqarê. Xwedê Te'alla risq dayse dide. Keviran dawê qirikan dibêje:

- Te çima gahay min da gurû hurçan? Keviran davêjyê. Wê wexta keviran davêjyê, tiştik dibêje şinng şinng!

Hinkî bazdide terecarda şunva vedigere. Xwe xwera dibêje:

-Çi rastî Mend tê. Mend tiştê kotîye. Carda jî erdê vedide, rastî sîtêlik zêr tê. Paşila xwe tijîdike û dîre tê. Biray xwera dibêje:

-Min zêr dîn. Biray wî înam nakên. Dibêjên:

-Va dîna kuderê zêran dûne.

Dibêje:

-Em aqasana akilîne dêşexêlin zêran nabînin, wa dina dûne. Mend wê wextê tîne zêran ber biray xwe rodike. Bira qaytî dike dibêje:

-Derewan nake zêr vane hene. Radibe tere. Ew herdu Biray dinê jî mizgeftê da xizmetkarin. Wana hinda melene. Mele yê mizgeftê wê wextê ağa yê gund jî bûye. Wan herdû bira du

hespê aqê tinin, zêran bardikin dubin. Mend deli dumane biçare ye. Tere tere û zêran du xwe davê û tê mala xwe. Lay aqê dibêje:

-Ez çûm mizgeftê min nêmêj kir ez hatim. Berderê we ti jî zêr bûn. Mend dibêje:

- Were ez çar xeban bidim te. Lay axê çertê, Mend lê dixîne serê lay axê jêdike. Serê lay axê dibe dike wê çalikê. Lê dixîne tê mala xwe. Axa radibe dije lay min wenda bûye. We nedîye? Ew jî dibêjen:

- Apo me nedîye serîkî vaye wiraye belkî yê lawê teye. Axa tere mizedike serê karikê ye. Axa dibêje:

- Wan bimin dikenin. Zarok jî dibêjên em bi te nakenin. Serî hebe tunebe avay wekî dinê jî serî tunên. Axa wê derê tere. Wan biran pêr dewlemend dibin. Axa ecelê wî tê dimire. Qîza axê, jina axê û bûka axê van sê biranra dimînin. Xwedê neheqyê qebûl nake. Wan sê biran, qîza axê, jina axê û bûka axê ser xwe mardikin û bê miradê xwe şadibin.

8. Alik û Fatikê

Carek hewye tûnebûye xweng û birakî hebû ne. Wan xweng û biran bavên wan tunebûye. Bavên wan mirye. Dayîka wan jî mirye. Damarya wan hebûye. Damaryan wan rojek zarokan ra dibêje:

-Rabin herin kelengan. Xweng û bira radibin terin kelengan. Wan biran da Fatma erdê dikolî Alî jî kelengan dike çawalan. Fatik mizedike tişt çawalda tuneye. Dibêje:

-Te gişt xarin. Wê wextê Fatik kulbeyî dest xweda radike û seri Alik ta lê dixîne. Alik li wêderê dimire.

Fatik wêderê çalik dikole û birayê xwe dike çalikê.

Dibe êvar. Fatik tê mal. Jê dipirsin dibêjen kanê Alik?

Fatik dibêje:

-Ez nizanim kuderê ye?

Wanê malda pir zorê didinê.

Fatik dibêje:

-Birayê min kuştin.

Dibêjin, kê kuşt?

Fatik dibêje:

-Min kuşt.

Kê şuşt?

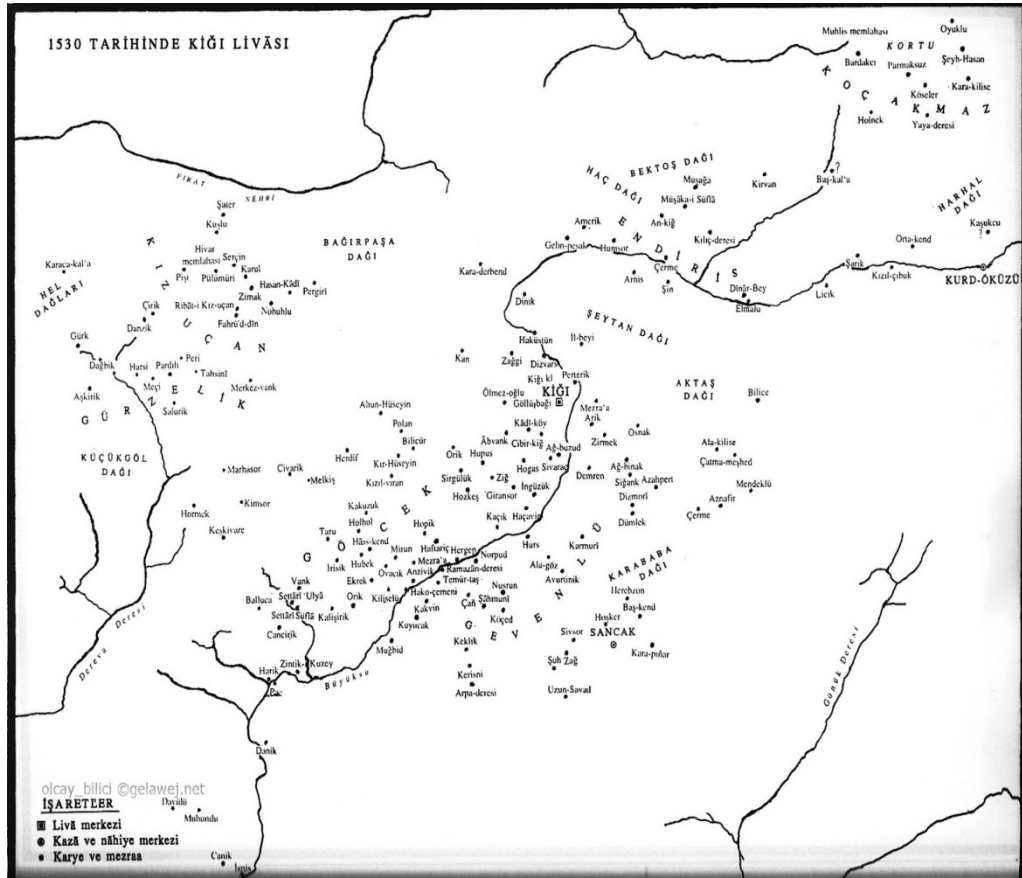
-Min şuşt.

Kê helanî?

-Min helanî

Wê wextê Fatik dîgirî û lê xwedixîne û dibêje:

Ya Rabbê min wa çibû min anî seri xwe. Xwedê Te'alla ra dibêje. Tu min mîna çuçika pepûkê bikî û li serê çîyan xînî. Xwedê Te'alla d'ua Fatikê qebûl dike û Fatik dibe çuçika pepûk.

Kiğı haritası ⁵⁵

⁵⁵ <http://bingolprovince.blogspot.com.tr/> 24.07.2016.

Bingöl haritası⁵⁶

Kiğı haritası⁵⁷

⁵⁶ www.google.com.tr.20.06.2016.

⁵⁷ <http://www.turkish-media.com/> 20.06.2016.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Masalların genel özellikleri, işlevleri, masal tipleri, zaman ve mekân anlayışı ve masalarda geçen motiflerle, Kığı yöresi masallarının karşılaştırılması yapılmıştır.

Masalların genel özelliklerine baktığımızda şu özellikleri görmekteyiz. Olay, konu, zaman, kahramanlar, işlenen temalar, dil ve üslup ile motifler. Bunlar, masalarda işlenirken belli bir kural ve düzen içerisinde işlenmektedir. Bu hiyerarşi masaldaki ahenk ve bütünsellik açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Masallar, sözlü edebiyat içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Masal içerisinde sözlü aktarımın çok güçlü olduğunu çok rahat bir şekilde görebilmekteyiz. Masalların, bireyin sosyal çevresini, gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimlerini, kişilerin yaşadıkları coğrafik bölgenin şartlarını, kendi içerisinde barındıran bir tür olduğunu söylemek mümkündür.

Kürt edebiyatında masalın bu kadar önemli yer tutmasının sebeplerinin başında, Kürt edebiyatı içerisinde yazılı edebiyattan ziyade, sözlü edebiyatın güçlü olması gelir. Kürt kültürünün önemli bir ögesi olan masallar da kültürü önemli bir oranda etkileyen ve yeri geldiğinde onu yönlendirebilecek konuma gelmiş bir tür olarak karşımızda durmaktadır. Masallar aynı zamanda manevi kültürün de birer parçasıdır. Masalarda anlatılan olaylar, çoğu zaman bize birbirlerinin benzerleridir gibi gelse de, gerçekte her millet ona kendine göre bir şekil vermiştir. Her millet kendi içerisinde beslediği masala kendi örf ve adetlerini baskın gelecek şekilde işlemiştir.

Kığı yöresinin masallarının kendine has şekillerini korumalarının belki de en önemli sebeplerinin başında Kığı'nın coğrafi konumu ve tarihsel durumu gelmektedir. Kığı yöresi, tarihi bakımdan çok önemli bir yere sahiptir. Tarihte birçok medeniyete ve uygarlığa beşiklik etmiştir. Bu farklı uygarlıklar, Kığı'nın da çok köklü bir kültüre sahip olmasına zemin hazırlamıştır.

Çalışmamızda Kiğı yöresine ait çeşitli masal örnekleri esas alınmıştır. Bu masallardan yola çıkarak Kiğı bölgesinin sözlü kültürünün çok zengin olduğunu bunun da masal örneklerine yansıdığını söyleyebiliriz. Çalışmamızda esas alınan masallardan da yola çıkarak bu masalarda dini figürler, hayvansal imgeler, batıl inançlar, iyi ve kötünün kavgası gibi inanışların masallara hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

Masalarda geçen figürler, ağırlıklı olarak kahramanlar bölümünde karşımıza bazen bir insan, bazen bir hayvan bazen de olağanüstü bir varlık olarak çıkabilmektedir.

Masalarda geçen zaman kavramı için ise şunları söylemek mümkündür. Masallardaki olaylar, zaman açısından yeri geldiğinde yirmi dört saatlik zaman diliminde gerçekleşirken yeri geldiğinde ise çok kısa zaman dilimi içerisinde gerçekleşiyor. Olay, bazı masalarda ise zaman açısından bir belirsizlik içerisinde gerçekleşebilmektedir.

Masalların geçtiği mekânları incelediğimizde, mekânlar için şunu çok rahat bir şekilde söyleyebilmekteyiz. Masaldaki olayların geçtiği mekânlar açık ve kapalı mekânlar olarak geçmektedir. Bazen açık mekânların sınır olarak insanlar tarafından görülebilme ve kavranabilme imkânı olmamaktadır. Fakat olayın geçtiği kapalı ortamların çok belirgin ve net oldukları görülmektedir. Seçilen bu ortamlar, orman, dağ, mağara, dere kenarı, ev, kümes, saray, gökyüzü veya ulaşılmayan bir mekân olabilmektedir.

Yine masalarda geçen temalara baktığımızda masalarda iyi-kötü, doğru-yanlış, merhametli-merhametsiz, ödül-ceza, dost-düşman, sabır-öfke, tembel-çalışkan vb. kavramları içeren temaların işlendiğini ve bu kavramların da bir mücadele halinde olduğunu görebilmekteyiz.

Masalarda geçen olaylara baktığımızda olayların çoğu zaman iki insan arasında veya bir insan ile bir hayvan veya iki hayvan arasında, bazı durumlarda ise olağanüstü varlıklar arasında geçmekte olduğunu görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Ahmedzade, H, (2004) *Ulus Ve Roman*, (Wer Azad Zana Gündoğan), Weşanên Perî, Stenbol.
- Aslan, E. (2008) *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi Yayınları, Ankara.
- Bars, M,E, (2014) *Vladimir Propp'un Yapısal Çözümleme Yöntemi Çerçevesinde "Battal Gazi Destanı" Filminin İncelenmesi*, Tarih Okulu Dergisi (TOD)
- Boratav, N,P (1969) *Zaman Zaman İçinde*, İstanbul.
- Bozarslan, M,E, 8 2005) *Serketina Mışkan*, Weşanên Deng, Stenbol.
- Bozkoyun, M, (2015) *Beşek ji folklorê Kurdî: Çirok, (A Part in Kurdish Folklore: Tale)*, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, Yıl,1, Sayı,1,Kasım.
- Bozkurt, K, (2013) *Kimlik, Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı' dan Günümüze Kürtler*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl.
- Doğunun Demir Kalesi*, (2001) Kiğı, Nisan.
- Elçin, Ş. (1986)*Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Geverî. A, (2008) *Antolojiya Çîrokên Nûbiharê*, Çapa Yekem, Weşanên Nûbiharê, Stenbol.
- Günay, Doğan, Metin Bilgisi, (2003) 2.Bs, Multilingual Yay, İstanbul.
- Günay, U, Türkeş, (2011) *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*, Akçağ yayınları, Ankara
- Güner, O. (2002) *Kürt Halk Masalları Ve Halk Hikâyeleri*, Ankara.
- Îzolî, D, (2011) *Kurdî-Tirkî, Türkçe-Kürtçe Ferheng*, Weşanên Deng, Amed.
- Kevirbirî, S, (2004) *Yirmi Olay, Yirmi Kilam Kürt Halk Türkülerinden Seçmeler (Wer, Mazlum Doğan)*, Weşanên Ewrensel, Stenbol.
- Kurnaz, C. (2004). *Eski Türk Edebiyatı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Önal, M,N, (2011) *Muğla Masalları, Muğla Üniversitesi Yayınları*, Muğla.
- Pertev, R, (2015) *Edebiyata Kurdî ya Gelêrî*, Weş. Avesta, Stenbol, r.249
- Sakaoglu, S. (2002). , *Gümüshane Ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Şahin, M (2011) "Masalların Çocuk Gelişimine Etkilerinin Öğretmen Görüşleri Açısından İncelenmesi,"*Milli Folklor*,
- Şemseddin S. (1989)*Kâmûs-I Türkî*, Enderun Kitapevi, İstanbul.

- Şirin Mustafa Ruhi. (1990) *Klasik Masaldan Sanat Masalına, Dergâh*, Sayı: 1, Mart 1990, s.20.
- Tezel, N (2009) *Türk Masalları*, Bilge Yayıncılık, İstanbul.
- Tokat, O, (2015) *Virane Kiğı*, Paros Yayıncılık, Şubat, İstanbul.
- Tüfekçi, M.E,“*yapısalcı Yöntem ve Uygulama Alanları*”, *Structuralism and Its Application*.
- Türkçe Sözlük*, (2005) TDK Yayınları, Ankara.
- Uzun, M, (2006) *Kürt Edebiyatına Giriş*, İthaki Yayınları, İstanbul
- Yardımcı, M.(2004).*Türk Halk Edebiyatında Nesir*, Ürün Yayınları, İzmir.
- Aydık, F. (2015) Masal anlatıcısı, Bingöl.
- Gürsu, H. (2015) Masal anlatıcısı, Bingöl.
- Gürbey, T. (2015) Masal anlatıcısı, Bingöl.
- Oral, R. (2015) Masal anlatıcısı, Bingöl.

YARARLANILAN ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- <http://www.turkcebilgi.com/> 14.02.2016
- Vikipedi, özgür ansiklopedi/ 26.03.2016
- www.google.com.tr.20.06.2016.
- <http://www.turkish-media.com/> 20.06.2016.
- <http://www.biraz.gen.tr/> 20.07.2016.
- <http://turkdiliedebiyat.blogspot.com.tr/> 12.04.2016
- <http://bingolprovince.blogspot.com.tr/> 24.07.2016.